Deinard, Ephraim, 1846-1930.
Masaʻ be-erets ha-kedem.

מסע בארץ הקדם

ומורה דרך

לכל הנוסעים לארץ הקדושה ומצרים

מאת הנוסע

אפרים דיינארד.

נלוה אליו

תבנית הפיראמידען והספינקס.

Reisebeschreibung im Orient
vom Reisenden
E. DEUNARD.

פרעסבורג תרמ"ג.

נדפס בדפוס של דוד לֶאווי ואברהם דוד אלקאלאי.

לִבְנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים!

(א) עַל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל כִּי עָלָה שָׁמִיר וָשַׁיִת דָּלְפָה
נַפְשִׁי מִתּוּגָה: (ב) בָּנֶיהָ עֲזָבוּהָ עֲשִׁירֶיהָ שְׁכֵחוּהָ
וּמַשְׂכִּילֶיהָ יְחָרְפוּהָ וְנוֹתְרָה כְּסֻכָּה בְכָרֶם: (ג) קָרוֹב יוֹם
וְנַחֲלַת אֲבוֹתֵינוּ כֻּלָּהּ תֵּהָפֵךְ לְזָרִים[1] אִם לֹא נִתְעוֹדֵד
לְהַחֲזִיק בָּהּ כְּרָגַע: (ד) מֵאַשְׁכְּנַז נִפְתְּחָה הָרָעָה וַתִּפָּרֵשׂ
כְּנָפֶיהָ הַשְּׁחֹרוֹת עַד רוּסְיָא הִגִּיעָה וַתַּכֶּה כָּל־מִשְׁכְּנוֹת
יַעֲקֹב בְּצַלְמָוֶת: (ה) בְּכָל־מָקוֹם אֲשֶׁר הִדְרִכָה כַּף רַגְלָהּ
הָיְתָה יְהוּדָה לִמְשִׁסָּה וְיִשְׂרָאֵל לְבוֹזְזִים: (ו) לְפָנֶיהָ הָלַךְ
רֶצַח וְאַחֲרֶיהָ הִשְׁאִירָה מִדְבַּר שְׁמָמָה: (ז) זֹאת הִיא
הָאַנְטִיסֶמִיטִיזוּם הַמִּפְלֶצֶת הָאֲרוּרָה נוֹרָאָה מֵהַרְרֵי טֶרֶף
מִדַּם חֲלָלֵינוּ לֹא תִרְוֶה: (ח) עַד־אָנָה תִּרְמְסֵנוּ רֶגֶל חַיְתוֹ
יַעַר אוֹכְלֵי אָדָם מִבְּשָׂרֵנוּ לֹא יִשְׂבָּעוּ: (ט) גַּם־צִפּוֹר
מָצְאָה בַיִת וְיִשְׂרָאֵל כַּעֲרָבִי נֹדֵד בַּלְאֻמִּים: (י) הָבוּ נְטִילֵי
הַכֶּסֶף קוּמוּ צְאוּ לְעֶזְרַת הַ׳ בְּגִבּוֹרֵי יִשְׂרָאֵל: (יא) חַזְּקוּ
יְדֵי אוֹהֲבֵי שַׁעֲרֵי צִיּוֹן לִבְנוֹת חָרְבוֹת יְהוּדָה וּלְהָקִים סֻכַּת
דָּוִד הַנֹּפֶלֶת: (יב) חִדְלוּ לָכֶם מֵרְדוֹף קָדִים וּפַזֵּר כֶּסֶף
כָּאֵפֶר לְתַעֲנֻגוֹת בְּנֵי אָדָם אֲשֶׁר יוֹעִילוּ לְהַוֹּתֵנוּ: (יג) הַבְעַד
חוֹבְקֵי אַשְׁפַּתּוֹת תּוֹקְעֵי שׁוֹפָר וְנוֹתְנֵי לַחֵרֶם יַעֲקֹב נֶגֶד
קִיר הֵיכַל הַ׳ הֶהָרוּס הִתְנַחֲלָה הָאָרֶץ לַאֲבוֹתֵינוּ: (יד) קוּמוּ
וְנַעֲלֶה הַר בַּת־צִיּוֹן לַעֲבוֹד אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ לִבְנוֹת גְּדֵרֶיהָ
וּלְהָרִים קַרְנָהּ בְּכָבוֹד: (טו) צוֹרְרֵינוּ יִרְאוּ וְתִכַסֵּם בּוּשָׁה
וְיִשְׂרָאֵל יַעֲשֶׂה חָיִל:

---

[1] ייטיב הקורא לראות באמצע הספר * פב״פ.

מֻגָּשׁ בְּכָבוֹד וְאַהֲבָה!

לידידי המשכיל הגביר הנכבד, אוהב עמו בכל לב ונפש
כהר״ר ישראל בלום הי״ו יליד ווילנא, תושב קערטש.

ידיד יקר! אתה ענית בדרך כחך לתור את ארץ אבותינו ואדמת חם בחברתי. באשר הלכתי הלכת גם אתה, ורק אהבת עמך הבוערת בלבך עשתה זאת לעזוב את ביתך המלא כל טוב וּלְהִלָּוֹת אתי, אשר על כן אחשוב לי לחוב קדוש להזכיר את שמך הנכבד בראש ספרי, למען ישאר לך שם ושאר על פני תבל כימי עמוד ספרי על הארץ. ואתה קחה נא את מנחתי הדלה מידי, מנחת אוהבך מכבדך ומוקירך כערכך הרם

הנוסע אפרים דיינארד
המחבר.

אָדעססא, בירח טבת ה׳ תרמ״ב.

ראשית מסעי.

עוד בימי ילדותי החלה רוח תשוקה עזה לפעמני, לנסוע לראות את כל הארץ, אף כי בלי כל מטרה ידועה לנגד עיני; אולם כאשר גדלתי והייתי לאיש, והחצי מתאות ילדותי כבר נמלא, אחרי אשר תרתי שני חלקי תבל; הוחלתי בכליון עינים אל המקרה אשר יביא לי סבה נכונה לתור את הארץ הקדושה ומצרים, ערש אבותינו, למיום היה ישראל לגוי עד אבוד נירו. ואף כי בימי נעורי כבר הייתי פעם אחת בארץ הקדושה והתמהמתי שמה ימים אחדים, אפס אז היה מסעי בלי כל מטרה מדעית, וגם העת הקצרה לא הספיקה לי להתבונן על כל אשר ראו עיני, כי על כן בערה בי התשוקה עוד יותר לראותה עוד הפעם כעת, למען אתבונן עליה ועל קדמוניותיה בעינים פקוחות; ותהלה לאל תקותי נמלאה בקיץ שנת תר״מ, וזה הדבר:

אחד מגדולי ישראל בארצנו, שר ואלוף ביהודה ה׳ ק׳ אוהבי ומיודעי מאז, שם עינו עלי ללכת ירושלימה, להתבונן על כל השערוריות הנעשות בה, אשר כל כתבי העתים לישראל מלאים מהן, ולראות אם כצעקתה הבאה על אחינו, השוכנים בהר ציון, עשו. וראש מטרתו היה לדעת מחסור העם שמה, למען ידע במה להיטיב מצבו החומרי והמוסרי, ולתכלית הזאת נדב נדיב הלב הזה סך גדול לכונן באה״ק איזה דבר טוב ומועיל על הוצאותיו, ואחרי אשר אודיעהו מכל אשר ראו עיני, יעלה גם הוא ירושלימה. הנה כי כן היתה מטרת מסעי רק לראות את הארץ הקדושה, אפס מסבות שונות אלצוני לאחוז דרכי מצרימה ראשונה, כאשר יראה הקורא בהמשך דברי.

מקץ חדש אב שנת תר״ם שבתי לביתי מפעטערסבורג, אשר שמה ראיתי את פני אוהבי הנדיב הנזכר, ואתמהמה בביתי ימים אחדים, להכין את כל הדברים הנחוצים לי למסע בארץ הקדם. ביום השבת בבקר כ״א אלול קבלתי טעלעגראממא מאוהבי הגביר המשכיל ה׳ ישראל בלום מקערטש (יליד ווילנא), כי גם הוא נכון לנסוע עמדי ומחכה לבואי. ביום ב׳ כ״ג אלול לפנות ערב ישבתי על אנית הקיטור בבערדיאנסק לנסוע קערטשה. האניה עמדה על החוף נכונה ללכת לדרכה, ופתאום התחולל רוח סער איום, וגשם מבול מים התפרץ ברעם ורעש, ויהי קולות וברקים נוראים, והים הולך וסוער לחרדת לב, עד כי לא נועז רב החובל לעזוב את החוף כל הלילה. גם לביתי לא יכלתי לשוב מפני מבול הגשם, ונאלצתי להשאר על האניה למורת רוחי. הדבר הזה היה לי כמבשר רעה על דרכי; ולו מאמין לכל דבר הייתי, כי עתה היה לי מקום להאמין כי רע היה בעיני ההשגחה העליונה דבר לכתי לארץ אבותינו, כאשר יאמינו רבים כי רק צדיקי הדור יחידי סגלה

זוכים לבוא בשלום אל הארץ הקדושה; ואלה אשר לא בין הצדיקים חלקם, ימותו בדרך טרם תדרוך עוד כף רגלם על אדמת הקדש. ואמנם בשנים עברו, בעוד אשר בנתיבות הים היו צלמות ולא סדרים, והנוסע נאלץ לשאת תלאות נוראות דרך ארצות הפראים, לא יפלא איפוא אם רבים מהנוסעים מתו בדרך, ובא האות על זאת, כי אף אם אינני מחסידי ווזניצא, ולא נין ולא נכד להמשוגע מברעסלוי, בכל זאת לא מַתִּי בדרך, כאשר תחזינה עיניכם כיום הזה.

יום ג׳ בבקר בעלות השחר, עזבה אניתנו את החוף, אף כי לא חדל עוד הסער. האניה התנודדה כשכור, והנוסעים כלם שכבו למעצבה, זה צועק מכאב לב כי נקפאו עצמותיו מקרה, וזה סמר בשרו מפחד. אלה יתגוללו בקיאם לגועל נפש, ואלה נופלים מהמטות העליונות ארצה כפגרים מתים; ורק אני ועוד שני אנשים צעירים לימים, עמדנו הכן על עמדנו והסער לא נגע בנו לרעה, ומה גם אנכי אשר כבר הסכנתי רבות במסעותי על הים, וביחוד על ים האזאָווי, אשר לא פעם ושתים נסיתי לשאת את שעשועיו בדומיה, אפס כאשר רד היום והסער הלך וחזק, עד כי השליך גלים נוראים על ספון האניה, אז נלאיתי נשוא, וגם גבורת שני האנשים, אשר ישבו אתי בחדר, לא עמדה להם. זאת היתה הפעם הראשונה משלשים ושמונה נסיעות גדולות, אשר עשיתי על הים, לְהֵחָלוֹת במחלת הים, וכן שבענו תלאות אין קץ כל הלילה הנורא ההוא, עד אשר האיר השחר, ואז נח הים מזעפו. בעת ההיא עברנו על פני העיר העתיקה יעני-קאלע, אשר כבר בא זכרה בספרי „מסע בחצי האי קרים״[1]). והנה ענן כבד וטל עב כסו את כל פני האויר, עד אשר לא ראינו איש את אחיו ממרחק שלש אמות, ואף כי כבר היינו קרובים לקערטש, בכל זאת אבד רב החובל דרך הים, ולא ידע אנה יפנה, ויצו לירות מן האניה איזה פעמים בכלי תותח, ולשמחת לבבנו שמענו קול צלצל הפעמון מעל החוף כמענה על שאלת רב החובל, אכן תחת אשר היה לו לפנות ימינה, הוליך את האניה בדרך ישרה ממול המצודה העומדת על ראש שן סלע כבד ופתאום השמיעו העומדים על קרן האניה קול צעקה גדולה, כי קרבה האניה אל שן הסלע, ועוד מעט תתפוצץ לרסיסים. לקול הצעקה חשנו כלנו לראות את המות העומד ממולנו, והנה אהה, זועה! עוד רגע ועצמותינו לפי שאול תפזרנה. אך הודות לאל כי מהר רב החובל להעתיק את האניה לשוב אחור בעוד מועד, ובכן נצלנו מהסכנה האיומה אשר רחפה על ראשינו, אפס בזאת עוד לא מלאה סאת תלאותינו, כי בעוד אשר רב החובל עושה הנה והנה, למצוא את הדרך הנכונה, עמדה האניה כמו נד על גבעת חול, ולא ירדה מכנה רק אחרי עמל רב, ובכן עבר גם הפחד הזה מעלינו בלי כל אסון, ונבוא לקערטש בשלום.

---

[1]) נדפס בווארשוי בקיץ תר״מ.

שני ימים ישבתי בקערטש, בבית ידירי ה׳ בלום, לחכות על האניה הגדולה הבאה מקו-קז, לשאת אותנו לסעוואסטאפאל, ובמשך הימים האלה הכין רעי ה׳ בלום את כל הדברים והחפצים הנחוצים למסענו: תעודות מסע לחו״ל, מפות הארץ, קני רובה, קני מבט, מודדי חם האויר וספרי מסע שונים וכאלה. וביום ו׳ בבקר בשעה התשיעית יצאנו אל חוף הים בלוית איזה מאוהבינו, אשר הלכו לברכנו בברכת הפרידה. האניה „קאצעבו״ עזבה את חוף הים השחור, ותלך לדרכה מעדנות. חם האויר עמד על שש עשרה מעלות. מי הים נחו שקטו, עד כי לא חסר לנו דבר, ונהיה שמחים. האניה היתה מלאה כצאן אדם, ובין היושבים על הספון נמצא איש צעיר לימים מאחינו הקרימצאקים, איש ידוע חולי, אשר שב מעבודת הצבא, וישכב למעצבה, בירכתי האניה; והנה נגש אליו נזיר יוני, איש רם הקומה כגלית הפלשתי, ויכהו אל החמש, יען לפי דבריו ישב על מקומו אשר הכין לעצמו. הקרימצאקי החולה האמלל החל לבכות בדמעות שליש, ולא יכול למוש ממקומו, ופתאום התנשא רב החובל וירץ אל האמלל כפריץ חיות, ויוסף עוד להכותו מכה רבה, ויצו לאסרהו בחבלים[1]). דמי רתח בקרבי כסיר נפוח, בראותי את הרוצח הזה מכה איש עברי חנם על לא דבר, רק יען כי חטא חטאה גדולה להולד על ברכי העם הנושן בתבל, בן מלכי קדם, צאצאי הנביאים והמשוררים הקדושים, ולא אחד בהם רועה חזירים כאבות הקאפיטאן הנכבד. ולא לבד אנחנו היהודים, כי אם גם כל אנשי האניה הנוצרים, התעוררו על הנבלה הזאת. ורעי ה׳ בלום נגש אליו וידרוש ממנו בחזקת היד לתת לנו את ספר הקובלנא אשר על האניה, למען נכתוב בו את כל אשר ראו עינינו, והעד עדים, כחוק המדינה. אפס רב החובל לא נתן לו את שאלתו, באמרו, כי ספר כזה לא נמצא באניתו, ואף כי ידענו ברור כי כחש לנו, אך לא יכולנו לדון עם מי שתקיף ממנו, אחרי אשר אדון האניה הוא, אשר על כן נועצנו להתאונן עליו באזני השופט בבואנו לחוף פעאדאסיע. בשעה הרביעית אחרי הצהרים הגענו לפעאדאסיע, ואנחנו מהרנו להביא את משפט האמלל לפני פקיד הפאליציי, אשר עלה אל האניה וישב בחדר רב החובל לשתות יין אתו. וגם בלעדי אגיד יבין כל איש, כי השופט הצדיק הזה לא אבה גם לשמוע תלונתנו נגד אוהבו, אשר יחדו קדשו על היין זה לפני רגע. בראותי כי גם זה לא הועיל לנו, לקחתי את הקרימצאקי ועוד שבעה יהודים ושני נוצרים משכתי אחרי ללכת אל ראש השופטים, אך הקרימצאקי היה נחפז לדרכו לבוא לביתו על יום השבת, לקאראסובאזאר, כי על כן בלכתנו דרך רחובות העיר, התחמק ממנו, ועקבותיו

---

[1]) הנבל הזה נודע כבר בקרים וקו-קז למרצח בכלל וצורר היהודים בפרט, עד אשר כבר עמד איזה פעמים לפני כסא משפט על זדונו ואכזריות לבו, אשר התאכזר אל הנוסעים, כאשר ראו עיני בשנת 1874 בבית משפט הגליל בסעוואסטאפאל.

לא נורעו, ונאלצתי לשוב אל האניה, ולהמרצח הצליח עוד הפעם לצאת נקי. ומי יודע כמה מעשי רצח יעשה עוד, אם יאריך ימים להיות אלוף לראש האניה.

בשעה התשיעית בלילה עזבה אניתנו את חוף פעאדאסיע ללכת סע-וואסטאָפּאָלה. הלילה היה ליל בהיר, כוכבי נשף היו זרועים על כל פני רקיע השמים הטהורים אשר יצטין מאד במראהו הנפלא, פה על החפים הדרומים בקרים. לימיננו יתנשאו רכסי הררי „יאלא" התומכים באמת עבי שחקים ברום חסנם. וכן עבר עלינו הלילה בשלות השקט, עד בואנו בשעה הששית בבקר ליאלטא, או כאשר יכנוה הסופרים הרוסים „ניצא הרוסית", כי אמנם מעטים בתבל מקומות כאלה, אשר שוה הטבע עליהם הוד והדר במדה נפרזה, כעל העיר הזאת. חפצנו לרדת אל העיר והנה הֻגַּד לנו כי תמול בא הקיסר יר"ה אל העיר, ופקידי הפאליציי ינגשו מאד את האורחים הבאים שמה, כי על כן חדלנו מחפצנו, ובעוד שתי שעות עזבה האניה את החוף ונבוא לסעוואסטאָפּאָל ביום השבת כ"ח אלול, בשעה השניה אחרי חצות היום.

ביום א' בבקר, בשעה התשיעית, ישבנו באניה הגדולה „וולאדימיר" ללכת קאָנסטאנטינאפאלה. האניה הזאת הולכת רק פעם אחת בשבוע, כי על כן לא יכלנו לחכות עוד, ונסע לדרכנו, אף כי מחר היה ראש השנה, ולא נעים היה לנו לשבת באניה ביום ההוא. האויר היה חם ונעים מאד. מי הים שקטו ונסע בטח לרוחב הים השחור משך שלשים שעות. ביום ב' בשעה השניה, אחרי חצי היום, באנו אל קצה לשון ים הבאָספאָרי. ענג אין קץ תשבע עין הנוסע להביט במבט אחד על שני חלקי תבל אזיא ואייראפא, הרחוקים זה מזה כחצי ווירסט, ורק לשון ים מפרדת ביניהם. האניה עמדה משך איזה רגעים, טרם ירד אחד מפקידיה, להודיע לשומרי הגבול דבר בוא האניה, כחוק לכל האניות הבאות מארץ אחרת, ואחרי כן נסענו לאורך הבאספארום במשך שתי שעות. נעים המחזה מאד לראות את העיר הגדולה הזאת, קאָנסטאנטינאָפעל, בנויה בנוה על שני חפי הבאספארום כשני עבריו על גבעות נשאות. תבנית הבנינים המפוארים המשונים מבניני אירופא, גני חמד מרהיבי עין עם המון אניות, אשר תרניהן יראו ממרחק כיער גדול, וראשי מגדלי בתי התפלה הרבים, אשר אין ספורות למו, כל אלה יחד, אם יראו לעיני הנוסע ברגע אחד, יתענג וישתומם באמת על המחזה. עוד לא קרבה אניתנו אל חוף הגאלאטא, והנה המון סירות דוגה סבונו כדבורים מכל עבר ופנה, עד כי הביאו את האניה כבמצור. מספר האניות הקטנות האלה היה למצער שלש מאות, וברגע אחד, עוד טרם הורידו המלחים את סלם האניה, למען יוכלו הנוסעים לרדת, עלו בעלי האניות הקטנות על ידיהם ורגליהם אל אניתנו בעכברים, להוריד ממנה את הנוסעים אשר היו בה, לא יותר מחמש עשרה איש, ובכל אשר עמלנו לחכות עד

אשר תעבור המהומה והמבוכה והמון הקולות מהתוגרמים, לא הצליח חפצנו, אחרי אשר התנפלו עלינו כזאבי ערבות, ויחטפו את חפצינו בחזקת היד, להוליכנו אל החוף ואותנו משכו אחריהם; ואמנם לא יפלא כי בן איירופא אשר לא ראה מהומה כזאת מעולם, ישתומם ויבהל ולא ידע מה לעשות, עד כי לא ייקר בעיניו כל מחיר רק למען יצא לחפשי מידי האדונים הקשים האלה, ואחרי אשר הודיעו לנו את המחיר אשר עלינו לשלם, ירדנו אל האניה הקטנה, ובעוד רגעים אחדים היינו בעיר ונפלאתי מאד כי לא בא כל איש לבקר את אמתחות הנוסעים, אם לא הביאו אתם סחורות ארץ אחרת. אפס אחרי כן נודע לי, כי לא יען כי חפשית גמורה כזאת שולטת בארץ, קרתה לנו כזאת, כי אם יען היום הראשון לחג „קורבאן באייראם" היה היום ההוא, אשר כלם היו טרודים בשמחת החג הגדול הזה. אני נשארתי על החוף לשמור את החפצים ובן לויתי הלך אל העיר, לתור לנו מלון אשר ייטב בעינינו, ובעוד רגעים אחדים שב אלי ושני תוגרמים נושאי סבל לקחו את מלתחותינו, ונלך אל המלון „ברעסלוי" ברחוב Moumhané Nr. 157 בעצם חלק העיר גאלאטא אשר אדון בית המלון הוא אשכנזי יליד זאכסען, ונמצא שמה חדר נקי וגדול על המכפלה הרביעית, ובעלת הבית הביאה לנו קאפפע ולחם נקי ונסעוד את לבנו. פתחנו את חלון חדרנו, וברגע ההוא נשמע המון קולות רעם כלי תותח מכל עבר ופנה, עד כי התנודדו קירות הבית; ולו לא ידענו כי ברגע זה עזבו הנוסעים הנושאים יריעה יקרה למעקקא את בית התפלה הגדול, כי עתה נקל היה להאמין כי אויב נורא התנפל על העיר ללכדה ברעם ורעש. כשעה תמימה ארכה זמרת התותחים, עד כי צללו אזנינו ולא יכלנו לדבר איש אל רעהו דבר, עד תם הרעש, ואחרי כן הלכנו לרחובות העיר, וברגע הראשון נקל היה להכיר כי באזיא אנחנו — אף כי חלק העיר גאלאטא עומד על החוף האיירופי. — פה גמלים וחמורים נושאי משא, הולכים אחד אחר אחד לאורך הרחוב הצר ודוחפים את האנשים ההולכים בצדי הרחוב, ולפעמים לא רחוקות יהיו מרמס לרגל החמור והגמל, אף כי תוגרמי אחד הולך מאחריהם וצועק בקולות משונים, להזהיר את ההולכים רגלי; ושם כלבים לרבבות יתגוללו על רצפת הרחוב כפגרים מתים, ואין איש אשר ירגיזם ממנוחתם כחק למוסלמאנים. ואם איש זר, אשר. לא ידע להזהר, יעיז לנגוע בהם, להגות אותם מן המסלה, מרה תהיה אחריתו, יען כל רואה מהמאמינים יחשוב לו לצדקה להכותו מכה רבה, כאשר ראו עיני. פה ושם יושבים שלומי אמוני איסלאם ורגליהם תחת ירכם, אצל בתי הקאפפא, אשר אין מספר למו, ומקטרת ארוכה (ארגעלע) בפיהם כל היום ומדברים בנחת, או יושבים בדומיה ועיניהם נשואות אל השמים. באחת אדבר, כי בן איירופא יוכל לתאר לו ציור נאמן מכל סדרי אזיא עם כל המון צבעיה השונים והמשונים, אם יראה רק את העיר הזאת.

אני ורעי הלכנו לראות את העיר וכל סגלות מחמדיה, אשר תמלאינה

רגשי כבוד וענג נפש בלב המוסלמאני, בזכור אותו; אשר כזאת ראינו גם אנחנו כאשר קרבנו אל העיר. התוגרמים אשר היו אתנו באניה, לא גרעו עיניהם מעיר מקדשם אף רגע, ועליצות נפשם התרוצצה ממבטי עיניהם עד כי היו נכונים לצאת גם במחול משחקים מרב עונג; אכן יען כי העיר הזאת לא מזרה היתה לי מימים עברו, על כן לא ראיתי בה כל חדש כמעט. גם היום ראיתי פה היכל נחמד ואצלו גל אבנים, שרידי חרבות קדומות, ושם בעצם רחוב העיר יער עצי קפריסין עתיקי יומין, נטועים על פני חצר הכות להמאמינים, או גלי אבנים ומצבות קבר מתגוללות בהמון בין הבתים אשר הן הנה לאות נאמן כי נעים להמחמדי להשתעשע תמיד על קברי בני משפחתו. והחדשה האחת אשר ראיתי, היא מסלת הברזל הנמשכת בכח סוסים לאורך חוף הגאלאטא. וכן גדול היה תמהוני בראותי את החדשה, כי רבים מאחינו ישבו בחנויותיהם למכור את סחורתם בימי ראש השנה כבימי חיל, אשר כזאת אמנם לא קויתי לראות מהיהודי האזיאטי הקנאי. אפס במשך דברי יראה הקורא, כי לצדיקים גמורים נחשבו אלה בעיני, לעמת אחינו היושבים בערי הנוף בתוגרמה, גריכענלאנד ומצרים, אשר שמה שובבו באמת משובה נצחת, עד כי לא יעברו ימים רבים וישכחו גם את לאום מחצבתם.

אחרי אשר העיר הזאת לא היתה מטרת מסעי כעת, על כן לא חפצתי להתמהמה בה זמן רב, ובכן ראינו להכין לנו את כל הדרוש אל המסע ליפו. שאלנו בכל בתי האגענטען מתי נמצא אניה, והנה הגד לנו כי אניות תוגרמה לא תלכנה כלל לחפי הים התיכון, רק עד סמירנא (אזמיר), אשר על כן על הנוסע לבקש לו רק אניה רוסית, צרפתית או עסטרייכית. כל אנית ממלכה אחת הולכת פעם בשבוע ישר לאלכסנדריא של מצרים, ובשבוע השני ליפו. מחיר המסע לאלכסנדריא בזול הוא נגד המחיר ליפו, יען האניה ההולכת לאלכסנדריא לא תעמוד רק בשתי ערים בדרך כי על כן לא תבוא האניה הרוסית שמה במשך ארבעה ימים, והעסטרייכית בששה ימים, בעוד אשר האניה ההולכת ליפו תעמוד בערים רבות בדרך ותתמהמה במהלכה מתשעה עד אחד עשר יום, וזאת היא הסבה אשר יסעו רבים לאלכסנדריא ראשונה ומשם ישובו ליפו במשך שנים או שלשה ימים, ולאשרנו מצאנו מהרה את האניה הרוסית „קאָנסטאנטין" הולכת מצרימה; ואחרי אשר הצטידנו ושלמנו את מחירה, באנו אל האניה ונמצא שמה רק שנים עשר איש, מלבד בן אחי מלך מצרים עם משרתיו, אשר נסעו עמנו גם המה בחדר מיוחד. בבואנו אל האניה, הכיר רב החובל את רעי ה' בלום אוהבו מאז, ויהי שמח כי אנה לו המקרה מקום להראות לו אהבתו וייטב גם לי בגללו. אף כי גם בלעדי זה טובה הנסיעה על אניה רוסית מעל אניות אחרות, אחרי אשר בה סדרים טובים ומתוקנים מאין כמוהם. אניתנו עזבה את החוף, ותעף כעל כנפי נשרים י"ד פרסאות בריטאניא בכל שעה (מהירת מסלת הברזל בארצנו), ונעבור על פני בית התפלה ס"ט סאפיע המהלל בתבל. מרחוק

ראינו את העיר סקוטארי, ובשעה התשיעית בלילה באנו לתוך ים השיש, וכאשר האיר השחר, עברנו על פני העיר גאליפאלי, ובשעה השביעית בבקר עמדה אניתנו על חוף העיר דארדאנעלען. מהרתי לצאת ולהביט על המקום הנכבד הזה, אשר כל מלכי תבל היו נכונים לתת את כל סגלות אוצרותיהם במחיר כברת הארץ הזאת, ואמנם בלעדי מצבה בהליכות המדינה, אין בה כל דבר הראוי לשום לב עליו. העיר קטנה מאד, וגם חוף טוב למצב אניות אין בה, אשר על כן לא תוכלנה אניות הקיטור להתיצב קרוב על החוף. יושבי העיר התוגרמים הביאו אלינו לחם ופרי עץ בסירות דוגה, ואניה אחת קטנה הביאה למכור כלי חרש יפים ומשונים, אשר לא ראינו כמוהם באירופא, ורבים מהנוסעים קנו מהם את סחורתם. שש שעות עמדה אניתנו על עננה, ובחצי היום הלכנו לדרכנו. איזה שעות ארך לנו המסע לאורך לשון הים הדארדאנעלי, ובכל העת ההיא לא גרעתי עיני משני חפי לשון הים היפים מאד, ומהמון מגדלי מבצר המפֻזרים הנה והנה במספר רב. לעת ערב נפתח לפנינו ים האיים עם כל חמודותיו; הלילה היה ליל בהיר ואפל, ולא יכלתי לראות רק את ראשי ההרים המתנשאים על האיים הקרובים אלינו. מודד האויר הראה לנו כי האקלים יחם מעט מעט עד כי בלילה עלה הכסף החי עד שש עשרה מעלות. האניה הלכה מהרה וכל רוח לא הפריע מהלכה, עד כי ממחרת היום בבקר שעה ששית באנו אל האי היוני.

סירא.

העיר סירא, הנקראת על שם האי, בנויה בנוה על ראש שני הרים גבנונים. יושביה כלם כמעט יונים. בתיה נבנו מאבני גזית, משתים עד שלש מכפלות. באמצע העיר גן קטן ויפה, אשר רצפתו מרוצפה באבני שיש גדולות ומְרֻבעות. מספר יושביה כעשרת אלפים איש. לפי הנראה כבר מצאה ההשכלה קן לה במקום הזה, אשר מעט מעט תגרש חשכת תוגרמה שכנתה הקרובה. שאלתי את פי איזה אנשים אם נמצאים יהודים בעיר, ולא יכלתי להציל מפיהם דבר ברור, עד כי אחדים מהם הביטו עלי בתמהון כאלו לא הבינו את שאלתי, ולתכלית הזאת הלכתי אל ציר ממשלת אשכנז לשאול את פיו, אחרי אשר לא היה לי כל מכיר ומודע בעיר הזאת. אפס לדאבון לבי לא מצאתי כל נפש חיה בביתו כי נסע מזה, ובכן שבתי אל האניה במפח נפש.

העיר הזאת נודעת למדי לרגלי הטאבאק הטוב והזול מאד, אשר אין בכל הארץ משלו; ובמשך שש השעות, אשר עמדה אניתנו אצל החוף, הביאו לנו היונים טאבאק לרוב מאד, וכל הנוסעים קנו רב יתר מכפי צרכיהם. כבחצי היום עזבה אניתנו את החוף, ונאחז דרכנו הלאה. רב החובל הגיד לנו כי רק עד יום המחרת נראה עוד את האיים הרבים, הזרועים על כל פני הים, ואחרי כן נאחז דרכנו בלב הים התיכון, עד בואנו אלכסנדריאה. רוב האיים ההם הנם ערומים מכל שיח ועשב השדה, גם כל עץ יער ועץ

עושה פרי לא נראה עליהם, כי על כן רבים מהם אשר לא נמצאה עליהם כל נפש חיה. כמעט על פני כלם ישתרעו רִכְסֵי הרי סלע גבוהים, ובכל זאת נעים המחזה מאד, עד כי כל הנוסעים לא גרעו עיניהם מהם כמעט רגע בכל העת אשר הלכנו קרובים אליהם, עד כי הים נראה לנו כלשון־ים צרה בלכתנו בין האיים. כן ספר לנו פקיד האניה, כי ברוב עתותי השנה, ירעשו גלי הים ברעם ורעש, עד כי גם מלחי האניות שוכבים כפגרים מתים, אולם אנחנו לא ראינו כזאת, יען בכל משך ימי המסע נחו שקטו שאון גליו, כמו חפצה ההשגחה העליונה להיטיב לי בעד התלאה אשר מצאתני על הים האזאווי. באניתנו נסע אתנו יהודי עשיר מקאנסטאנטינאפאָל אל ההר סיני לקנות שמה אבני מאלאכיט אשר זה הוא מסחרו מימים רבים, ואז נתברר לי הדבר איך יכל משה להתעשר מפסולת של הלוחות, על דברת חכמי התלמוד, אחרי אשר על ההר סיני יחצבו את האבן היקרה הזאת. השמים היו טהורים ובהירים יומם ולילה, ועל כל שעל, אשר הרחקנו ללכת, הרגשנו כי חם האויר הולך וגדול, עד כי הכסף החי עלה בלילה עד עשרים מעלות, וביום לעיני השמש עד שלשים ושמונה. ביום ה׳ בלילה הגיד לנו רב החובל כי כבר עברנו על פני ביירוט, וביום ו׳ בבקר השמיענו כי עוברים אנחנו על פני העיר יפו, אבל עינינו לא ראוה. רגשות מעציבים התרוצצו בחבי בזכרי כי רק מרחק איזה שעות מפריד ביני ובין אדמת הארץ הקדושה, אשר אליה כלתה נפשי זה כמה, וחסר אונים הנני לנשק את עפרה אף לא אוכל לראותה. וביום ו׳ בערב הגיד לנו כי כבר עברנו על פני העיר פארט סאיד, אשר גם אותה לא ראינו. לפנות הבקר טרם עלה השחר נראו לנו שני מגדלים מאירים על חוף אפריקא, אשר היו לנו למבשרים נאמנים, כי קרובים אנחנו לחוף אלכסנדריא; ובבקר ביום השבת, בשעה השמינית, באה אניה לקראתנו להוליכנו אל החוף, אשר בלעדה לא תוכל כל אניה הבאה מארץ אחרת לבוא קרוב אל העיר, ובעוד רגעים אחדים עמדה אניתנו קרובה אל העיר.

אלכסנדריא של מצרים. (אסכנדרא בשפת הארץ).

בבוא אניתנו לתוך לשון הים, הנעשה בידי אדם, ואשר הטבע עצמו לא עזר מאומה לעשות את המקום הזה למצב אניות, יצאה לקראתנו אניה קטנה עם שכונה מלחים ובראשם שני פקידים לקבל את פני הנסיך הצעיר אשר נסע אתנו באניתנו, ועל איזה אניות גדולות עמדו מנגנים מחיל הצבא, אשר שרו לכבוד האורח הנכבד. לא רחוק מאתנו ראינו שתי אניות גדולות, אשר עמדו הכן ללכת לארצות הודו, ועליהן רחפו דגלי נשר רוסיא, ותגל נפשנו לראות כי לא בודדים אנחנו ילידי רוסיא גם בארץ רחוקה כזאת. גם פה סבונו הערביים עם המון אניות קטנות, אשר התנפלו עלינו בקולות מוזרים, להוליכנו מהרה אל החוף, וגם שנים שלשה מיהודי רוסיא ורומניא

באו אל האניה לקבל את פני האורחים מבני בריתם, אשר לא ידעו עוד סדרי המדינה ושפת הארץ. ואחד מהם שכר לנו שני נושאי סבל לשאת את מלתחותינו אל בית המלון ברחוב Anastasi Nr. 25 אשר הכין לנו. ארון המלון הוא צרפתי, איש ישר, אשר דאג למלא כל מחסורנו. ונהיה שמחים כי מצאנו מנוחה אחרי עמל הדרך הרב.

חלק גדול מן העיר יפה מאד כאחת הערים היפות באירופא, וגודל העיר בכלל הוא כגודל עיר ריגא, ולולא המון הערביים הרבים העומדים בכל עבר ופנה עם חמוריהם הקטנים כעגל בן שנה, והמון השחורים ילידי אפריקא התיכונה והנשים עם תכשיטיהן המשונים, כי עתה יכלנו להאמין כי לאחת מערי אירופא הובילונו רגלינו.

בבואי בפעם הראשונה אל הארץ הזאת, ארץ אשר בה נארג החוט הראשון מהרתוק הארוך של תלאות אבותינו, במשך יותר משלשת אלפים שנה, ארץ אשר היתה ערש ילדות אבותינו ואשר סבלו בה תלאות נוראות מידי מעניהם, חשבתי לחוב קדוש לי לְהֹוַדַע ראשית דבר ממצב אחינו בארץ הזאת כעת; אם אמנם הננו יודעים כי שם ממשלת תוגרמה נקרא על הארץ הזאת, כי על כן יכלתי להאמין כי מצבם פה הוא כמצבם בתוגרמה, אפס מדעתי כי גם רומעניען וסערביען עמדו תחת מחסה תוגרמה עד היום, ובכל זאת סבלו אחינו תלאות ומצוקות נוראות בשתי הארצות האלה גם אז, כי על כן מהרתי לבקר את הרב הישיש הנכבד ר׳ משה פרדו איש ירושלים, המכהן פאר בעיר הזאת זה שנים רבות, ושאלתיו על כל פרט ופרט מהנוגע למצב אחינו המדיני, החמרי והמוסרי, ולשמחת לבי נודע לי, כי בני ישראל יושבים על האדמה הזאת שלוים ושקטים יותר מבכל ארצות תוגרמה, ומלבד אשר אין איש יהין לגזול משפטם לעין השמש, הנה לא ידעו מכל חק מגבל בזכות ותורת המדינה, עד כי לפי הנראה יאבו יושבי הארץ להיטיב לנו את הרעה אשר עשו אבותיהם לאבותינו; וכן גם במצבם החמרי נעלים המה על אחיהם בתוגרמה, ורבים מהם אשר עשרו עושר רב, ומהנוגע למצבם המוסרי, נודע לי כי בתי ספר מיוחדים לבני ישראל אינם בעיר, וכל החפץ שולח את בניו לבתי ספר הכוללים, וכבר נמצאים איזה מבני ישראל אשר גמרו חק למודם בבתי הספר הגבוהים, והנם כעת עורכי דין, סופרים בבתי צירי ממלכות אירופא, רואי חשבונות ופקידים בבתי הממשלה. חדרי מלמדים כברוסיא ופולין וגאליציא נמצאים גם פה, ועל פי רוב ילמדו שמה רק בני הספרדים הנקראים פה אישפניולים, ומבני איטאליא נמצאים רק מעטים הנותנים את בניהם ללמוד שפת עבר. ולפי הנראה רוח אחד לאלה את אחיהם אשר נשארו בארץ מולדתם — באיטאליא — אשר קשרו קשר על ד׳ ותורתו להשכיחה מבניהם עד עולם, למיום יצאו מעבדות לחרות תחת ממשלת המלך היקר וויקטאָר עמאנועל נ״ע. יען אין ארץ בתבל אשר בה מהרו אחינו לנתק מוסרות האחוה בינם ובין שאר אחיהם כאחינו באיטאליא במשך עשר

שנים האחרונות. והמגל הזה הביאו אתם מארצם לשית קציר לקשר יהודה וישראל גם על אדמת חם, אשר רבים מהם התישבו בה לרגלי שפת ארצם — איטלקית — המדֻברת בכל ארץ מצרים.

מספר בני ישראל בעיר הזאת כחמשה אלף משפחות (בערך 25.000 נפש אדם), ולהם בית חולים מיוחד על ככר נחמד בקצה העיר. מלבד איזה משפחות יהודי רוסיא, פולין ורומניא אשר באו לגור הנה זה לא כביר.

לבני ישראל בעיר הזאת איזה בתי כנסיות יפים, וביחוד נפלא מאד יפי ההיכל החדש אשר בנו לאביר יעקב על מקום ביהכ"נס הישן הנקרא בפיהם בשם „בית הכנסת של אליהו הנביא." הבית הזה נבנה מאבנים לבנות ומוצקות. הקיר הראשון אל המבוא הוא מאבן שיש-לבן ומצופה בציצים ופרחים מעשי חרש חכם; גם השלבים והאולמות ורצפת הבית נעשו מאבני שיש. גודל הבית כגודל ביהכ"נס הגדול ברחוב וויקטאָריע בפאריז, ועומד בלב גן גדול ויפה מאד המֻעלף בכל עצי פרי חמד לגאון ולתפארת. אחרי הבית הזה ימנה ביהכ"נס השני אשר בנה הבאראָן יעקב ביי על חשבונו, אשר גם הוא לא נופל כמעט מן הראשון. באחד הימים לקחתי אתי מורה דרך יהודי ושני חמורים לרכוב, ויצאנו מחוץ לעיר לראות את העמוד הנפלא הנודע בשם „עמוד פאָמפיוס," ובאכת לא שוא יפליאוהו כל הנוסעים. העמוד הזה נחצב מאבן גראניט אדומה וחזקה מאד. כַּנּוֹ הוא מרובע, היקפו שלשים אמה באמת רוסיא וגבהו חמש עשרה אמות. ועל הַכַּן הנורא הזה — או יותר נכון באמצע הכן הזה — עומד פאר עמוד עגול הנעשה מאבן אחת, גבהו מאה וחמש עשרה רגל.

מתחת לְהַכַּן בעומק האדמה נמצא מקום פתוח ובו עומדת אבן גראניט השקועה עמוק בארץ — אשר לפי דעתי הוא הוא קצה פאר העמוד החודר דרך הכן המֻרבע — ועל האבן ההיא ראיתי מכתב פתוחי חותם בכתב החרטומים. וגם על הַכַּן מבחוץ מצאתי כתיבה בכתב ושפת יון, אשר אנכי נותן אותה לפני הקורא:

TESTORSLTFTHY ALESANDREI

ועוד איזה אותות אשר לא יכלתי להכירם כי נמחקו.

רוב סחר העיר הוא בידי ילידי איירופא, והערביים מושלי הארץ הנם רק עבדים להם, העובדים עבודת פרך בבית ובשדה, במחיר מצער מאד, אשר לא יספיק להם גם ללחם חקם, בעוד אשר האיירופים מתענגים על רוב טוב ומשמני הארץ יאכלו.

מצב ההשכלה בארץ הזאת בכלל, ובעיר הזאת בפרט, נעלה מאד על מצבה בתוגרמה ורוסיא. עד כי גם רבים מבני ערב כבר השכילו כבני איירופא. ומה גם הנעגרים השחורים, אשר ישכילו מהרה בכל חפץ לבם, עד כי מסכנת הדרכים ואי הסדרים, אשר ספרו לנו הנוסעים עד היום, אין כל זכר להם כעת.

חם האויר בעיר הזאת איננו גדול מאד כאשר הוא בפנים הארץ, יען העיר פתוחה לרוח הים המקרר את האויר, כי על כן לא כבד הוא מנשוא גם לאיש איירופי אשר לא הסכין בו.

בעיר הזאת פגשנו איש יהודי צעיר לימים אשר עבד בצבא רוסיא בראשית המלחמה בתוגרמה בשנת 1877. והוא יליד עיר קטנה בליטא, אשר לא ידע שפת רוסיא כנהוג. וכאשר נשלח למערכת המלחמה, עבד בגדוד הרוכבים. וגם בלעדי אגיד יבין כל איש כי ידע לרכוב על סוס לא יותר מאשר ידע שפת הארץ. ויהי ברכבו פעם אחת בלוית אנשי חיל, החל סוסו לרוץ מהרה, ויסר מן הדרך, והוא לא יכל לעצור מרוצתו, עד אשר נפל מעל הסוס, והסוס ברח לנפשו, והוא עמד משומם ולא ידע מה לעשות, כי ירא לשוב לגדודו והסוס אין אתו, וימלך עליו לבו להתנפל אל מחנה התוגרמים. אמר ועשה, ועתה הנהו עובר עבודת פרך בעד ככר לחם, ורוב הימים אשר אין לו עבודה יגוע ברעב, כנהוג בכל תפוצות ישראל. לבי נקרע לגזרים לראות איש צעיר לימים, מלא כח עלומים, בוכה ומתודה כי טוב טוב היה לו לעבור בצבא מהיות נע ונד נקשה ורעב ללחם על אדמת זרים וללון ברחובות קריה, ולולא פחד ענש המשפט, כי עתה שב בשמחת כל לבב לעבוד בצבא רוסיא. דברי האיש, אשר ראינו כי אמת יהגה חכו, נגעו עד לבנו, ונתן לו להרויח איזה שקלי כסף. אכן מקרה כזה יעיד כמאה עדים כי לא מחכמה יעשו צעירי עמנו, הממלטים את נפשם מעבודת הצבא, והנם צפוים למות ברעב בארץ נכריה. ואם בארץ מצרים העשירה לא יוכל איש צעיר לשבוע לחם מעמל כפיו, מה יעשה אפוא איש כזה הממלט את נפשו לאשכנז, צרפת ובריטניא, אשר גם בלעדו רבבות ידים מבקשות עבודה ולא תמצאנה. מוסר תוכחה הוא אשר לא למותר הוא לדעת לצעירי בני ציון; והמקרה הזה אמנם לא אחד הוא, כי עוד רבים כאלה פגשתי על דרכי בחוצות ברלין ופאריז.

מלך מצרים היושב תמיד בקאירא בירת ממלכתו, ישב אז באלכסנדריא כדרכו לשבת בקץ כל קיץ שנים שלשה חדשים בהיכלו שם, לרחוץ במי הים ולהתקרר בגן הקיץ אשר לו מחוץ לעיר. ביום הראשון ז׳ תשרי ראינוהו כמה פעמים בנסעו במרכבה פתוחה דרך רחובות העיר בכל חצי שעה כמעט בלוית אחד משריו ושני ערביים לבושי מכלול בטעם יופי בני ערב, רצו לפני המרכבה וביד כל אחד מקל ארוך משוח בששר בצבעים שונים. ולא נפלאתי עוד בראותי את הרצים האלה, אשר ירוצו ולא ייעפו כל היום, אחרי אשר כבר הסכנתי לראות מרוצת מנהלי החמורים יומם ולילה אשר כשחוק הוא להם. ויותר נפלאתי כי אין איש שם לבו לראות את מושל הארץ לכבדהו. ואין כל שוטר או פקיד ברחוב להשגיח לבל יֵעָשוּ אי סדרים. ואולי כבר הגיעו יושבי מצרים להשכלת יושבי מערב איירופא אשר יחשבו כבר דברים כאלה אך למותר. מי יודע?

בתוך הארץ פנימה לא נחוץ לאיש להראות תעודת מסעו, ורק ברדתנו מן האניה דרשו את תעודותינו אשר לקחו אותן מידנו, ואחרי כן נאלצנו ללכת אל הגענעראלקאָנזול הרוסי לקבלן מידו.

מטבעות כסף וזהב מכל ארצות תבל עוברות לסוחר במצרים כמחירן בארצותיהן, מלבד מטבעות כסף תוגרמה, ועל הנוסע לדעת זאת מראש לבל יאבד כספו חנם. שמות המטבעות וחשבונן במצרים אחת היא כבתוגרמה, ארבעים פארא בפיאסטער אחד, וארבעה פיאסטער בפראנק צרפתי ומטבעות נחשת מתוגרמה לא יקחו גם חנם.

אחרי אשר כלינו מעשינו בעיר הזאת שמנו לדרך פעמינו לנסוע במסלת הברזל לקאירא בירת הממלכה. עגלות הקיטור הנן ארוכות כפלים מעגלות איירופא וממהרות במרוצתן מאד כבארץ בעלגיען. בנסענו רק כברת ארץ מחוץ לעיר נפתחה הארץ לפנינו, אשר ראינוה באמת כגן ד', כל הדרך לא יכלנו להסב עיננו אף רגע מהשדות המכוסים בירקרק חרוץ ובכל יבול האדמה הברוכה הזאת, עד כי לא נראה אף שעל עפר רק. כל המון התעלות הרבות היו מלאות מי חמר אשר השאיר אחריו שטף היאור, ורק במקומות מעטים ראינו עוד שארית שטף היאור גם על פני השדות אשר התראו ממרחק כיאורים לא גדולים. בין התעלות, אשר אין קץ למספרן, נמצאות גם גדולות אשר אניות תרן שטות עליהן. בין תעלה לתעלה נעשו מסלות ישרות ללכת ולנסוע, עד כי לולא ידענו יכלנו להאמין כי בארץ אשכנז אנחנו. פה ושם ראינו בְרֵכות ובארות אשר המים ימשכו בכח סוסים או פרדים לשפכם על השדות אשר כבר יבשו מחֹם השמש. במקומות אחדים ראינו גנים נחמדים מְעֻלָפִים בעצי פרי שונים אשר לא יֵרָאו באיירופא. כל חבל הארץ, אשר עברנו בין אלכסנדריא וקאירא, אדמת מישור היא, וכל הר וגבע לא נראה עליה. משני צדי מסלת הברזל נעשו שתי תעלות לאורך כל הדרך כשני קוים ישרים. העגלות היו מלאות כצאן אדם, והערביים פקודי העגלות (קאנדוקטארען) התנהגו עם הנוסעים בכבוד וענוה, ומה גם את הנוסעים האיירופים, תחת אשר באיזה ארצות המערב ידרכו על ראשי הנוסעים ברגל גאוה, וביחוד על היהודים, כאשר עשו לפנים העגלונים בליטא ורוסיא הלבנה. כל הדרך נחנקנו כמעט מהאבק הרב אשר נשא הרוח לרגלי מרוצת העגלות המהירה, ובכל זאת לא חפצנו להרים עיננו אף רגע מהאדמה הפוריה אשר השתרעה לרגלנו. בכל הדרך ראינו אהלי קדר רבים בנוים מחמר אשר נראו לעינינו כגלי קברים גדולים ורבם נטושים על פני המדבר, ואין כל נפש חיה בהם. שאלתי על המחזה, והנה הֻגַּד לי כי אלה המה בתי האכרים אשר יעזבום בעת אשר יעלה שטף היאור, ואז יבחרו להם מקום אחר יותר גבוה, אשר שמה לא יגיע שטף המים, ויבנו להם אהלים אחרים.

כאשר עמדה מרכבת הברזל אצל כל תחנה, קדמו הערביים את הנוסעים בכלי חרש מלאים מים טהורים, אשר היו כדבר בעתו, אחרי אשר

מי התעלות לא יכונו לשתות, וכל אחד נתן להם באקשיש, ועל התחנות אשר עמדנו איזה רגעים יותר, שמה קנינו גם מפרי הארץ במחיר מצער, ואחרי אשר עברנו דרך איזה ערים, אשר מהן היו יפות מאד כערי איירופא היפות, באנו לקאירא.

קאירא

המסע מאלכסנדריא עד קאירא ארך לנו רק שש שעות; אצל חצר מסלת הברזל עמדו מרכבות רבות וחמורים לרכוב בעד האורחים הבאים. לקחנו לנו מרכבה ונסר אל בית המלון Hotel de nil העומד בלב העיר. אדון המלון הוא איש אשכנזי. החדרים למעון האורחים מקושטים בכל פאר ויופי כבכל ערי ממלכות איירופא הגדולות, עד כי אספוק מאד אם ימצאו בפאריז יפים וטובים מהם. גם המחיר לא יקר הוא. בחצר בית המלון נטוע גן יפה מאוד, נהדר בכל עץ יקר, אשר לא תשבע עין מראות את כל ההוד וההדר המרחף עליו, ובכל זאת לא מצאנו מנוחה בכל עת היותנו בעיר הזאת, לרגלי הזבובים המכאיבים והנושכים נשיכת מות, עד כי רק זאת היתה הסבה הנכונה אשר לא יכלנו להתמהמה זמן רב במצרים. כל התרופות וכל האמצעים אשר ישתמשו בהם יושבי הארץ נגד הזבובים לא יועילו מאומה, ומה גם איש זר מקרוב בא, אשר לא הסכין בזה בארצו. שער אחזנו לראות נשים ערביות נושאות ילדיהן על כתפן ופני הילדים מכֻסים ברבבות אלפי זבובים, עד כי פניהם לא יראו; ולפי הנראה כבר הסכינו בזה, עד כי לא יחישו עוד להרחיקם, וזאת היא אחת המכות הגדולות אשר חלה הטבע בארץ הזאת.

העיר הזאת „קאירא" בנויה בנוה כאחת מערי ממלכות איירופא היותר יפות, ולא אגזם אם אומר כי שני חלקי העיר יפים כמעט מפאריז. כל בית הוא היכל לעצמו. רוב הבתים הנם כחמש או שש מכפלות. ברחובות הסוחרים אשר שם המון חניות נעשו מכסות מקרשי עץ ועליהם מחצלאות מגג אחד אל השני לרוחב הרחוב להחסות מחום השמש. גן העיר גדול ויפה אשר אין כמהו בכל ארצות איירופא, ואולי אין על עפר משלו. עטי החלש חסר אונים הוא לתאר אף שמץ מההוד וההדר השפוכים על גן העדן הזה. אין קץ לכל ההון הרב אשר השקיע המלך הקודם בגן הזה, המעלף בכל עץ יקר בתבל, אשר לוא גם חפצו יושבי איירופא לעשות כמתכנתו, לא תמצא ידם לרגלי האויר הקר בארצותיהם. רחובות העיר מְרֻצפים באבני שיש וגראניט גדולות ומְרֻבעות. בעיר הזאת בתי שעשועים למכביר, בתי ספר, בתי הרצים וטעלעגראפען כבכל ערי איירופא הגדולות, עד כי לא יוכל האורח להתאונן כי לא ימצא בה כל מאויי נפשו כבפאריז ולאָנדאָן. גדל העיר כגדל עיר מאָסקויא, אך יפה מכנה ואין ערוך אליה.

מספר היהודים בעיר הזאת כשלשה אלף משפחות (15.000 נפש).

רֻבם המה ילידי הארץ המדברים בשפת ערב ומהם המדברים אישפאניולית, ורק מעטים מהם ילידי איטליא המדברים אטלקית. מיהודי רוסיא, פולין ורומניא נמצאות כשתי מאות משפחות. מצב הדת והדעת טוב הוא פה ממצבן באלכסנדריא. הרב לעדת ישראל וראש כל רבני מצרים, הרב היקר ר׳ יו״ט ישראל, הוא איש חכם ונשוא פנים ועשיר גדול, הרועה את צאן מרעיתו בחכמה ודעת, ושמו גדול ונכבד גם בעיני יושבי הארץ הנוצרים והמחמדים, ויד ושם לו גם בהיכל המלך. היהודים אף כי יוכלו לשבת בכל רחבי העיר באין מעצור, בכל זאת הרוב מהם יגורו בחלק מיוחד הנקרא „רבע או רחוב היהודים״.

היהודים שולחים בכל מסחר ידיהם, ומהם רבים בעלי מלאכה, מחליפי מטבעות וכדומה, ובכלל אינם שנואים בעיני עם הארץ, ורק כאשר התלקחה המלחמה בין רוסיא ותוגרמא בשנת 1877, פחדו היהודים והנוצרים מחמת ילידי הארץ אם תעוז יד תוגרמא על רוסיא; אפס כאשר באה השמועה כי תוגרמה הֻכתה במלחמה ויד רוסיא היתה על העליונה, אז רפו ידי הערביים והדבר הזה ספרו לי פה אחד גם בארץ הקדושה, כי היהודים והנוצרים היו בסכנה גדולה, לוא היתה ימין תוגרמא רוממה במלחמה. ואמנם בארץ הקדושה, אשר מספר האירופים מעט מאד, והערביים הנם עוד פראים נוראים, נקל היה להאמין כזאת; אבל במצרים, אשר מספר הנוצרים גדול בערך, והם המה כמעט אדוני הארץ, וגם הערביים אינם עוד במצב פראי כאחיהם בארץ הקדושה, יוכל להיות כי פחדו פחד אשר לא היה פחד.

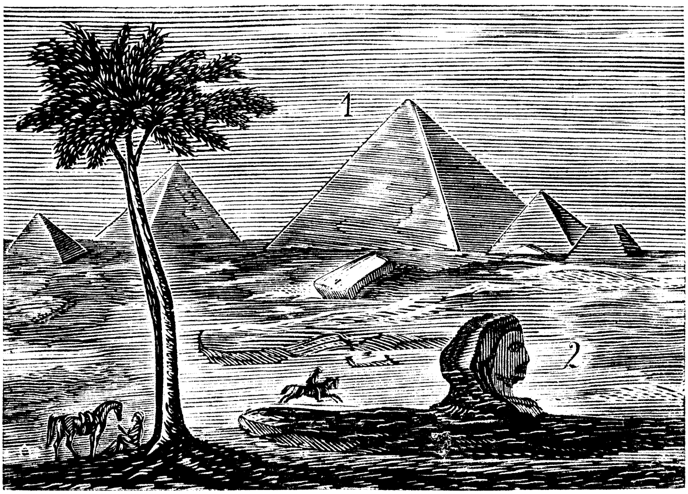
מספר היהודים בכל ארץ מצרים עולה עד חמשים אלף איש.

באחד הימים הלכנו לראות את בית האוסף לדברים עתיקים ונמצאהו סגור, ורק אלילים רבים מאלילי מצרים הקדמונים ראינו על החצר. אחרי כן הלכנו אל המצדה הבצורה העומדת בעצם העיר על ראש שן סלע כבד, לראות את הבור אשר ילידי הארץ יספרו כי בו הֻשלך יוסף עם שני סריסי פרעה, ונקרא גם כעת בפיהם „באר יוסף״. באמצע המצדה אצל אחד השערים נהלו אותנו שני ערביים אל הבאר העמוקה והרחבה הזאת. הבאר חצובה בסלע ומְרֻבעת ובשלבי האבן אשר נחצבו מן הסלע ירדנו אליה; מספר השלבים הוא 260. הערביים הלכו לפנינו ונרות בידיהם. בתוכה ראינו רק באר מים חיים רחבה 65 רגל בהיקפה, ובצד אחד ממנה חצובה עוד מערה קטנה אשר לפי דברת הערביים ישבו שמה שני הסריסים. המאמין יאמין והחדל לא יאבד מאומה. ואמנם בזאת אין כל ספק כי הבאר הזאת נעשתה בימי קדם. לא רחוק מן הבאר, בקצה המצדה, עומד בית מסגד להמחמדים הבנוי מאבני שיש ממראה ירוק (געלב) ולפי מלאכת בנינו הנפלאה וגדלו נקל לשפוט כי מחירו עלה להון רב. העומד על ראש המצדה יגלה לעיניו מחזה יקר ונפלא, מחזה כל העיר מכל עבריה. וגם פארי העמודים הנמצאים במרחק 10 וויערסט מן העיר, יער מגדלי בתי התפלה, היאור נילוס המשתפך מעל לגדותיו כים רחב ידים, מדבר חול לבן אשר יהל

להשתרע מחוץ לעיר למרחב אין קץ; כל אלה יחד אם יגלו לעיני הרואה ברגע אחד, ימלאו משביות לבבו רגשות תמהון והוד נורא עד כי ישכח את התבל ואת נפשו גם יחד.

שלשה ימים עברו עד אשר תרנו את כל העיר וסגלות מחמדיה, ואחרי כן לקחנו לנו מורה דרך איש רוסי היודע שפת ערבית ואטלקית, למען נסע לראות את פארי העמודים המהללים בתבל, והוא שכר לנו מרכבה רתומה לשני סוסים ונסע מחוץ לעיר. כבואנו אל הגשר הגדול אשר על היאור נילוס, מצאנו את הגשר פתוח בעד האניות אשר עמדו הכן לעבור, כי על כן נאלצנו לעזוב את הרכב ומרכבתו ונשב בסירת דוגה להעבירנו את היאור. האניה הקטנה היתה מלאה אדם רב יותר מאשר יכלה שאת, הערביים החלו להתקוטט איש את רעהו בקולות נוראים עד כי צללו אזנינו לקולם. שטף היאור היה עוד איום ונורא, כי על כן מה נקל היה כי תהפך אניתנו על פניה, אך הודות לאל עברנו בשלום, ושמה שכרנו לנו רכב אחר לנסוע הלאה. ראשונה עברנו על פני היכל המלך מימין הדרך המוקף בחומה בצורה מכל עבריו, ואחרי כן נסענו הלאה בדרך המלך הנטועה בשדרות אלונים משני עבריה למחסה מחם השמש. המסע בדרך הזה היה לנו לעונג נפש תחת אשר מורי הדרך בעיר הלכו עלינו אֵמים כי הדרך רע ומר מאד, אשר על כן דרשו ממנו מחיר רב בעד לכתם אתנו. הדרך הזה נעשה לכבוד קיסר עסטערריך אשר נסע לראות את פארי העמודים. ואמנם עד העת ההיא היה הדרך רע מאד, והנוסעים נאלצו לרכוב על חמור במדבר חול תחת חם השמש הבוער כאש לוהט. אשרות היאור נראו משני עברי הדרך כים רחב ידים; לרוחב הדרך רצו עכברים גדולים הנה והנה. עוד לא הגענו לחצי הדרך, והנה המון ערביים מכל עבר ופנה החלו לרוץ אחרינו במהירות נפלאה עד כי השיגונו, יען עוד ממרחק הריחו ריח נוסעים אירופים אשר בלי כל ספק ימלאו אמתחותיהם זהב. במרחק חצי וויערסט מן הפיראמידען ירדנו מן המרכבה ונלך ברגל, והמון ערביים רצים לפנינו ומאחרינו. אצל הפיראמיד הראשון והגדול מכלם כבר חכה עלינו השייך אשר זאת היא תעודתו מאת הממשלה לשמור על הנוסעים מתגרת יד הערביים עבדיו אשר עליהם להוליך את הנוסעים אל הפיראמידען פנימה. הערביים סבונו כדבורים, זה שולח ידו לתת לו באקשיש, וזה יגיש איזה חפץ עתיק קל הערך, האחד הביא לנו קאפפע מן הבית הקרוב, והשני הביא מים בכלי חרש וכלם צועקים הב הב בקולות נוראים עד כי הממונו. אחרי אשר שלמנו להשייך את המחיר אשר דרש בעד האנשים אשר שלח להוליך אותנו פנימה, ירדנו דרך חור גדול לעומק הפיראמיד במדרגות חצובות בסלע והערביים הולכים לפנינו ונרות בידיהם, ומהם אשר הלכו אחרינו להחזיק בידינו; ויהי כאשר כלינו לרדת עמדנו לנוח מעט, ואחרי כן החלונו להתנשא מעלה. השלבים החצובים בתוך האבן הנם חלקים ולא עמוקים, עד כי רק אחרי עמל גדול

ויגיעת בשר הצליח לנו להתעלות למרום קץ הפיראמידע. הערביים התאמצו לעזרנו, אלה אשר מלפנינו משכונו בידינו, ואלה דחפונו מאחרינו, אבל לרגלי עזרתם יסכן הנוסע את נפשו עוד יותר כי על כן התאמצנו לעלות בלי עזרתם. באנו אל חדר רבוע ורחב ידים הבנוי מאבנים שחורות גדולות ונוראות לתמהון לבב, וששה אנשים החזיקו נרות בידיהם להאיר את החשך, ובכל זאת לא ראינו מאומה זולתי הנרות עצמם, עד אשר העלה אחד מן הערביים אור בענגאלי על קיר אחד, ראינו איזה כְּתָבָה בשפת ערב כתובה באותות גדולים. באמצע החדר עמדה תבת אבן גדולה מאד בלי מכסה ממעל, אשר לפי הנראה היתה ארון מת בימי קדם. מן החדר הזה עברנו עוד בשלבים ומדרגות, ראינו עוד חדרים ומערות אשר כבד היה לנו לרדת אליהם. אחרי אשר כלינו לתור את כל הבנין הנורא הזה הקקנו איש את שמו על הקיר הדרומי

1 הפיראמידען Pyramides d'Egypte. 2 הספינקס

ם,בשכיני והערביים עזרו על ידנו למהר עבודתנו הכבדה לחרות את האותות בצור החלמיש. מורה דרכנו הרוסי פחד על נפשו לְהִלָּוֹת אלינו אל כל אשר זחלנו על גחוננו, ויהכה עלינו אצל המבוא. הערביים ראו כי רק שנים נשארנו והמה היו כעשרה אנשים במספר על כן חשבו כי מצאו עת נכונה לקחת מידנו כסף ככל העולה על רוחם, ולא התבוששו לדרוש עוד ביד חזקה, הבטחנו לשלם להם ביחוד בצאתנו החוצה מלבד אשר שלמנו לכיס אדונם השייך ולא אבו שמוע. ולולא עז רוחנו להראות לדם קשה, כי עתה לא על נקלה הרפו ממנו. חיש מהר הוצאנו קנה הרובים מצלחתנו לְהַלֵּךְ עליהם אֵימים, כי אם לא ירפו ממנו כרגע אז נורה עליהם בכלי מות האלה, ותקותנו לא רמתנו, כי באמת נפלו פניהם ורק בקול תחנונים החלו לבקש כי נשמור

הבטחתנו. אחרי עמל רב יצאנו מן הפיראמידע הזאת ונלך לראות גם את האחרות העומדות קרובות אצלה רק קטנות ממנה, ואחרי אשר ראינו כי לא יצטינו במאומה לא הלכנו עוד לראות את אלה אשר ראינו במרחק איזה וויערסט בתוך מדבר החול, ונלך לראות רק את הספינקס הגדול השוכב בערבת חול במרחק ארבע מאות צעדים מן הפיראמידע הגדולה. הספינקס הנורא הזה נעשה כאבן אחת גדולה ונוראה לתמהון לב הרואה, ארכו 42 רגל ורחבו 12, ובהיקפו 105, אפס ברור הדבר כי היה ארוך ורחב יותר טרם נשחת ונשבר במקומות רבים. אחרי כן הלכנו לנוח מעט מחם השמש הבוער על ראשנו תחת צל העץ הנודע בשם „עץ מרים,״ אשר עליו יספרו הנוצרים והערביים כי תחתיו ישבה אם ישוע הנוצרי בברחה מפני רודפיה.

לפנות ערב ישבנו על המרכבה לשוב העירה, אחרי אשר נאלצנו לקנות מיד הערביים כל החפצים קלי הערך אשר לא מצאתי חפץ במו, כי אמרתי אולי ירפו ממנו, אם לא ישאר עוד בידם דבר מה למכור, אפס טעיתי בחשבוני, כי לא נתנונו ללכת או לנסוע גם אחרי אשר חלקנו להם כסף עשרת מונים חנם. ואף גם אחרי אשר ישבנו במרכבה החלו לרדוף אחרינו בקולות נוראים: הב! הב! וכן רצו אחרי המרכבת כשלשה וויערסט, ובכל רגע השלכנו להם אגורות נחשת ולחם, ובמשך שעה וחצי שבנו אל העיר, ובפעם הזאת נסענו על גשר הברזל, הנפלא — הנעשה על היאור נילוס — אשר יוכל להתחרות את הגשרים היותר יפים באיירופא. כל הדרך לא יכלתי דבר מאומה לרגלי המון רגשותי ועליצות נפשי בזכרי כי היום הזה יום יקר לי בימי חיי, אשר בו נמלאה תשוקתי הגדולה לראות את הענקים האלה, מצבות דורות קדומים, אשר לפי דברי המסורה נבנו בידי אבותינו בימי קדם. ואף כי ידעתי כי המסורה הזאת ערפל חתולתה, ואני מסתפק מאד באמתתה, בכל זאת הייתי בעיני כבן ההולך לבקר קברי אבותיו בארץ רחוקה. המון רגשותי התרוצצו יחד בחבי בלי משפט וחשבון עד כי לא ידעתי נפשי. שכחתי את בני ביתי אשר עזבתי, שכחתי איפוא אנכי עתה; שכחתי את כל התבל ומלואה, וכל עשתונותי היו מלאות רק מכל המראות והחזיונות הנוראים והיקרים אשר חזו עיני ביום ההוא, ורק אחרי עבור הבהלה הראשונה הרגשתי שמחה בלבי, כי במעט עמל הצליח לי לראות את אשר ראו נוסעים רבים אשר קדמוני רק אחרי עמל רב וחרף נפש למות, ושמחתי כי סוף סוף האירה ההשכלה גם על מחשכי הארץ הזאת. וכן לא הרגשתי מאומה עד בואנו אל התחנה הטעלעגראפית אשר להבריטנים בלב העיר אשר שמה הודיע רעי ה׳ בלום על ידי טעלעגראממא לקערץ כי שלום לנו.

הלילה פרש כנפיו השחורות על פני כל היקום. ואנחנו עיפים ויגעים מעמל היום, שבנו אל מלוננו לנוח. שכבתי על משכבי כהלום יין בתקותי

למצוא מנוחה כמעט. אך למרות חפצי לא יכלתי לתת לעפעפי תנומה עד השעה השניה אחרי חצי הלילה, אף כי חבלי שנה נפלו על עיני, יען המון רגשותי הרתיחו דמי עורקי בקרבי כסיר נפוח. ונלוה לזה חֹם האויר אשר עלה אז גם בלילה עד 24 מעלות, והזבובים המכאיבים הנושכים עד מות והפשפשים הרבים אשר מצאו ארץ מולדת בטוחה במצרים, כל אלה הועילו להותי עד כי נאלצתי לעזוב את חדרי ויצאתי לשכב על מרום הגג תחת כפת השמים אשר שמה לא גדול החֹם כבחדרי המלון, וכה שכבתי זמן רב והתענגתי על מראה פני השמים הנפלא מאוד בארצות החמות עד אשר נסגרו עפעפי ואישן.

בעיר הזאת קניתי איזה חפצים עתיקים ומטבעות מלכי קדם אשר מחירם יקר מאוד לרגלי הנוסעים הרבים, וביחוד הבריטנים אשר ישלמו בעד כל חפץ קל הערך פי שנים מערכו. אלילי מצרים הקדמונים מחירם יקר פה מבאירופא. בעד כל חנוט ידרשו מחיר גדול לא יאֻמן כי יסֻפר. ופעם אחת הלכתי לקנות גוף שלם וחנוט, ואז נוכחתי כי שקר יספרו רבים כי החנוטים נתקשו ויהיו לאבן; כי אמנם הגו נשאר שלם אבל לא קשה כאבן, ונקל היה לשבור אצבע או כף יד ממנו בלי כל עמל. החנוט היה אשה צעירה לימים לבושה בד דק אשר דבק לבשרה כמו בזפת.

מחזה מחריד לב וגעל נפש יחדו הוא מראה המון העורים וחולי עינים בעיר הזאת, אשר יפגשם האורח על כל מדרך כף רגל, ומספרם עולה לרבבות, עד כי לפי השערתי הנם החלק השלישי מכל הערביים יושבי העיר יען רוב החולים והעורים הנם מהם, בעוד אשר החולים והעורים מילידי אירופא מעטים מאד בערך. הסבה לזה הוא בלי ספק חם האויר וערבות החול אשר שמה יעבדו עבורתם ביום נגד השמש הבוער כתנור על ראשיהם.

היום אשר עמדנו הכן לעזוב את העיר והארץ הזאת הגיע. רגשות מאליפות רגשות עצב ונֹחם יחדו עלו על לבי. נפשי עגמה עלי מאור להפרד מהרה מן הארץ הזאת, אשר בה קשורים אלפי זכרונות אבותינו, ימי היותם לגוי וימי ענים הנורא, יום בואם אליה, בראש אבינו יעקב, במתי מעט ויום צאתם ממנה בחפזה בראש שני מיליאן אנשים ונשים וטף. כל עץ ואבן אשר ראו עיני הזכירוני כי אולי על המקום הזה עמדו רגלי אבותינו האמללים ובצקון לחש שפכו שיח לאלהי ישראל לחלצם ממצוקותיהם. כל גל עפר נדמה לי כקבר אחד מאבותינו הנדכאים. בכל קיר בית ישן והרום חשבתי למצוא שבר יד או רגל עוללי טפוחים אשר השקיעו האכזרים הקדמונים בקירות החומות. בפני כל אחד מילידי הארץ דמיתי לראות נין ונכד להמצרים הקדמונים. אף כי בלי כל ספק לא נשאר מהם כל שם ושאר[1]), ולולי החפש אשר ראיתי בכל ענפי חיי האדם, כי עתה הייתי נכון

[1]) אם הקאפטים המה באמת יוצאי ירך המצרים הקדמונים עוד לא נודע אל נכון.

למצוא תָּוֹ זכרון תלאות ימי קדם על פני כל אחד מבני אמונתי, זכרון איום ונורא אשר לא ימח מספרי דברי הימים כל ימי השמים על הארץ, אשר על כן יבין כל איש דעת מצב עשתונותי בשבתנו על המרכבה הרתומה לשני סוסי ערב להוליכנו לחצר מסלת הברזל. זכרתי כי לפני שלשה אלף שלש מאות ושבעים ושש שנים יצאו גם אבותינו בחפזון מן הארץ האכזריה הזאת אשר מררה את חייהם במשך שנות מאות, אבל לא על מרכבות מרקדות וסוסי אש כי אם הלך ברגל ומשארותם צרורות על שכמם. ואנה? לתור להם מנוחה בארץ הקדושה אשר גם אנכי הולך אליה ואשר אקוה לבוא שמה לא במשך ארבעים שנה, ולא דרך המדבר הגדול והנורא. בעברנו דרך רחובות העיר ראיתי את הלחם אשר ימכרו הערביים, והוא כמו עֻגות מצות אשר נאפו לחם השמש אשר יהיו לזרא בפי בן איירופא, ועל לבי עלה זכרון לחם העני אשר העלו אבותינו ממצרים; וברעיונות כאלה באנו לחצר מסלת הברזל. וכילד הנתק בחזקה מזרועות אמו הבטתי אחרי לראות בפעם האחרונה את חומות העיר ותועפות מגדליה הנשאים, ולבי נקרע לגזרים בזכרי כי אולי לא תראינה עיני עוד את העיר הזאת לנצח.

כל הלילה נסענו לאלכסנדריא, וכעלות השחר כבר היינו בעיר, ועוד ביום ההוא בבקר הלכתי לקחת את מלתחותינו אשר עזבנו בבית הרב ר׳ משה פרדו, ובחצי היום כבר ישבנו על האניה עסטערנייכית ונסע לדרכנו. על האניה מצאנו שני אנשים צעירי ימים יודעי דעת מבני ישראל, ונהיה שמחים בחברתם. גם בפעם הזאת הלכה האניה מעדנות, וכל רוח סעה לא החריד רבצנו, ואחרי מסע מאה והמשים ושׁשה פרסאות בריטניה במשך שמונה עשרה שעות באנו לפארט-סאיד ביום השבת בשעה השמינית בבקר.

פארט-סאיד

העיר הזאת נחלקת לשתים: הישנה והחדשה. החדשה נבנתה זה לא כבֿ״ך על ידי האיירופים אשר החלו להתישב בה למיום החלו לחפור את תעלת זועץ („סוויים" בפי יושבי הארץ), ובעיר הישנה יגורו רק הערביים ילידי הארץ. מספר יושבי העיר בכלל כעשרת אלפים איש. העיר החדשה בנויה בנאוה בטעם איירופא ולא יחסר כל בה, ותקוה טובה נשקפה לה לימים יוצרו להתגדל מאד לרגלי התעלה, יען כל המון האניות מכל ממלכות התבל ההולכות להודו ולחינא עוברות דרך העיר הזאת מהים התיכון דרך תעלת זועץ והים האדום (ים סוף), ופה יקנו כל הנוסעים את כל צרכיהם. רוחב התעלה כנהר רחב ידים ועמוקה כל צרכה עד כי גם האניות היותר גדולות תעבורנה עליה על נקלה. מבני ישראל נמצאות רק איזה משפחות, וכפי אשר הראיתי לדעת לא נקו גם המה מסחר ערות מצרים . . . בעצם העיר החדשה גן קטן ויפה מאוד נטוע בכל עץ יקר ופרחים נחמדים הצומחים במצרים. בכלל תתענג מאד עין האדם בעמדו ברחוב העיר על מחזות הטבע

בכל תעצומות עזם והוד תפארתם. פה יחזה את הים הגדול המשתרע למרחבי אין קץ, ומעבר השני את המדבר הגדול והנורא אשר גם הוא יתראה כים-חול רחב ידים, ופה שני חלקי תבל אזיא ואפריקא יתלכדו, ורק התעלה מפרדת ביניהם. ובעמדו מחוץ לעיר תראה כל העיר בעיניו כאי קטן בים החול, והמון דגלי האניות המרחפים לרוח יכללו את יפיה.

שלשים שעות עמדנו בעיר הזאת, וביום א׳ בשעה השניה בצהרים הלכנו לדרכנו ליפו. כל היום לא ידעתי נפשי, וכל הלילה לא יכלתי לעצום עיני מרוב רגשותי בזכרי כי בעוד איזה שעות תעמודנה רגלי על אדמת הקדש. השמים היו טהורים ובהירים. הירח האיר את הלילה לענג נפש; האניה הלכה מעדנות כמו צפה על פני השמן, ובתוחלת ממושכה הלכתי לרגעים על קרן האניה לראות אולי יגלה לעיני איזה מגדל מאיר אשר יהיה לנו לאות כי קרובים אנחנו אל היבשה, ובעלות השחר אמנם נגלה לעינינו מגדל המאיר מחוף יפו ונטפי דמע נזלו מעיני מרוב שמחה, וכאשר האיר היום נראו גגות הבתים, מגדלי בתי התפלה ודגלי צירי הממלכות, ומרחוק ראינו גם ראשי הררי יהודה. ובשעה השמינית בבקר יום ב׳ אחרי מסע מאה וארבע פרסאות כבר עמדה אניתנו אצל חוף יפו.

יפו.

חוף יפו חפשי לרוח היום אשר על כן תתנועע האניה כשכור. וביחוד כבד מאוד לבוא מן האניה אל החוף על סירת דוגה, אשר עליה לעבור בין סלעי מגור בעת אשר הים ירעם ברעם ורעש. וכן כבד מאד לעלות על החוף הגבוה כשלש אמות מעל מי הים, והערביים נאלצים למשוך את הנוסעים בידיהם להעלותם על החוף מן האניות הקטנות בעמל גדול.

האניה הגדולה עמדה על עוגנה במרחק 1 וויערסט מן החוף, והמון ערביים סבונו באניותיהם הקטנות ויחלו להתקוטט ולהדוף איש את רעהו בקולות נוראים על דבר הנוסעים אשר כל אחד מהם אבה לקחת את כלם על אניתו להובילם אל החוף, אשר על כן לא יחכו עד אשר יצוה האורח לקחת את מלתחתו, כי אם יחטפו את החפצים ככל הבא לידם, ואחרי כן יריקו את אמתחתו במחיר הובילם אותו העירה, אשר על כן כבוא איש מהם לחטוף את חפצי נתתי עליו בקול לבל יעוז לגעת בם עד אשר תעבור הבהלה הראשונה, ואחרי כן שכרנו לנו איש עברי אשר יובילנו העירה על אניתו, אף כי המלחים על אניתו היו ערביים. וכאשר ישבנו במקומנו ונהל לעבור בין הסלעים הנוראים השוכבים במים, החלו הערביים לשיר איזה פסוקים מהקוראן בקול גדול ויתפללו לאל כי יעבירנו בשלום. ראש המלחים החל לשיר את המלה הראשונה מכל פסוק והנשארים ענו אחריו, ובכן באנו בשלום עד החוף, ושם משכונו בידינו להעלותנו על היבשה ושלמנו שני פראנק להמלחים משכרתם ונסר לבית מלון אורחים אצל אחד הערביים.

שומרי הגבול מהרו לחפש במלתחותינו אם לא ימצאו בהן סחורות אסורות ואנחנו שכחנו כי הבאקשיש יענה את הכל ובכן כצאו במלתחתי כחצי פונד טאבאק ולא אבו להשיב לי את המלתחת עם כל חפצי עד אשר אשלם להם 23 פראנק כסף ענושים, מהרתי והלכתי לסגן ציר ממשלת רוסיא היושב לא רחוק מן החף ובקשתיו כי ישלח אחד ממשרתיו לקחת את מלתחתי מידי הערביים, והוא יְוָנִי מלידה הכיר בפני כי יהודי אני ולא מהר למלאות שאלתי עד אשר החלותי לריב אתו והשמעתיו כי אביא משפטי לפני הגענעראלקאָנזול בירושלים, אחרי אשר עליו החובה להיות סתרה על ילידי רוסיא, ובכן נאלץ לשלוח את אחד ממשרתיו (קאוואס) ואז השיבו לי את מלתחתי ולא נתתי להם כסף ענושים אף גרה אחת.

המהומה והמבוכה והקולות המשונים מהמון הערביים והאורחים פזרו את כל המון עשתונותי לרוח ויחריבו את כל היכלי הענג אשר בניתי ברוח דמיוני טרם דרכו כפות רגלי על אדמת אבותינו ומאד חרה לי על הרגשות היקרים אשר גזלו ממני. כרבע שעה עבר למן העת אשר באנו במלון, והנה זה באו שלשה מלחים מאלה אשר הובילונו מן האניה אל החף ויביאו לנו מטבע כסף מְזֻיָּף (רופיע בריטאנית) למען נחליף אותו בטוב ובלתי מְזֻיָּף באמרם כי מידינו הוא להם; ואף כי ידענו ברור כי לא היו בכיסנו לא כסף בריטניא ולא מטבעות מְזֻיָּפִים, בכל זאת נאלצנו להחליף את המטבע לבל יגזלו מנוחתנו בצעקותיהם ואחרי כן נודע לנו כי הערביים עצמם עושים את המטבעות המְזֻיָּפִים האלה ויאלצו את האורחים להחליפם בטובים.

נחנו מעט מעמל הדרך ונלך לתור את העיר אשר לא מצאנו בה כל דבר חדש נגד כל ערי ארצות הקדם. ואחרי כן הלכנו מחוץ לעיר לראות את בית הספר לעבודת אדמה אשר יסדה חברת „כל ישראל חברים." ונתענג מאד לראות הדר השרון המְעֻלָּף בעצי תפוחי זהב, ציטראָנען, אתרוגים ורמונים בהכון, ומלבד יערות דבש ותאנים ועצי תמרים המְפֻזָּרִים במקומות שונים, נמצאה התאנה ההודית למכביר עד כי ישתלוה סביב כל הגנות במקום גדר, יען על עָלֶיהָ כמו מסמרות נטועים אשר ינקבו יד כל הנוגע בם. ובכן בטוחים בעלי הגנות מגנבים לבל יחדרו אל הגנים. אפס פרי העץ הזה הנו הפקר לכל עובר לקחתו חנם, כי אין מאספו למכור, תחת אשר באיטאליא ראיתי כי ישלמו בעד הפרי הזה מחיר יקר.

מאחינו בני רוסיא ופולין מצאתי פה כששים משפחות ומהספרדים כשתי מאות. רוב יהודי רוסיא מבינים ומדברים עוד בשפת רוסיא, וחרוצים במלאכתם יען לא אל הלחם הקלקל עיניהם נשואות, אחרי אשר לתושבי יפו כמו לכל יושבי ערי החף לא נפל החבל בנעימים לקחת מכסף החלוקה, בכל זאת יראו חיים נעימים יותר מיושבי ירושלים, וישבעו לחם מעמל כפיהם, עד כי מצאו חן בעיני יותר מכל יתר אחינו היושבים בארץ הקדושה. גם מחבר בוגדים וקנאים לא שמעתי פה אחרי אשר אינם תולים בדעת

בעלי הטובות הרבנים והממונים והשופטים הנוראים על כל דרכי איש ומחשבותיו. רוב חניכי בית הספר לחברת כל ישראל חברים הנם מבני העיר הזאת.

מדי דברי אודות בית הספר הנזכר, ארהיב בנפשי עז להעיר אזן החברה היקרה כי״ח, כי מצד אחד צדקו תלונות היראים על בית הספר הזה, על אשר לא ישים פקיד הבית את לבו לחנך את בני הנעורים על ברכי הדת והאמונה, וכפי אשר יספרו בני ציון, יעבירום עוד על חקי הדת בחזקת היד; ולרגלי הדבר הזה לא יאבו היראים לשלוח את בניהם לשמוע לקח בבית הזה, כי אמנם על ראש בית הספר לדעת כי לא בעד בני פאריז וברלין נוסד הבית הזה, אשר עליו שמו כל ישראל עיניהם, בתקותם כי ממנו יצאו יהודים יורעי דעת ועובדי אדמה, והחניכים האלה יהיו אחרי כן לעינים לאחיהם אשר יאבו לעבוד את האדמה בהר הקדש, וכן שמעתי מתאוננים על הפקיד כי יקפח שכר התלמידים העובדים אדמת בית הספר. אפס כאשר השמעתי את דברי אלה לאזני החברה הרוממה בפאריז, ענתה לי כי „שקר הוציאו דבה על מנהל בית הספר, ככל המון השקרים אשר יפיחו הקנאים יום יום על אדמת ציון.״ ובכל זאת ראוי ונכון כי תפקח החברה את עיניה ביחוד לשמור את התלמידים כי יתפללו ערב ובקר וצהרים, ולא יחללו את יום השבת וכדומה; כי אמנם רק באופן כזה יצלח לה למשוך לב רבים מבני הנעורים לבוא לשמוע בלמודים. כן נחוץ היה כי תשלח החברה קול קורא להשמיע נדבות לקנות כברת ארץ ליסד למצער קולוניא אחת, ובלי כל ספק תמצא ידה לאסוף כסף רב לתכלית הדבר הגדול הזה, וכמה גם לעת כזאת, אשר התעורר החפץ בכל גבול ישראל לקומם הריסות ארץ אבותינו לרגלי הרדיפות אשר ירדפונו צוררינו בארצות שונות. והיה כאשר תעשה החברה את ההתחלה הראשונה, אז ימצאו רבים מעשירי ישראל אשר ינדבו כסף רב ליסד קולוניות גם על הוצאותיהם (כפי אשר הבטיחו לי איזה עשירים), ובין כה ילוו גם רבים מיושבי ציון להסתפח אל הקולוניות על חשבון עצמם, כאשר שמעו אזני פעמים רבות מאחינו חונני עפר ציון, כי בכל לב ונפש יאבו לעבוד את האדמה בזעת אפם, אם רק ימצאו איש אשר יעשה את ההתחלה להראות להם הדרך ילכו והמעשה אשר יעשו. ואחרי כל אלה נמצאות כיום משפחות לרבבות ברוסיא ורומעניען אשר בכל לב ונפש יאבו ללכת לארץ הקדושה לקנות אדמה וליסד בתי חרשת המעשה על הוצאותיהם.

עונג אין קץ שבעה נפשנו לראות את כל מסבי העיר מְעֻלפים בכל עצי פרי שונים ויקרים, עד כי כל הארץ התראה לעינינו כגן עדן. ומה מאד חפצתי כי הכראה הנפלא הזה לא יעלם מעיני עד בואי ירושלימה, אפס לדאבון לבי נכזבה תוחלתי כאשר עזבנו את יפו לנסוע ירושלימה, כי רק שלשה או ארבעה וויערסט (קילאָמעטער) מחוץ לעיר התענגנו לנסוע דרך הגנות הנפלאים ההם, ואחרי כן נעלמו פתאום ולא ראינו עוד מאומה זולתי

שדות בלתי זרועים, ורק זער שם ראינו ממרחק איזה עצי יער במקומות שונים, ובכל זאת מלאתי גיל בכל הדרך בנסעי בלוית אחינו התמימים על עגלה אחת, ואיש יהודי צעיר לימים, אשר גמר חק למודו בבית הספר לחברת כל ישראל חברים, נוהג בעגלה, אף כי התעצבתי אל לבי בזכרי כי עמל החברה היקרה עולה בתהו, ותחת יוגבים וכורמים ויודעי דעת, הוציאה עגלונים מבית ספרה. נסיתי דבר אתו והנה הוא יודע שפת אשכנז וצרפת. ולפי דבריו אבה בכל לב לעבוד את האדמה, אך מי יתן לו כברת ארץ? בכל זאת רויתי ענג בראותי כי בכל תנועותיו ותהלוכותיו לא ראיתי אף צל העגלונים הבורים והרשעים בפולין ורוסיא הלבנה, וכאשר הוכחתיו על אשר עזב את עבודתו בשדמות בית הספר ענני בתם לבו כי בכל עמלו שמה לא מצאה ידו להרויח יותר משבעה או שמונה רו"כ לחדש. והשכר הזה לא יספיק לו ולבני ביתו, בעוד אשר במצב עגלון ירויח יותר. מחיר המסע על עגלה מיפו לירושלים הוא חמשה פראנק, ויותר מחמשה אנשים לא יוכל העגלון לקחת על עגלתו.

במרחק כל חצי שעה עומד בית קטן למשכן אנשי חיל, אשר העמידה הממשלה לשמור את הדרך משודדים בלילה. ועל פי החק נחוץ כי ימצאו שמה עשרה אנשים בכל בית כזה. אכן רבם ככלם ריקים, ורק זער שם ימצא איש אחד או שנים, ובכל זאת הדרך בטוח מגנבים ושודדים. ולפי הנראה השתדלו תושבי הארץ הקדושה עצמם להמעיט מספר השומרים, יען בימים הראשונים קרה לפעמים כי השומרים עצמם התנפלו על הנוסעים וינצלום. בשעה השביעית בערב עזבנו את יפו ונסע כל הלילה, הדרך היתה מלאה מהמון עוברים ושבים לרגעים, אלה רוכבים על חמורים קטנים ואלה על דבשת גמלים, ורבים הולכים רגלי בהשקט ובבטחה כבכל המקומות הבטוחים באיירופא. ובשעה העשירית בלילה באנו לרמלה, והעגלון עמד להנפש בחצר בית מלון אשכנזי אשר מצאנו בו חדר גדול ונקי, וקאפע טוב כבאיירופא ונהיה שמחים.

זכן לא רב נפשנו ברמלה ונשים לדרך פעמינו הלאה. הלילה היה ליל חשך, האויר היה חם ונעים מאד, הסוסים מהרו לשאת אותנו כבעל כנפי רוח, עד כי נוכחתי עוד הפעם, עד כמה רחוקים מן האמת סופרי כה"ע לישראל — ולפעמים גם הרעדאקטורים עצמם כביכול — בישבם לשפוט על גוי וארץ יחדו אשר ראום רק בחלום הלילה, כי מי מהם לא נסה לחות דעת כי כל אחינו בארץ הקדושה נרפים הם ולא יצלחו לכל מלאכה, ולוא באו על מקומי ברגע ההוא, כי עתה יכלתי לנקר עיניהם ולהראותם כי גם סוסי בני ציון רוח ולא בשר המה. ובכן נסענו שמחים וטובי לב עד השעה השניה אחרי חצות הלילה, עד בואנו לבאב אל וואד ונעמוד שמה להנפש.

במקום הזה תכלה אדמת המישור, ומיפו עד הנה לא ראינו כל הר

וגבע במשך שש שעות וחצי. ומן המקום הזה והלאה יחלו רכסי הררי יהודה להשתרע. על המקום הזה עומד רק בית מלון אחד ויהודי אשכנזי יגור בו. העגלות והסוסים עמדו על אֵם הדרך, כי בבית המלון אין מקום מיוחד למענם, נגד המלון נמצא איזה רפת בקר וערבי זקן יגור בו, והוא המכין קאפע שחור בעד הנוסעים העומדים פה להנפש, וחק שם לו אדון המלון, כי כל נוסע מְחֻיב לשתות אצלו ספל קאפע אם יאבה או ימאן. אני צמאתי מאד למים וחפצתי לשלם להערבי למען יתן לי מעט מים לשתות, אך הוא לא שעה לדברי אף כי חפצתי לתת לו חצי פראנק (עשרים קאפ׳). באתי לחדר אדון המלון היהודי והתאוננתי באזניו על המעשה הרע הזה והוכחתיו על פניו בעד הכנסת האורחים המְצֻינה הזאת אשר בה יתפארו ילידי ארצות המזרח, אך לשוא! אפס אחרי אשר השמעתי באזניו כי אודיע זאת בקהל רב, הלך ויגש לי כוס מים בפנים נזעמים. ורעי ה׳ בלום לא ידע מזה, כי המון הנוסעים והעגלות אשר התלכדו במקום הזה הפריעוני לספר באזניו את דבר הנבלה הזאת, והערבי לא הרפה ממני למען אשתה את משקהו, עד אשר הרפתיו בחרפה איזה פעמים. אחרי אשר עמדנו כשתי שעות במקום הזה שמנו לדרך פעמינו בשעה הרביעית, אפס יען כי ההר הראשון מהרי יהודה רם ונשא מאוד, עד כי מתחתית ההר עד מרום פסגתו ישתרע בארך חמשה או ששה ווירסט, נאלצנו לעלות עליו ברגלינו. וכאשר עלינו על ראש ההר החל השחר לצאת על הארץ. ישבנו עוד הפעם על העגלה וגרד בקעות ונעלה הרים עד בואנו אל עמק נחמד ושם מצאנו שתים שלש חנויות להיהודים ונחל מים קטן שוטף דרך העמק. נָפַשְׁנוּ שמה איזה רגעים, והעגלון נתן מספוא לסוסיו למען יחליפו כח לעלות על ההר האחרון אשר לא נופל גם הוא מן הראשון בשיא חסנו, ואנחנו לא חפצנו לרכות על העגלה ונלך רגלי, יען התשוקה בערה בקרבנו מאד למהר לראות את ירושלים וסביבותיה, לא שמנו לב לחם השמש אשר להטה על ראשנו, ונלך לבטח דרכנו. מרחוק התענגנו לראות את „רמה" אשר עליו עומד בנין חומה על קבר שמואל הנביא; ועוד הרים וגבעות אשר על כל אחד מהם נמצא איזה ציון או זכר משרידי ממשלת יהודה. וכה הלכנו בלבות מלאים שמחה ותוגה והתענג על החזיונות העתיקים אשר נגלו לפנינו בכל עבר ופנה עד קרוב לפני שער העיר. שמה ישבנו על אחד הסלעים לנוח עד אשר בא העגלון ונשב על מקומנו, בקרבנו אל העיר ראינו איש יהודי יושב על אם הדרך ושכין מתחת למדיו לגזור כנף כל בגד יהודי אוֹרֵח, וכן נגש אל אחת העגלות לעשות מעשהו, אך לעגלתנו לא קרב בראותו אותנו מְלֻבשים בבגדי איירופא וידמה בלבבו כי לא נתן לו לקרוע קרע בבגדינו לאות אֵבל על חרבן בית מקדשנו. וברגע ההוא הזכרתי לרעי ה׳ בלום את אשר כתב הדר. ל. א. פראנקל במסעיו לירושלים כי האיש נגש אליו בשכבינו עד כי נבהל מפניו ויאבה לירות עליו בקני רובה. ולא יכלתי להבין אם רוח השירה

הטובה עליו נחה על הדר. בכתבו דבריו אלה, או אחינו יושבי ציון השכילו במשך חמשה ועשרים שנה, ולב להם להבין כי תחת אשר יקרעו היראים את בגדיהם יקרעו הלובשים מלבוש איירופא את לבם ההומה לשבר הבת יהודה, כאשר צונו הנביא במליצתו המלאה חן ושכל טוב. כל הדרך עד קרוב לשער יפו גוזל עיני דמעות ולא יכלתי להתאפק מבכי מהמון רגשותי אשר השתרגו עלו עלי מכל עבר ופנה רגע פעם אחת. כל חזיונות ימי ילדותי אשר חזיתי בלמדי ספרי נביאינו המזכירים שם ירושלים לתהלה או לתהלה. הקנאה הגדולה אשר קנאתי בנוסעים אשר כתבו מסעותיהם ירושלימה על ספר ועיני ראו רק אותות מתים בקראי ספריהם, וכל החרפות והגדופים אשר הסכינה אזני לשמוע ברוב ארצות הנוצרים, כי מוזרים אנחנו לשכנינו לרוחם ולדרכי חייהם; אלה וכאלה התרוצצו בחבי בזכרי כי על אדמת א ב ו ת י נ ו · תדרוך כף רגלי ברגע זה, ואיש לא יעוז להשמיע באזני כי גר אנכי פה. אל כל עבר ופנה אשר אפנה את שכמי הנני שומע קול מאחרי מפי איזה מחמדי או נוצרי לאמור: פה ינוחו עצמות אחד מנביאי ישראל, שם קבר אחד ממלכי בית יהודה. פה עמד היכל ד׳ צבאות. רגשות כאלה מלאו כל חדרי לבבי עד כי לא ידעתי נפשי אם אבכה או אשמח. וכן הגיתי ברוחי עד אשר עמדה העגלה על מקומה לא רחוק משער העיר. יען לא יתכן לבוא אל העיר פנימה בעגלה בגלל חוצותיה הצרים, ואיזה אנשים מאחינו הספרדים העומדים ומחכים על האורחים הבאים יום יום בבקר, מהרו ויתנפלו על חפצינו ומלתחותינו לשאת אותם לבית המלך של ה׳ אָרנשטיין (יהודי מומר) ואיש את רעהו דחקו כי כל אחד מהם התאמץ להרויח דבר מה, ובכן באנו ירושלימה בשלום.

ירושלים

ברגע הראשון לבואנו לא ישבנו לנוח מעמל הדרך ונלך לראות את כל מוצאי ומובאי העיר. ואת אשר לא פללנו מראש מצאנו בה, חוצותיה מְרֻצפים באבנים, ואיזה רחובות נקיים. גם בתי חומה יפים אשר בנו הנוצרים. ביחוד נמשכו עינינו על איזה בתים גדולים וטובים אשר נבנו בתבנית מגדל לא הרחק מבית תפלת אמאר העומד על הר בית ה׳, וכפי אשר נוכחתי איזה ימים אחרי כן נקרא המקום הזה „עקסי-האמא״, ובו תגורנה נשים נזירות מבנות צרפת. המשכיל הנכבד ה׳ דובער שטיינהארט, אשר נלוה אלינו בכל אשר הלכנו לתור את העיר וסביבותיה, הלך אתנו לראות גם את המקום הזה. בבואנו אל החצר נגשה אלינו אחת הנזירות מְכֻסה בצעיף שחור ותנהלנו לחדר יפה ונחמד, וכרגע נעלמה מעינינו ותסגור הדלת אחריה. אח״כ פתחה נזירה אחרת את הדלת ותבט עלינו בפנים זועפים ועינים מזרי אימה ותמהון, וכרגע סגרה גם היא את הדלת ותצא, ואנחנו נשארנו סגורים מכל צד ונהי בעינינו כאסירים בבית כלא יפה. אחרי איזה זמן באה נזירה אחרת ותנהלנו

לרדת במעלות בעמק הארץ ונבוא לחדר גדול מאוד אשר אור כהה יגיה חשכו, ובו ישבו כחמשים או ששים נערות קטנות אשר למדו דת הנוצרית ושפות איירופא, ומהן היו רבות מבנות הערביים אשר בגמרן חק למודן בבית הזה תהיינה לנוצריות גמורות. משם ירדנו עוד בשלבי אבנים ונבוא לחדר רק ועל רצפתו המְרצפה באבנים גדולות וחלקות הראתה לנו איזה סימנים אשר לפי דבריה יורו על מחוקק הנוצרים אשר ישב במקום הזה בעת אשר חרצו הסנהדרין את משפטו. ואנכי אף כי רבות ראו עיני חפצים עתיקים ורבות חקרתי בקדמוניות עם ועם, אפס אחרי אשר רק עיני בשר לי, לא ראיתי שם מאומה מכל אשר חפצה להראותני, ורק זאת ראיתי כי החדר הוא עתיק לימים מאד באמת. מן החדר הזה הלכנו דרך אולם ארוך ואפל כמעט ונבוא לחדר אחר אשר גם שמה הראתה לנו אותות עתיקים כאלה אשר לא ראינו בחדר הראשון. משם ירדנו עוד הפעם ונבוא למערה חשכה וארוכה אשר תוצאותיה עד מתחת להר המוריה. אפס יען כי נקל היה להערביים לבוא דרך המערה הזאת למשכן הנזירות לגנוב כאות נפשם, ע״כ סתמו את המערה בחומת אבן באמצע לרחבה. באחת מפנות המערה הראתה לנו מקור מים חיים נובע לאט, ומימיו יספיקו לכל גרי הבית הזה.

בפעם אחרת פגשתי ברחוב העיר את אחד ממכירי איש נוצרי ארמעני מרוסיא והוא בקשני ללכת אתו לראות את בית התפלה הגדול הנקרא על שם ישוע הנוצרי, ואשר לפי המסורה אשר ביד הנוצרים תנוחנה שמה עצמות מחוקקם[1]) בבואנו אל החצר המוקף בחומות גבוהות מסביב נהל אותנו נזיר יוני אחד לראות את כל מוצאי ומובאי הבית. ואין קץ לכל העשר הרב אשר ראינו בבית הזה. בתוך בית התפלה על הרצפה נבנה קבר מחוקקם, ועצם הקבר הוא מתחת להרצפה במערה לפי דברי הנזירים.

הלכנו לראות את קברי המלכים, והשתוממנו על העבודה הגדולה אשר העמיסו על העם לחצוב בסלעי איתן מערות גדולות כאלה, ובתוך המערות חדרים אין מספר. יציעות ושבכות ועמודים חצובים בסלע ועליהם ציצים ופרחים עשוים במלאכה נפלאה, וכן הלכנו לראות את המערה הגדולה אשר אצל שער דמשק אשר עליה יספרו יושבי ירושלים כי ארוכה היא מרחק שלשה ימים. אני ורעי ה׳ בלום ועוד ארבעה אנשים ומהם גם המשכיל ה׳ שטיינהארט לקחנו נרות ומנורות בידינו ונלך לתור את המערה וחרצנו בלבנו לבוא עד מרום קצה. אצל פי המערה עזבנו נער ערבי ומנורה בידו למען נדע את הדרך לשוב, בבואנו אל המערה נאלצנו לרדת במורד עמוק מאד. המערה היא אמנם גדולה ורחבה, הלכנו בה בערך חצי שעה ונבוא לסעיף סלע אחד המפכה מים חיים קרים. ושמה ראינו עוד מערות קטנות, תאים

---

[1]) אם הוא באמת קברו של ישוע או אם קבור הוא בלב העיר בכלל זאת היא שאלה אחרת אשר לא פה המקום לדבר מזה . . . . .

ומובאים, ונתור את כלן עד אשר באנו אל קץ המערה ואז שבנו לצאת כמנה ע"פ הסימנים אשר עשינו בבואנו אליה, ואז נוכחנו לדעת עד כמה ישתדלו אחינו יושבי ציון לחקור אחרי קדמוניות אבותינו ועד כמה נוכל להאמין בספוריהם. על המערה הזאת יספרו כי בה עבר צדקיהו מלך יהודה בברחו מפני נבוכדנצר, אפס לפי דעתי אין כל יסוד להגדה הזאת, לא לפי מצב המערה, יען הוא נס לערבת יריחו; ולא לפי תכונת המערה אשר בעיני היא איננה עתיקה מאד, יען כמנה יחצבו אבנים לבנין ועל כן תתגדל ותתרחב יום יום.

עלינו גם על ראש פסגת הר הזתים הנשקף מעבר אחד על פני כל העיר ושם נקל לראות את הר בית ד׳ עם בית תפלת אמאר והחצר, ומעבר השני נראה את הירדן בשטוף מימיו לתוך ים המלח. באנו לקבר הולדה הנביאה אשר לא ראינו בו כל דבר עתיק. ואח"כ הלכנו לראות את הבנינים החדשים אשר תבנה כעת ממשלת רוסיא על המקום אשר עמד לפנים איזה היכל (לפי ההגדה הוא היכל הילני המלכה), בחדר אחד נמצאים קברי נוצרים עתיקים וארונות אבן קטנים, ובחדר אחר ראינו חפצים רבים עתיקים באמת אבל מעטים מהם משרידי ישראל. רצפת החדר נעשתה במלאכה נפלאה מאד מעשי מאזאיק, ועליה פטורי ציצים ופרחים נחמדים מאד, תבנית כל חי וכל עוף כנף, אשר על כן נוכחתי כי מעשי ידי הנוצרים הוא ולא משרידי בית יהודה.

בהיותי בעיר נודעתי לראש כהני הרוסים ה׳ אנטאנין, ומצאתי בו איש מלא רוח חכמה ודעת; הוא יודע איזה שפות איירופא, ובמשך כהונתו בירושלים אסף אוצר גדול מדברים עתיקים, וביחוד ספרים כ"י יקרים ומטבעות ישראל עתיקים. ובדרך כלל נהגיתי מאד למצוא בארץ הקדם איש דעת ומלא רוח סבלנות כמוהו.

רעי ה׳ בלום אבה להשאיר לנו איזה חפץ לזכרון היותינו בירושלים, ויקרא לפאטאגראף לחקות את תמונתינו בעמדנו נשענים על קיר היכל ה׳ ההרוס, ואנכי אספתי המון מטבעות יהודה מימי המכבים ועוד איזה חפצים עתיקים וספרים כ"י וכדומה.

איזה פעמים בקרתי את החכם דר. הערצבערג משגיח לבית היתומים אשר יסדו אחינו בני אשכנז, ומצאתי נעם בחברתו, כי מצאתיו איש מלא חכמה ודעת ויראת ד׳ היא אוצרו, ואת הנערים יאשר בדרך התורה והחכמה ומי יתן ותמצא יד אחינו להגדיל את בית היתומים למען יוכלו לקבל יותר משׁשה נערים, כי עתה היה הבית הזה לכבוד ולתפארת לאחינו. אם אמנם רבות צררוהו הקנאים השוטים ומשחיתים לחבל, יצירי כפי הרבנית מבריסק ואישה הרב, אשר ככלבים יהמו ויסובבו בעיר הקדש לככסף איש באיש ולהכות ישרים על יושר, אבל הדר. הנכבד לא יחת מחמת הנבלים האלה והוא יעשה את מעשהו באמונה, וכאב לבנים ידאג בעד היתומים האלה,

יהי שמו מבורך לעולם, וגם המשכיל ה' שטיינהארט, המורה שפת עבר בבית הזה עושה מלאכתו באמונה. ולוא עמד בית הת"ת תחת השגחת שני האנשים הישרים האלה, כי עתה לא הוליד הרשי משחית כתלמידי הרבנית מבריסק, ולא יצאו משם ריקים מתורה וחכמה כאשר עד היום.

באחד הימים בקרתי את בית הכנסת להקראים הבנוי במערה עמוקה. הבית הוא קטן מאוד, ועל קירותיו מצאתי שירים ופזמונים מעשי ידי פיר-קאוויץ. שאלתי את פי רב הקראים כמה מספר בני אמונתו בעיר הקדש? והנה רק שלש משפחות נמצאות שמה, והשתוממתי כי אמת נכון הדבר, כי עד היום לא הצליח להם לאסוף עשרה אנשים בירושלים. אף כי חשובה ירושלים בעיניהם מאד, ומרבים המה לעלות אליה, אכן פליאה היא ותהי לחידה.

למען ציון לא אחשה!

מכל המון המאמרים והמכתבים אשר נדפסו במ"ע שונים על דבר הכריבות והקטטות ועלילות הרשע על אדמת הקדש, לא התעוררו אחינו יושבי רוסיא לתת לב למצב אחינו בארץ הקדושה עד השנה הזאת, ומבלי להפריז על המדה, עלינו להודות כי הס' „ארץ צבי" הנדפס „בהשחר" הוא עורר את בני ישראל ברוסיא לשים לב על הדבר הזה, יען כל קורא מבין חוה בו דברים כנים ואמתים וחדשות אשר לא שמעה אזנו מעולם מכל השערוריות אשר תעשינה בערי יהודה, עד כי כל קורא ידמה לראות את כל הנעשה שמה כבראי, כמו כל המחזה הוא לנגד עיניו, כי על כן על כל איש דעת לתת תודה להמחבר*) הנכבד כותב הספר הנזכר, אשר גלה לנו חדשות ונצורות כאלה, וביחוד על דבריו המתאימים עם האמת והצדק.

אחשוב למשפט כי לי הצדק להעיד על אמתת דברי הספר הזה, באשר רבות ראיתי ושמעתי פה בירושלים וכן בערים אחרות בארץ הקדושה אשר עברתי בהן.

בשובי ליפו מירושלים העירוני איזה אנשים כי העגלון ה' בן ציון אשר הובילני על עגלתו מירושלים הוא גם הוא היה למטה זעם ביד הנבל אברהם יוסיל, אשר עזר על ידו לרעה; וכאשר שאלתיו אם קרא את הס' ארץ צבי? ענני כי יודע הוא את הכל והודה לי כרגע כי כל דברי הספר כנים ונאמנים, ואמנם גם אותו משך אברהם יוסיל בחבלי שוא ויהי אחד מבני חברתו כל עוד אשר לא ידע את ערמתו, ויהי אך ראה כי נבל הוא ומרצח, נער כפיו ממנו ויעזוב את עיר מושבו ויבוא לשבת ביפו, ובהיותו נוהג בעגלה טוב לו עתה מאז.

בעברי דרך ביירות ראיתי איש צעיר לימים ושמו זיידע, אשר נאלץ

---

*) הוא המשכיל הנכבד המנוח מו"ה מנחם מענדיל ז"ל מליזענסק אשר בגאליציא.
המו"ל.

לנום מצפת מתגרת יד הרבנים והממונים אשר עלו כשואה על ביתו ויגזלו ממנו את כל אשר לו וישאירו אחריהם רק ארבעה קירות ריקים, ואת אשתו לקחו ממנו וישלחוה להוריה באירופא ביד חזקה. האיש הזה הוא אחד מחללי הרבנים בצפת, הנזכר בהשחר חוב׳ ב׳ שנה זו, והנה אחרי כל אלה אל יחשוב הקורא כי יודע הוא את כל הנעשה על אדמת ישראל, חלילה! ברור הדבר כנכון היום כי עוד כאה ספרים כאלה (ארץ צבי) לא יכילו לספר את כל תועבות הרוצחים הקדושים בארץ יהודה, והסבה לכל השערוריות הנעשות שמה היא רק החלוקה הארורה, אשר מנפש עד בשר תכלה ביושבי ארץ הקדושה. וזאת לדעת כי רוב היהודים בטבריה, צפת וחברון הנם חסידים מכתות שונות, אשר כל כת תתהלל באלילה ורבה הקדוש כי אין כמהו בכל הארץ, וכל הקדושים זולתו אך פסילי עץ ואבן המה, ובארץ הזאת אשר אין לה כל משפט ממלכה וממשלה, ואיש את רעהו יבלע חיים ודמים אין לו, נקל לדעת כי פה מצאו החסידים כר נרחב להתהולל ולהשתגע כאות נפשם, וביחוד בצפת, אשר מספר תושביה היהודים שוה הוא כמעט למספר היהודים בירושלים, שמה תגדל רעתם עד אין קץ. ואם אמנם לא הייתי בצפת, אבל די לי לשפוט מזאת אשר ראיתי מאחיהם החסידים בחברון. בערב יום הששי הלכתי להתפלל בלוית המשכיל הגביר ה׳ ישראל בלום מקערטש והמשכיל ה׳ פייביש לילענבלום לבית תפלתם. בית התפלה הוא בחדר מעון משפחה אחת קטן ודל, אשר על זאת אספו רבבות אלפי כסף באירופא ומשולחים הלכו לכל קצוי תבל להצליחם אם רק יזילו זהב מכיסם לתכלית בנין ביהכנ״ס בעיר הקדושה חברון אשר שם תנוחנה עצמות אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב במערת המכפלה, וזה הוא בית התפלה אשר בנו. אם אמנם כבר עמד הבית הקטן הזה על תלו זה שנים רבות, ורק בעד הרבבות אשר אסף המְשֻׁלָּח נדב בטובו חדר אחד להתפלל בו, אף כי הוא ובני ביתו יגורו בו. באמצע התפלה יצאו אנשים רבים לחדר הקרוב אל חדר התפלה, הוא חדר המשכב לבעל הבית, ויחלו לריב איש את רעהו בחזקה על דבר ענין הנוגע לכסף. וכה רבו עד אשר כלו להתפלל. ובעוד אנחנו משתוממים לראות כי חסידים קדושים במקום קדוש ובעיר קדושה, אין אלהים כל מזמותם, להתפלל בעת התפלה, והנה איש צעיר לימים כבן חמש עשרה שנה אחז בזקן איש שיבה ויניעהו הנה והנה בשחוק פרוע, וכה אמר אליו: „האם מצאה האשה הצעירה הזאת, העומדת פתח הבית, חן בעיניך? הגידה לי ואדבר בך נכבדות באזניה עד אשר תהיה לך לאשה.״ דמי רתחו בקרבי לראות עזות נמרצה כזאת, ואשאל אודות האיש הזקן מי הוא? והנה הֻגד לי כי זה הוא הגביר הנכבד הנודע ר׳ בנימין חלפן מווילקאמיר, אשר בא הנה זה לא כביר אחרי אשר נשרף ביתו וכל רכושו בשנת תרל״ח, אשר אז עלתה כל העיר על מוקדה, ואחרי כן מתה עליו אשתו ובנו היקר, עד אשר נשאר כערער בערבה, כי על כן חשב למצוא תנחומות לנפשו הנהלאה

לבלות שארית ימיו בתורה ועבודה על אדמת הקדש. האיש הנכבד הזה בעמדו על גפי מרומי ההצלחה הצטין בנדבת לבו, וידו היתה פתוחה לדל, ורוב עסקיו לא מנעוהו מהגות בתורה תמיד, ופה בחברון הנהו האחד בכל העיר ההוגה בתורה יומם ולילה ודבר אין לו עם אדם. בעוד אשר כל יושבי העיר כמעט יבלו בהבל ובבטלה ימיהם; ומלבד איש צעיר לימים, שמואל יונה שמו, אשר כשארלאטאן או כמשגע נראה לי, אשר עליו ספרו נפלאות כי יודע תורה הוא, הנה רבם ככלם הנם בורים גמורים, כי על כן ישנאו תכלית שנאה את הישיש הנכבד ר' בנימין הלפן אשר לא יתערב בחברתם וכל ימיו יבלה בתורה תועבת החסידים.

בירושלים גדלה מאד צעקת המון העם על הרבנים והממונים ועל הקאנזול העסטרייכי העוזר על ידם לרעה. אפס מביני דבר הראוני לדעת כי מקור הרעה הוא בהממונים היושבים ברוסיא, והממונים בירושלים הנם רק כחומר ביד היוצר בידיהם. הממונה ברוסיא בשלחו לאה"ק אלף כסף, יצוה במכתבו לחלק מזה שני אלפים ולשלוח לו שטר קבלה על שני אלפים, למען יוכל להראות כי אמנם שלח שני אלפים. והממונים באה"ק נאלצים לשמור מוצא שפתיו אף כי יודעים המה ברור כי עוד אלף כסף שכח בכיסו. ובראותם כי האדון הרוסי רב החסד הדוא: לטובת עניי אה"ק בכל צדקתו לא יכהו לבו לגנוב מכסף הקדשים, ימצאו היתר לעצמם מקל וחומר, יען גם הם (הממונים) המה מכלל העניים הלוקחים מכסף החלוקה; ונוסף לזה הלא המה העוסקים בצרכי צבור, ומדוע לא יהנו מן הכסף הזה יותר מיתר העם? הן אמת כי לוא שאלו את פי הצדק והיושר, כי עתה לא צוו עליהם לקחת חלקם בחלוקה, יען רבם הנם עשירים, ומהם גם עשירים גדולים; למשל לוא לא לקח ר' רפאל דיין בצפת חלק מן החלוקה, גם אז לא גוע ברעב יען ההכנסה מעשרים ושמונה בתים גדולים וטובים אשר לו דיה להאכילו ולהשקותו עד לשבעה, ומה גם כי הבתים האלה אשר מחירם עולה להון רב לא נחל כאבותיו, ובהיותי עוד בברת ארץ גדולה רחוק מצפת שמעתי כל אבן מקירות בתיו צועקת „משוד עניים!" וכן גם הצדיק שניאר-זאהן נכד הצדיק מליובאוויטש הממונה על החלוקה בחברון, אשר בנה לו זה לא כביר בית אבנים מארבע מכפלות, אשר מחירו עולה עד ארבעה אלף לירא (40.000 רו"כ), מלבד את אשר נשאר לו בכיסו, גם הוא כבר דאג לאחרית בניו, ומה גם לאחרית בתו . . . . . כנודע לכל . . . . .. אפס הממונים חכמים המה ממנו, המה לא את פי הצדק ישאלו כי אם את פי הרבנים היודעים רק להורות דיני איסור והיתר שאסור לכל איש ישראל ללמוד לשון וספר, ומותר לעשות כל תועבה בשם ד', רק לבל תאבד ממשלתם על רוח וגו המון העם; ונפלא מאד כי גם איזה מהקאָנזולאטען נוצרים מלידה ומבטן, אשר מעולם לא למדו בחדר אחד את הרבנים והממונים אצל ר' שמעיה המלמד, גם המה יודעים בעל פה הלכה למעשה כאחד הגאונים

הצדיקים מה לאסור ומה להתיר, וגם המה יקבלו חלוקה גדולה כאחד הקדושים, אחרי אשר הרבנים סמכו את ידיהם עליהם כי ראוים המה להורות הוראה בישראל על אדמת יהודה. ורק כיוצא מן הכלל הזה הוא השר הנכבד הגענעראלקאָנזול הרוסי אשר ידיו לא נגעו בדמי עניים, אחרי אשר מכל המון היהודים הרוכים אשר באו להשתקע בארץ הקדושה עוד לא פנה איש אליו, בהשבם באולתם לצאת מאפלה לאור גדול, אם ישליכו מעליהם עול ממשלת רוסיא, כי על כן ברגע בואם על האדמה הזאת יקבלו עול ממשלת תוגרמה. אפס אחרי עבור זמן מה יוכחו לדעת כי טעו בחשבונם וינהמו באחריתם, אבל כבר אחרו המועד, אחרי אשר רק שם ממשלת תוגרמה נקרא על הארץ הזאת בפי הדיפלאמאטיע, אבל באמת רק צל ממשלתה עליה, והמושל האמתי עליה הוא „אגרוף רשע,״ ומה צדק הרב המו״ל באמרו (השחר חוב׳ ב׳) כי „כמקוה מי רפש אשר השרצים הגדולים יבלעו את הקטנים מהם תֵּרָאֶה הארץ הזאת.״ ואלה אשר חדשים מקרוב באו בראותם כי ממשלת תוגרמה*) לקנה רצוץ היא, ינוסו אל הקאנזול הרוסי לעזרה, אבל הוא לא יקבלם עוד תחת הסות ממשלתו, אחרי אשר כבר יצאו מרשותו בראשית בואם, ואז אוי אוי להם, ואם תאונה להם רעה מידי עושקיהם עליהם לקפוץ פיהם ולשאת תלאותיהם בדומיה, כי אין איש אשר יגן עליהם, והקאנזולען מעסטרייך ובריטניא הלא כים אחד להם עם הממונים. ואם יהין אחד מעבדי הממשלות האלה להביא משפטו לפני הקאנזול על הרב או הממונה אז יגרשהו בחרפה ועוד יְהֻלַּךְ עליו אֻמִּים כי ימחה את שמו מִסֵּפֶר עבדי ממשלתו ואז יאבד דרך.

המסיתים מלאנדאן מצאו כר נרחב לעלילותיהם בירושלים. כסף כאפר יפזרו על בתי הספר אשר יסדו בעד עניי בני ישראל הקטנים, וכן יש להם בית ספר למלאכה בעד הגדולים; ובהיותי בבית ה׳ שיק ראש בית המלאכה, ראיתי רבים מבחורי ישראל האוכלים על שלחנו ואלה המה אשר המירו כבר את דתם, כן ישלחו רופא חכם לכל איש יהודי הדורש עזרתו וגם רפאות תעלה יתנו חנם, מלבד בית החולים אשר להם, אשר שמה יבואו המונים המונים מבני יהודה, ובעברי איזה פעמים לפני פתח בית החולים נעויתי משמוע את הקולות והצעקות ממאות חולים אשר איש את רעהו ירחקו לבוא ראשונה; וזאת לדעת כי מספר החולים בירושלים גדול לעמת כל ערי התבל, לרגלי המחלות השונות השוררות שמה, וביחוד מחלת הקדחת טיפוס ודלקת המוח, כי על כן נקל להמסיתים לצוד את האמללים ברשתם באמצעים כאלה. ובאמת אין עיר בכל הארץ אשר יִמָּצְאוּ בה המון ממירי דת כבירושלים, עד אשר אל כל אשר תעיף עין תפגוש באיש יהודי אשר המיר

---

*) מובן מאליו כי כל זה הוא רק בירושלים, אבל הקולוניסטים העומדים תחת ממשלת תוגרמה טוב להם מאד, והדברים עתיקים.

דתו. אפס אם יפלא הדבר בעיניך הקורא, איך יתכן כי הרבנים יביטו על זאת ויחרישו! בעיני לא יפלא, ואתה הט אזנך ושמע: זה לא כביר יסדו אחינו באשכנז בית יתומים בירושלים, ועל פי הפראגראממא אשר עשו יכלו לקבל לחנך רק ששה נערים מבני האשכנזים. לראש בית היתומים הפקד החכם המהלל הדר. הערצבערג (נודע על ידי ספרו המפואר „יודישע פאמי-ליענפאפיערע" אשר אדותיו כתב ה' סמאלענסקין את מאמרו „לכל זמן" בהשחר שנה ד'), הנודע לכל לאיש יקר ונכבד אשר יתנהג ע"פ תורת ישראל לכל חקותיה ומשפטיה, אפס יען כי כל איש ידע מראש כי לא יתנוהו הרבנים הצדיקים לתת את בניו ללמוד לשון וספר, ע"כ נשאר בית היתומים ריקם, מלבד איש זקן שואב מים הרהיב עז בנפשו לתת אחד מבניו הרבים על יד הדר. הערצבערג, ויהי כאשר שמע הרב מבריסק את דבר הנבלה הגדולה הזאת, וישלח לקרוא את הזקן ויתן עליו בקולו כי ימהר לקחת את בנו מבית היתומים, ואם לא, אז מרה תהיה באחרונה. ראשית דבר יצוה לשבור מטה לחמו לבל יביא עוד מים לביהכ"נם כאשר עשה עד כה, ואח"כ יחרימהו מקהל הגולה. האיש האמלל בכה ויתחנן כי בנים רבים לו והוא עני מדכא אשר אין לאל ידו לחנך את בניו אף לא להאכילם לחם יבש, אפס שערי רחמי הרב ננעלו ולא נעתר לו בשום אופן, כי לא לגאון בישראל לדעת רחם. אכן הרבנית רכת הלב הנודעת לתהלה בכל ארץ רוסיא ע"י צדקתה ובור לבבה . . . . . נכמרו נחומיה על האמלל ותען ותאמר אליו: „לך תנה את בנך על יד המיסיאנערים ולא אל בית היתומים יען אם יעזוב את אמונתו אז לא לנו הוא עוד, תחת אשר אם ילמוד דעת יסיר אחרי כן לב צעירים אחרים מבני ישראל." ואני לא אדע בענייי אם השיב לה האמלל אלף תודות בעד עצתה הטובה, אך זאת אדע כי נאלץ להשיב אליו את בנו מבית היתומים, ועתה קבל הדר. אל ביתו נערים מבני הספרדים נגד חקי הפראגראממא.

הנה כי כן לא יפלא עוד אם רבו יושבי ירושלים להמיר כבוד אלהי ישראל. ענים הנורא מצד אחד, ולחץ היעזואיטים מהצד השני ידיחום למדחפות באין כל תקוה להעמיד רגלם במרחב. וכל עוד אשר לא יעשו סדרים חדשים בהחלוקה באופן אשר לא תוכל להיות מטה זעם בידי הממונים הרשעים והרבנים הצדיקים כל עוד אשר לא תהיה כזאת, אין כל תקוה להיטיב מצב המון העם. ובאזני שמעתי מפי אחד הממונים, אשר העיז פניו להגיד בפני לאמור: „אך לשוא תעמלו אתם יושבי איירופא לכונן פה בתי „ספר או קולוניות לעבודת אדמה, ובכלל איזה סדרים חדשים מאיזה מין „שיהיו, כזאת היו לא תהיה לעולם. ואנחנו כאשר עשינו עד כה כן נעשה „גם להבא, הלא לאצילי בני ישראל בצרפת בריטניא ואמעריקא אין כל „צדקה לעשות פה סדרים חדשים, יען לא מנדבת ידיהם אנו חיים, כי לא „ישלחו כסף, לטובת החלוקה, ואם כן נשארו רק אחינו הישרים ברוסיא

„השולחים באמת כסף רב, אבל המה לא ידרשו ולא יבקשו לעשות חדשות „בארץ הקדושה, כי על כן אף אם תציגו רגל אחת בשמים והשנית על „הארץ לא יצלח לכם רודפי חדשות לעשות מאומה." הנה כי כן שמעתי שם החברה הקדושה „כל ישראל חברים" מנאץ בפי רבים מהצבועים האלה, ולא יבושו להרף ולקלל את השר מונטיפיורי בראש כל חוצות, יען כל הכסף הרב אשר הוציא בארץ הקדושה לא נתן על ידם. והנה מדי דברי אודות מונטיפיורי עלי להשמיע כי אם לא צדקו הצבועים הנוכלים בזאת אשר יקללו את האיש הנכבד הזה, אשר לבו אך טוב לישראל, אך כפי אשר הורוני לדעת אנשים ישרי לב נצדק אם נתלונן עליו כי בכל הכסף הרב אשר הוציא באה"ק לא הביא כל תועלת ליושבי הארץ הזאת. ואם אמנם כל איש יוכל לעשות בכספו ככל אשר תאוה נפשו ויוכל גם להשליכו בנהר ואין כל צדקה לרעהו לבקש ממנו חשבון על מעשיו, אבל ביגיע זרים לא היה לו למונטיפיורי לעשות כאדם העושה בשלו. ההון הרב אשר הניח אחריו הנדיב ר' יהודה טורא ז"ל מנוי-אָרלעאנס לטובת אחינו האמללים באה"ק לקח מונטיפיורו ובנה ממנו בית גדול למשכן שש עשרה משפחות מחוץ לחומת ירושלים, אשר מחירו לא עלה יותר מחמישית סך הכסף, מלבד אשר שמו הבונים והממונים בכליהם. ומי נהנה מן הבתים האלה יותר מאיזה חרשי משחית חברי הצבועים? בעוד אשר בכסף הזה נקל היה לו ליסד קולוניא טובה ורחבה בעד משפחות רבות, קנה בית וגן גדול אצל יפו ויתן אותו על יד אחד הממונים, בתנאי אשר הָרֶוַח, מהגן יהיה לטובת העניים. והנה לא לבד כי אין כל רֶוַח אף קשיטה אחת במשך שנים רבות כי אם עוד עליו לשלם להאיש היושב בבית ההוא כשבעים לטרא סטערלינג (700 רו"כ) בכל שנה ושנה. בעוד אשר נודע לכלם כי הגנים ביפו ישאו פרי למרבה, ולא יאמן כי קללת אלהים רובצת רק על הגן הזה, תחת אשר כל הקולוניסטים סביבו יעשירו עשר רב. כסף לרוב הוציא לבנין בית הרחים ויתן אותו על יד אחד מעושי רצונו ויתעשר עשר רב, הנה כי כן על כל אלה הצדקה לכל איש להתלונן עליו כי הוציא הון רב מכסף הקדשים לא לעזר ולא להועיל, מלבד אשר הביא נזק לא מעט להרמת קרן ישראל, יען הרבנים והצבועים יַרְאוּ עליו באצבע לאמור: ראו נא את השר מונטיפיורי כי בכל אהבתו לארץ הקדושה ומכל הכסף אשר הוציא, לא עלה על לבו ליסד בתי ספר או לעשות איזה חדשה בארץ, ובמה חֲכַמְתֶּם אתם הנאורים יותר ממנו? ובהיותי בלוית המשכיל ה' בלום בבית הרב ר' שמואל סלאנט בחוה"מ סכות, הגיד לי הרב הזה בפה מלא כי פעם אחת שאל אותו מונטיפיורי „מה היא הסבה אשר היהודים באה"ק לא יחפצו ליסד בתי ספר, האמנם אסורים המה מן התורה? והוא (הרב) חוה את דעתו כי לא נכון ולא נחוצים המה לבני ישראל על אדמת הקדש. אף כי אין כל איסור מן התורה, ואחרי אשר שמע מונטיפיורי מענה דיפ"ז

מאטי כזה מפורש יוצא מפיו נענה לו בראשו כי יצדק במשפטו . . ולמן אז סקל יסקל האיש אשר ישמיע באזני השר ליסד בית ספר לבני הנעורים אל אדמת יהודה. והנה אם ישאלני הקורא: הלא כבר שמענו מפי מ״ע כי שלח מונטיפיורי מאה ל״ש סטערלינג למען יקבלו מורה שפת ערב בבית הת״ת? ורק הקנאים שלחו לו הכסף בחזרה? ע״ז אענהו בשפת החסידים „כידוע ליודעי חן" ור״ל. מדי דברי ממוסדות מונטיפיורי אחשוב לי לחובה לענות לכל השואלים בפה ובכתב: מה מעשה המשכיל ר״מ פינס בירושלים? הלא זה שלש שנים וחצי למיום נסע לאה״ק, ואת שכרו יקבל משלם שתי מאות ליטרא ס״ט. לשנה, ומה עשה? ואיזה תועלת הביא במלאכותו? השאלה הזאת אמנם שאלה גדולה היא אשר גם אני שאלתיה פעמים רבות טרם דרכו כף רגלי על אדמת ציון. והנני יודע ברור כי אם לא אגלה לכם סוד כמום בעת לא תמצאו מענה על שאלתכם עד עת קץ. וזה הדבר:

כאשר אספו נכב״י לאנדאן איזה אלפים ל״ש לתכלית „ישוב ארץ הקדושה" למזכרת מונטיפיורי. חשב מונטיפיורי בלבבו כי יתנו את הכסף על ידו או על יד אחד מהרבנים והממונים בירושלים אשר ישיתו לו בחלקות בכל עת והוא יאהבם נדבה. אפס חברי הועד חשבו אחרת. הגביר הנכבד ר״ש מונטאגו נסע לירושלים לראות בעיניו תכונת העיר ויושביה למען יתבונן על חסרונותיה וידע במה יוכל הועד בלאנדאן לעזור לאחינו האמללים. כי על כן בלעדי אגיד נקל להבין כי כראות כל איש ישר וחכם לב ראה גם הוא כי טוב לשלוח איש משכיל ותמים דרך למען יקנה שדות בעד העניים הרבים החפצים לעבוד את האדמה בכל חפץ לבב. ואת דעתו כתב על ספר. וכן השמיע גם במ״ע יעוו. כראניק. כי לא ישרו בעיניו דרכי בני ציון ועלילותיהם ויגלה שערוריות רבות אשר נעשו מידי הקנאים. ויהי כאשר הגיע הדבר לאזני מונטיפיורי, שמע ויתעבר, וישם לדרך פעמיו ירושלימה בתקותו להכחיש דברי מונטאגו. וכן היה: הרבנים והממונים כתבו מחאה נגד מונטאגו ויתנוה על ידו, והוא הדפיסה במחברת מיוהדה בשפת עבר ובריטניא. אחרי כן קרא הועד מלאנדאן את ה׳ פינס ללכת ירושלימה. ובעברו דרך ראמסגעט פנה אל השר מונטיפיורי אשר קבל אותו לא בסבר פנים יפות. ויהי כאשר שאל את פינס מה בדעתו לעשות בארץ הקדושה? ענהו בדברים ברורים כי ישמור מוצא פי משלחיו. המענה הזה לא מצא חן בעיני השר הזקן וידבר אתו קשות לאמר: עוד לא דרכה כף רגלך על אדמת ציון וכבר תחשוב לעשות חדשות בארץ אחרי כן נתן לו 25 ל״ש מבלי דַבֵּר דבר לאיזה תכלית הוא נותן לו כסף. ויהי כאשר שאל ה׳ פינס מה לו לעשות בכסף הזה האם יחלקם לעניים בירושלים או יתנם למטרה אחרת? ענהו השר בקצף. הכסף נתון לך. ולעניים בארץ הקדושה תמצא ידי לחלק בעצמי ובכן לא קבל פינס את הכסף ויפן וילך. וברגע ההוא כבר נודע הדבר ע״י טעלעגראמא בלאנדאן לה׳ מונטאגו ולאוהבי מונטיפיורי. מונטאגו הודה

להי פינס כי עשה מעשהו בהשכל ודעת. אף התפלא איך יתכן כי יהודי רוסי ימצא עוז בלבבו לדבר כמו אלה את מונטיפיורי. כאשר נודע הדבר לכל קוראי „המגיד"*) בעת ההיא. והנה בבוא ה' פינס ירושלימה כבר ידעו הקנאים כי מריבה נפלה בין מונטאגו ומונטיפיורי, ופינס הלא שלוח הוא במלאכות הראשון, כי על כן החלו לרדפהו בשצף קצף, בגזרות וחרמות, בזיופים ונזיפות, החרימוהו אצל כותל המערבי, קשרו חרמות על זנבות כלבים המתגוררים בראש כל חוצות וכתבו עליהם שם פינס. ועוד זה לא כביר כאשר נסע לקבל את רעיתו ובניו ביפו עיר החוף ברדתם מן האניה, שלחו איזה משחיתים תלמידי הרבנית מבריסק טעלעגראממא על שם אשתו כי תמהר לבוא לירושלים „יען אשתו הכושית (היא שפחתו) ילדה לו בן". כי על כן ראה הועד בלאנדאן כי עוד לא באה העת להחל מעשהו בהר ציון, והוא מחכה עד עת קץ.... ופינס מפחדו על נפשו (פשוטו כמשמעו. יען ישנם כאלה החשודים גם על שפיכות דמים. עד כי נאלץ לבקש מהועד בלאנדאן כי ישלח לו קנה רובה) החליף את שטתו כעת, ויתקרב אל הרבנים אוהבי מונטיפיורי (מלבד הרב מבריסק אשר הוא שונא למונטיפיורי). ולעת עתה מחכמה עשה זאת, אחרי אשר אם כה או כה ישב בחבוק ידים, למה לו לריב אתם ללא הועיל. ואולי יחשוב כי יצלח חפצו בידו סוף כל סוף בלי כל ריב ומצה. אשר על כן יבין כל איש דעת כי הועד יתנחם בעת על אשר עשה את החשבון בלי בעל הבית (כמשל האשכנזי). אך גם לאל ידו להושיע. כי אם ישיבו את פינס מירושלים יֵרָאה כנס מן המערכה בחרפה, וכן לדעת כי גם יד הדר. אדלער תכון עם הרבנים והוא איש סודם והוא יועיל הרבה להיות הועד. וכל עוד אשר לא יסורו המכשולים האלה מדרך הועד, אין לו כל תקוה להפיק חפצו. כן ראינו כי הבית אשר קנה ראטהשילד זה לא כבר לייסד בו בית ספר, גזרו הרבנים עליו חרם ואיש לא יהנה מן הבית ההוא. והנה זאת נודע לכל, כי רבים המה מההמון אשר בכל לב ונפש חפצו לשלוח את בניהם ללמדם דעת בבית ספר, ורק מפחדם לטובם לבל יחסר לחמם כי הממונים לא יתנו להם חלקם בהחלוקה נאלצים המה לשום יד על פה. וכן נמצאים המונים המונים אשר בכל חפץ לב אבו לעבוד את האדמה אם רק חלקת אדמה תנתן להם. אך יראים המה מהממונים. אשר יתאמצו בכל עֹז להפר עצת אלה החפצים לייסד קולוניות בא"הק, פן לרגלי הדבר הרע הזה תחדל החלוקה מקרב הארץ. ואולי יעלה על לבבם ליסד להם בית ספר כאשר יהיו חפשים מעול הצדיקים. והנה לא אוכל לעבור מזה טרם אענה תשובה ברורה לאלה אשר שאלוני בכתב ובעל פה. „הלא רוב הכסף ישלחו רק הכון העם היראים. והמה שולחים בתנאי כי יעסקו רק בתורה ולא בחכמת התבל? השאלה הזאת שאלני גם

*) שנה כ"ב גליון 37. 40.

הרב סלאנט. ועל זאת הנני לענות, כי רק אלה אשר ידעו את רוסיא לפני שלשים או ארבעים שנה יחשבו כן, כי אמנם בעת ההיא לא ידע ישראל כל אשר אחר זולת התורה אשר רק בה כל חיי רוחו וכל אב חכה לראות את בנו יושב על כסא ההוראה. כי על כן לא יפלא אם דרשו כזאת מאחיהם יושבי ציון. אך העת ההיא כבר נטבעה בתהום הנשיה ואיש איש יבקש לו דרך אחרת בחיים. וגם משלוח הכסף יכביד עליהם כעת יותר. כי על כן רק מעטים נשארו מדור העבר הנותנים כסף בלב ונפש חפצה רק על תנאי כזה. ורוב העם רוח אחרת אתו. אשמע בנחמה אם לא שמעתי מפי רבים אשר שמעו או קראו כתבי עתים לישראל מהשערוריות הנעשות בארץ יהודה כי יחדלו מתת כסף. ועתה בשנה הזאת כבר נועצו בערים אחדות לאסוף את הכסף אשר ישלחו לאה״ק ולשלחם לחברת כי״ח בפאריז למען יהיו לקרן קיימת בהוסד איזה דבר טוב באה״ק. ולא יעברו עוד ימים רבים וכל יושבי ארצנו או רֻבם יחדלו משלוח כספם לאה״ק לא לעזור ולא להועיל. והנה הרב סלאנט הראני לדעת כי אין כל תקוה לבני הנעורים אשר ילמדו דעת בארץ הקדושה למצוא לחמם מהשכלתם, כי על כן אך למותר להם להשכיל, ואם אמנם מחוג מבטו הצדק אתו, אבל הוא כאיש אשר לא ראה את התבל טעה לחשוב כי כל היהודים הנאורים באיירופא כלם המה מורים, פראפעססארים או פקידי הממלכות, ואחרי כל אלה ברור הדבר כי לוא השכילו היהודים בתוגרמה כי עתה השיגו גם פקודות בממלכה יותר מהרה מאשר נשיג אנחנו באיירופא, באשר לב ממשלת תוגרמא אך טוב לישראל. ותחת אשר תקח פקידים מהנוצרים ולא רוחה יותר מהרה תבחר פקידים מבני ישראל. וכן השמיעני הרב הגדול על כל ארץ מצרים ר׳ יו״ט ישראל בקאירא כי לוא נמצאו חכמים ומשכילים בישראל במצרים כי עתה נקל היה להם לקחת את כל פקודות הממשלה בידיהם ובא האות על זה כי כאשר מצא מושל מצרים את החכם בלום פחה (יהודי מאונגארן) נתן לו פקודה גבוה להיות שר האוצר. והמושל מושך עליו חסדו ביתר שאת מעל שריו הנוצרים. והרב ההוא בעצמו גדול כבודו מאד בעיני המושל יען איש דעת הוא וחכם לב באמת. עד כי לפעמים לא רחוקות יקראהו להיכלו להתיעץ אתו בענייני הממלכה. אך לאחינו באה״ק עוד לא באה העת להבין כי טובה הכמה אף בלי כל משרה בממלכה. והמה כאנשים רעבים ללחם ידרשו ממנו לתת להם ענף עץ חיים. כי על כן שאלה גדולה היא באמת (ברגע זה) אם נחוץ לנו לאבד אלפי כסף ולייסד למענם בתי ספר? כי איך שיהיה נהיה לצחוק אם נגיש ספר להגות בו לאיש גוע ברעב ערום ויחף בראש כל חוצות. עלינו לתת לו לחם ראשונה למען יתעודד ויקום על רגליו, והיה כאשר נראה כי רק השכלה תחסר לו, או אז נלמדהו דעת, אשר על כן לפי דעתי נחוץ לנו להחל בתקונים האלה לפי שעה:

א) ליסד בית ספר למלאכות שונות בירושלים, צפת וטבריה.

ב) לייסד בית מלאכה כולל בעד כל חרשי עץ העושים כלים שונים מעצי זית בירושלים. יען כנודע נמצאים כששים איש מבני ישראל העושים כלי עצי זית בירושלים. והכלים ההם העשוים במלאכה נפלאה מאד נמכרים במחיר גדול באיירופא, והאומנים הנוצרים נעשרו עשר רב מזה. רק היהודים בעלי המלאכה הזאת גועים ברעב לרגלי הקא:קורענץ ביניהם מצד אחד, ומצד השני יען אין להם מכונות למלאכתם (זולתי המכונה האחת אשר נדב האדון מונטאגו לשני בעלי מלאכה) כי על כן נאלצים היהודים לעבוד עבודת פרך ולמכור את סחורתם להנוצרים ברבע מחירם. אפס גם זאת לא יועיל להם כל עוד אשר לא ניסד חנויות בכל ערי איירופא ואמעריקא הגדולות למכור את הכלים ההם, ובאופן כזה ירבו בעלי המלאכה הזאת למאות ולחמם לא יחסר. וכן נקל להעמיד עוד מכונה לעשות כלי האבן*) אשר רבים מהנוצרים בבית לחם וירושלים ימצאו לחמם בכבוד ממלאכתם זאת. וגם כסף לא רב נחוץ לזה אחרי אשר מחיר כל מכונה הוא בערך מאה ל״ש. ודי הוא אם יקנו שלש או ארבע מכונות בעד שתי מאות בעלי מלאכה.

ג) לקנות כברת ארץ בקרבת יפו במחיר חמש עשרה עד עשרים אלף פראנק בעד מאה משפחות למען יטעו עצי אתרוגים במספר רב. והרבנים הגדולים באיירופא יאסרו איסור לבל יעוז איש לקנות אתרוגי קארפו, אשר גם בלעדי זה חשודים המה למורכבים, — למען יקנו רק אתרוגי א״ק, וברבות הימים יתרבה מספר נוטעי הגנים עד כי משפחות למאות ואולי לאלפים ימצאו לחמם מזה. ובקולוניא כזאת יְקַבלו רק אנשים צעירים לימים מלאי כח עלומים. וכל אחד מהם אשר יאבה להסתפח אל הקולוניא ישליש כראש ממאה עד מאתים פראנק בתור ערבון כי לא יעזוב את מקומו. בעלי מלאכה וחסידים לא יְסֻפחו כלל לעובדי האדמה. (כאשר הורני הנסיון בעברי בקולוניות היהודים בנוף חערסאן בשנה העברה בלוית הרב החכם הנכבד ה׳ פ׳ בלומענפעלד. כי רק שתים אלה הנה הרעות אשר מצאו את הקולוניסטים בארצנו. ואות נאמן לדברי הוא: שתי הקולוניות ראמאנאווקע וסטאמיר החדשה). ארבה ילק או שדפון כי יהיה בארץ, אז אם בעל מלאכה הוא יברח כרגע לערים הקרובות אם אך לא שכח עוד את מלאכתו מלפנים. והחסיד כי יבוא בבקר לביהכנ״ס ויזכור כי חג היום לרעהו אשר קבר את

*) ים המלח הרחוק מירושלים מסע תשע שעות (כארבעים וויערסט) ישליך על גדותיו מין אספאלט שחור ורך. והערבים יאספוהו ויביאוהו לירושלים אשר במשך שעות אחדות יתקשה ויהי לאבן. ומן האבן הזאת יעשו כלים יפים מאד להלל. האספאלט הזה נמצא גם בקרבת גיא מלח (או כאשר יכנו כותבי גלילות הארץ את המקום ההוא בשם „עיר מלח“) לא רחוק מחרבות סדום.

אביו או אמו לפני שנה או שנתים. אז ישכח את התבל ומלואה, ישכח כי נחוץ לו לצאת לעבודתו בשדה למהר לאסוף את תבואתו. יען פה עומדת נכון לפניו צנצנת מלאה יין צריקים. ובעיני ראיתי נשים באות לפתח ביהכנ״ם להתחנן לבעליהן כי ימהרו לצאת השדה. והחסיד עז הנפש יקרא בקול גדול: גרשו את הארורה הזאת מפה! השליכוה! שמטוה! כי על כן לא יפלא כי בכל מקום אשר התישבו החסידים לעבוד את האדמה, תלמיה עליהם יבכיון. ומה גם בארץ הקדושה אשר חסידיה זאבי ערבות, נוראים מהררי טרף. ומה נקל להם לבלוע איש את רעהו חיים כאשר יבלע השרץ הגדול את הקטן ממנו.

ד) נכון ונקל ליסד בירושלים ובצפת בית תמחוי למען ימצאו בו לחם ותבשיל אלה אשר אין להם בית ומשפחה, אשר מספרם רב מאד, כרוב הזקנים הבאים לאה״ק רק למצוא שם קבר. ואף כי כבר נמצא רפת בקר אחד בירושלים אשר שמה יתנו רק מרק ממים עכורים (בלי לחם ובשר) לכל איש אשר זכה למצוא חן בעיני הגבאי או הממונה, ואיזה לֵצים יכנו את הרפת ההוא בשם בית תמחוי, אבל גם בעד המים העכורים אשר יחלקו באפס, נחוץ להעני לשלם, וגם זה לחסד יחשבו אם ימכרו במחיר. ומה יעשו אלה אשר לא זכו כי ישפוך עליהם הממונה את רוח חסדו ורצונו הקדוש? אלה עצמותיהם שֻׁפּוּ וגרונם נחר מהלחם היבש אשר יהיה לזרא בפי בן איירופא מחסר טעם, ולא יפלא אפוא כי גדול מאד ונורא מספר המתים בירושלים מחסר מאכל בריא. כי על כן חסד גדול נעשה אם נכונן בית מזון לכל ההמון הרב אשר ימצאו בו לחם ונזיד במחיר קטן, כאלה הנמצאים בכל ערי איירופא הגדולות.

ההוצאה לכל המוסדות האלה לא תעלה להון רב כאשר ידמה כל איש בתחלה. והיוקר איננו גדול כאשר יצעקו הממונים משם למען עורר רחמים, וביחוד בכל הערים הקטנות זולתי ירושלים כל אכל נפש וכל מלאכת עבודה היא בזול. ואם יעשו סדרים בהחלוקה, אז נקל לייסד את כל הדברים הטובים אשר זכרתי ממותר החלוקה במשך שנה אחת ולא לבד כי למקב׳ החלוקה לא יחסר מאומה, כי אם ישיגו עוד יותר, ובכל זאת יִוָתר כסף ר כמאה אלף רו״כ מכוללי ארצות רוסיא לבד. ובעד סך רב כזה תמצא ידי לפעול ולעשות תשועה גדולה לאחינו יושבי יהודה וירושלים. אפס לבל אהיו כמגזם בעיני הקורא בלי כל אות ומופת, הנני לבאר את דברי; ראשית דבר נחוץ ליסד קאמיטעטע בפעטערסבורג ברשיון הממשלה ושמה ישלחו את כל הכסף מכל ערי הגוף ע״י פאסט למען לא יאכלו המשולחים את המחצית מכסף הקדשים. וראשי הקאמיטעטע אשר יהיו ישרי לב ואוהבי עמם ייסדו קאמיטעטע שניה בירושלים מאנשים תמימי דרך אשר יְשֻׁלחו שמה מאיירופא דוקא. בעלי מלאכה ועושי מסחר לא יקבלו מכסף החלוקה מאומה. ורק בעת רעה אם יחסר לחמם רק אז נכון לתמכם. לא כאשר

יתנהגו היום לתת לכל איש יושב ציון, אף כי רבים מהם יחיו וישבעו לחם גם בלעדי החלוקה ומהם גם עשירים. אשמע בנחמה אם לא שמעתי מפי אנשים רבים אשר אמרו לי כי אין חפץ להם בכסף החלוקה, ועל שאלתי, מדוע יגזלו את העניים באמת אם אין להם חפץ בכסף הזה? ענוני: כי לוא ידעו כי הכסף אשר לא יקחו המה יְחֻלק לעניים כי עתה לא לקחו. אפס בידעם ברור כי הכסף ישאר באמתחת הממונים, ע״כ יקחום לנפשם ולא יאבו להעשיר את הממונים עוד יותר. ובאופן כזה אם יחדלו מתת לאנשים באלה ישאר רבע סך כל הכסף הנשלח ירושלימה, ואם אנשים ישרי לב יחלקו את הכסף לא יתנו להעניים כסף תוגרמה כי אם שטרי רוסיא. וכל איש יחליפם בכסף המדינה כאות נפשו וכמחיר הרובל בעת ההיא ע״פ הקורז. לא כאשר יעשו הממונים כעת בשַׁלְּמם בעד הרובל שנים עשר או שלשה עשר פיאסטר בעת אשר החלפן ישלם בעדו ארבעה עשר או יותר. וכן לא יעיזו המחלקים לשלוח במסחר ידיהם בכסף הקדשים כאשר עשו הממונים זה לא כבר אשר למדו את מלאכת הגלבים על זקן אנשים זרים, בלקחם ריבבות כסף מהחלוקה ויקנו שטרות תוגרמה בזול בתקותם להרויח כסף רב. וזאת יבין כל איש כי לוא הצליחו להרויח באמת, כי עתה נשאר הריוח בכיסם. אפס כאשר אבדו השטרות האלה את מחירם מכל וכל, ולא ביד יקדון אף במחיר קשיטה אחת, אז השמיעו כי כסף החלוקה הלך לטמיון והעניים גועו ברעב מסחר הממונים. כן נחוץ לבטל את המנהג הבזוי והשפל לשלם לכל אשה הרה בעד בן בטנה אשר לא יצא עוד לאויר העולם. ואתה הקורא בן איירופא, שער נא בנפשך את המראה הנחמד אשר לא ראית מימיך. אשה כי תהר תבוא אל חדר הממונים להראותם את בטנה העבה למען יתנו לה כסף בעד בר בטנה. והממונים הצדיקים אשר לא יגעו בכסף הקדשים אף באצבע קטנה לא יבושו לבדוק אחריה אם הרה היא ללות באמת ולא יאחרו לשלם לה. ועל פי הדברים האלה אולי יאבה הקורא לשפוט כי צדקה נפש היעזואיטים בהרימם הסד הממונים עד לשמים. כי אמנם מי ראה או שמע כזאת מנדיבי איירופא לחלק כסף לעניים ואף גם בעד העניים הקטנים אשר לא נולדו עוד? אכן אלה אשר לא חוננו באמונה שליכה מידי אביר הטבע יחשבו אחרת, אולם עלי להשמיע מראש אופן וסדר החלוקה למען יובנו דברי כראוי. חק הוא לכל ממונה בירושלים להודיע בכל שנה להגבאי ברוסיא מספר ושמות מקבלי החלוקה, והגבאי בשלחו את הכסף ישלח לפי מספר המקבלים אשר ירבו בכל שנה. למשל הגבאי בווילנא יתן רק 15 רו״כ לכל נפש מכולל ליטא וזאמיט. ואם בכולל הזה נמצא בשנה העברה אלף וחמש מאות נפש, שלח למענם 22.500 רו״כ. ואם בשנה הזאת רבו עד שני אלפים נפש. הנהו שולח 30.000 רו״כ. ואם יאבה המקשן לשאול שאלה גדולה באמת איך יתכן הדבר כי ישלח הגבאי כסף בשנה אחת יותר, ואולי אסף רק המחצית נגד השנה העברה? האמנם ישלח

כיסו? על השאלה הזאת יכלתי לפטרהו בתשובה קצרה, כי ילך לשאול את פי הגבאי ולא אני, אפס מדעתי כי לא ימצא מענה בפי הגבאי אשר חק שם לו „שתיקותא בתרי״ הנני נאלץ לענות למענו, כי יודע הוא ברור מספר הכסף אשר נשאר בידו משנים עברו, ובלי כל ספק לא יטעה בחשבונו, ואם יקר הוא למצוא גבאים נאמני רוח ותמימי דרך, אכן חזון עוד יקר ממנו הוא למצוא גבאים אשר לא ידעו השבון לכלכל כיסם במשפט ובצדקה. אשר על כן עוד אלפי שאלות כאלה כעב תעופינה נגד הכלל הגדול „כי הגבאי יודע עת ומשפט והשבון״. הנה כי כן יודיע הממונה באה״ק בכל עת אשר בן חדש יולד לציון. והגבאי מרוסיא ישלח חלקו מן החלוקה בכל שנה, אפס לפעמים לא רחוקות יקרה כי ימות הילד עודנו באבו או האשה כי תפיל, אז לא ימחה מספר החיים אשר ישלח הממונה לרוסיא. ובלי ספק כבר נמצאים המונים המונים בעמק יהושפט אשר כבר נרקבו עצמותיהם וברשימת הממונים הנם חיים וקיימים, ואולי עוד הולידו בנים ובנים לבני בניהם. אפס אם ימחו המתים מספר החיים, כי אז נרויח הרבה בכל שנה. כן נכון לייסר חברה קדישא חדשה לבל תהיה עוד כמטה זעם בידי המשחיתים לעשות תועבות איומות אשר אולי אין על עפר משלן. חק הוא בירושלים להממונה והרב לבוא כרגע לבית החולה הנוטה למות למען ירשו את נחלתו. ואם מקרה קרה כי באו איזה אנשים לבית המת טרם באו הרב והממונה אשר אחרו את המועד, הרעישו עליהם שמים וארץ. ואחרי אשר רבים המה הזקנים אשר מקרוב באו ומתו. ומהם נמצאו אשר השאירו אחריהם רבבות כסף וכל הכסף נשאר בידי הרב והממונה. ומי יודע אם לא יקחו כסף חלוקה גם בעד הזקנים שכבר מתו. על כן עלינו להשתדל כי כל הכסף הזה ישאר בידי אנשים ישרים ואז ישאר להם איזה אלפי שקלים בכל שנה אשר נוכל להוציאם לטובת העניים אשר זכרתי. כן נחוץ להשמיע בכל כתבי עתים לישראל לבל ישלחו אנשים פרטים כסף ליד הרבנים או הממונים, יען מן הכסף הזה הנודע בשם „חלוקה קטנה״ ביחוד שמן כאח חלק הקדושים, אחרי אשר אין איש יודע כמי וכמה קבלו. ומביני דבר הגידו לי כי רבבות אלפי כסף ישטוף לכיכם מדי שנה בשנה. ורעתם תגדל כל כך, עד כי לא יבושו עוד לעשות במחשך מעשיהם, וכל נבלה וכל תועבה יעשו לעין השמש ואין כל פחד נגד עיניהם. ואות אחד מאלף הנני להשמיע בזה באזני הקוראים למען יוכחו כי אלף פעמים יותר מהצעקה הבאה על הרבנים והממונים עשו ועושים. ה׳ חיים יעקב חרש עצי זית שלח איזה כלים יפים להבאראָן ווילהעלם פאָן ראָטהשילד בפראנק־פורט. והבאראן שלח לו ארבעים פראנק מחירם על שם הרב סלאנט. עברו איזה חדשים והרב לא הגיד לו כי קבל את הכסף בעדו. אכן כאשר נודע לו להאיש ממקום אחר, גם אז לא השיב לו את כספו, באמרו כי יש לו עניים יותר נכבדים להוציא עליהם את הכסף. וכן השמיע במכתבו לראָטהשילד

(לפי דבריו). וכל תחנוני האיש העני לא הועילו לו. אנכי לא האמנתי להשמועה ושאלתי את פי הרב עצמו. והוא לא כחד ממני כי אמנם כן עשה בלי כל סבה אחרת, רק יען כי כן חפץ לעשות, ומעשים כאלה אמנם כבר חדלו להיות מקרים ויהיו לילדי יום.

הנה כי כן אם נסיר את כל המכשולים האלה, תמצא ידנו לעשות ישועות בארץ אף אם לא נוציא אף קשיטה אחת יותר זולתי מכסף החלוקה, ובזה נרים מצבם החמרי והמוסרי בפרט. אכן ברור הדבר, כי אם ידע ישראל כי כספו לא יאבד בתהו והרובל אשר ירים הנדיב נדבה למשען אחיו באה״ק יבוא שלם למקומו ולא יגרע ממנו תשעים חלקים ממשוש אצבעות הרבה. אז ירבו המנדבים בעם, ואולי תמצא יד הקאמיטע, לעשות ישועות עוד גדולות כאלה לטובת כל עם ישראל בכלל, לייסד קולוניות גדולות מעבר הירדן אשר שם אדמת המקום פוריה מאד, אשר אין בכל ארצות איירופא משלה. כי אמנם כבר באה העת כי יבינו גדולי ישראל ועשיריו כי כל חכמתינו והשכלתנו לא תועילנה ביום עברה. ביום קום עלינו זדים עריצים לחשמידנו מתחת שמי ד׳. ומה לנו מופת גדול משלות ישראל באשכנז — ביחס ארצות אחרות — ואשר בני ישראל ברוסיא התברכו בהם, ובכל עת מצוא הציגו אותם למופת, ואשר לפי דעתם רק השכלתם וחכמתם עשתה להם זאת.*) ואחרי כל אלה מה אנחנו רואים כעת? ובארץ אונגרן אשר בה

*) ידאב לב כל איש יודע משפט לשמוע שם אחינו ברוסיא מנאץ יום יום בפי הנערים סופרי כתבי עת לישראל אשר ישחרונו מוסר ללמד אל דרך אחינו באשכנז. והסופרים עצמם ישכחו כי שוכנים המה באשמנים ולא ראו עוד אור התבל ומה גם כי לא ראו יהודי מאשכנז מעולם. חפשו נא וראו, כמה בעלי מלאכת יד מהם תמצאו באשכנז, אחד בעיר או שנים. עובדי אדמה בפועל כפים אין אף אחד. בניהם לא ילמדו בבתי ספר יותר מבני רוסיה בשום אופן. יען רבם ילמדו רק שלש או ארבע שנה בבית ספר למתחילים, ואח״כ יתנגום לבתי מסחור. בעוד אשר מבני ישראל ברוסיא נמצא כשלש מאות בעלי מלאכה כששים אלף עובדי אדמה בזעת אפם. (בנפות חרסאן ויעקאטערינאסלאוו לבד נמצאים יותר מארבעים וחמשה אלף. מלבד אלה אשר בנפות קאוונא, ווילנא, הוראדנא, מינסק, בעסאראביען ופולין). מספר התלמידים בבתי ספר הגבוהים גדול שלש פעמים מבאשכנז. ובעוד אשר בן אשכנז לא יבוא לעולם לשמוע לקח באוניווערזיטעט ברוסיא, הנה צעירי יהודי רוסיא מלאים בכל בתי חכמה הגבוהים בבערלין, קעניגסבערג, געטינגען, היידעלסבערג, פראנקפורט, ברעסלויא, לייפציג וכו׳. מלבד רבים הלומדים בשווייץ, צרפת, איטליא, עסטרייך ובריטניא כאשר ראו עיני סופרים חכמים אשר יצאו מבית מדרש הרבנים בברעסלוי מעטים מאד. וכמספר הזה נמצא גם ברוסיא מבתי מדרש הרבנים בווילנא וזיטאמיר, ובכמות חכמת חכמיהם לא יחורו פנינו נגדם. ודי הוא אם נראה

השיגו היהודים כל זכיות המדינה, האם בטוחים המה משואת פתאום? ומה נדבר עוד מארצות הפראים, כתוגרמה האירופית, פרס, מאראקא, טונים, טריפאלים, תימן, סינים וערב אשר רבבות אלפים מאחינו נתונים כצאן לטבח. האם לא באה עוד העת כי נדאג לעצמנו להשיג כברת ארץ אשר בה נוכל למצוא מחסה מחמת עריצים כי תבואנו חלילה. והמקום האחר הזה הוא בלי ספק אדמת אבותינו אשר נוכל להשיגה מעט מעט אם נחל לייסד בה קולוניות. ואם נאחר את המועד בימים האלה כי אז אין כל ספק כי תאבד ממנו לנצח אחרי אשר יום יום ירבו עמים שונים להתישב בה לעבוד את אדמתה. כל המקומות הקדושים והיקרים לנו במלוא הארץ הזאת, או רובם, כבר נפלו בידי העמים ובל מחיר לא יקר בעיניהם, ומה עשינו אנחנו לטובת לאומתנו במשך שבעים שנה למיום החלו יהודי איירופא להשתקע בה? אך תהו כל מעשינו! הן אמת כי זהב לרוב הוצאנו עליה אלף פעמים יותר מכל אשר הוציאו כל עמי התבל במשך השנים האלה. אבל האם נוכל להראות איזה חפץ אשר מחירו שתי קשיטות אשר נפל בחלקנו מחיר ההון הרב אשר הוצאנו? מלבד אשר הגדלנו מספר העניים בתוכה כארבעים אלף נפש אשר עלינו לנהלם בלחם ולא נוכל להמישם מעל צווארנו רגע פעם אחת, כי איך שיהיה הלא אחינו בשרנו המה וחלילה לנו להתעלם מהם לתתם למוג ברעב לעיננו. וגם לעניים האלה לא גמלנו טובה רבה, כי בכל אהבתם לחונן את עפרה גדול מספר העוזבים את הארץ הזאת ממספר הבאים אליה בשנים האחרונות, מהם אשר נלאו נשוא חרפות רעב כל היום. ועוד יותר מהם אשר לא יכלו לראות כל השערוריות והתועבות אשר תעשינה לרגעים מידי ראשיהם ומנהליהם. עד כי היה המשא אשר נשא הרב הגביר ר' שמריה לוריא ז"ל ממאהליוו על ציון וירושלים למשל בפי ההמון לאמר; מי האיש החפץ חיים לראות טוב בעוה"ז ילך לגור בפאריז. החפץ לקנות לו חיי עולם הבא ישקוט על שמריו בליטא. והרוצה לאבד חיי שני העולמות בפעם אחת ילך לשבת בירושלים. ומי איש ישר ותמים דרך נדיב לב ואוהב עמו,

---

באצבע על מאנדעלשטאם. ציון. דר' י"מ ראבינאוויץ. פינעטא. צ'ה ראבינאוויץ. מאנדעלשטאם הרופא בקיעוו. בערענשטיין באדעססא. ה"ר הערשפעלד בווארשא. גם סופרים בשפת המדינה רבים אתנו כיום. מלבד חכמים חרשי חושב כאנטי-קאלסקי ועוד רבים חכמים שונים. ופעם אחת שאלני פראפעססאר אחד בברלין, מה היא הסבה כי יהודי רוסי אע"פ שהוא עני שבעניים ואין לו כל תקוה במה להחיות נפשו ונפש ביתו אף אם יגמר חק למודו באוניוועזיטאט, ובכל זאת יחפצו כלם להיות רופאים ויוריסטים, ונכונים המה למות ברעב רק כי יקרא עליהם שם תלמיד האוניווערזיטאט, בעוד אשר אצלנו באשכנז ילמדו בבית חכמה הגבוהים רק בני העשירים. ובספרי „מסע באיירופא" הנכון לדפוס הנני מדבר אודות הענין הזה בכלל בארוכה.

אשר ישב זמן כביר בירושלים כאיש הנכבד הזה ר' שמריהו לוריא ז"ל ?

הנה כי כן עתה, אשר הרעיון מישוב ארץ ישראל כבר ביצא מסלות בלב רבים מגדולי אחינו בבריטניא, וגם שרים נוצרים נכונים לעזור לנו בדבר הזה, מדוע נעמוד אנחנו מנגד ? יאמרו צוררי ישראל מה שיאמרו יען דברי ימינו כבר הוכיחו לנו כי כל מעשינו וכל החדשות אשר עשינו למען למצוא חן בעיניהם לא הועילו ולא יועילו לנו. יצחקו עלינו צעירנו אשר עזבונו כחפץ לבם, ואנחנו נתאמץ לעשות את הטוב לנו ולא נחוש מה יאמרו ומה ידברו עלינו. כי אמנם חרפה היא לעם חכם ונבון כישראל להתהדר ולהתיפות לעיני העמים כאשה נצורת לב לעיני עוגביה. העת הזאת מוכשרת היא להחל לעשות דבר מה בפועל לטובת עצמנו ולא לפזר כספנו על הבלי נשים סרות טעם לשים בפוך עינינו. יחדלו נא נאורנו מבנות בתי תפלה רמים ונשאים כהיכלי העמים. למה להם רוב שירי חזניהם אשר יפזרו עליהן הון עתק. הלא אם כה או כה אין איש מתפלל בבתי תפלה החדשים. ולבלתי התפלל הלא יוכל כל איש בביתו חנם אין כסף. ואם אחינו באשכנז היו ראשונים אשר עשו זאת בלא דעת, הנה ינחמו בעת על אולתם, אחרי אשר כאלה וכאלה לא יועילו להם להסתר מזדון עריצים, ומדוע לא נקח מוסר מהם בדבר הזה ? וכל ההון הרב אשר נוציא על עצים ואבנים אשר צוררינו יסקלונו בהם, טוב טוב יהיה אם נוציאם לדבר טוב באמת לישוב א"י כי מי יודע מה ילד יום ? ידע נא דור אחרון כי במאה התשע עשרה אשר מצאנו מנוחה כמעט קט באיזה ארצות, ידענו להשתמש בעת המוכשרת הזאת לעשות טוב לישראל לימים יבואו. כי אם נאחר את המועד בעת, מי יודע מתי תקום לנו עת כזאת פעמים ? ומדוע יצדקו צוררינו להראות עלינו כי רק עם רודף בצע ואוהב מסחר בתרמית העם הזה אשר לא יאבה לדעת מה כבוד ומה לאום ? צאו נא וראו גוים פראים כהרומענים, זערבים, בולגארים, באסנים ויושבי הרי חשך אשר לא רע היה גורלם מגורל ישראל בשום אופן וענין. ובכל זאת הקריבו את נפשם ומאודם על מזבח חפשית הלאום. ואנחנו עם חכם ונבון, עם גדול במספר יותר משנים עשרה מיליאן נפש אדם, עם אשר עשיריו הגדולים יוכלו להביא או למנוע מלחמה בארץ אם יאבו או ימאנו להלות כסף למלכי ארץ. עם אשר עם כל שאתו חרפה בגוים עלה לגדולה לשבת עם רוזנים בבתי מחוקקים, עם אשר ממנו יצא ביקאנספעלד הדיפלאמאט היותר גדול בתבל. ועוד רבים היושבים על כסא מיניסטארים בממלכות גדולות ונכבדות. עם אשר מספר חכמיו אשר עשו להם שם בתבל גדול מכמספר חכמי עם אחר ביחס למספר העם כלו. ועם כזה, אשר עליו להביא קרבן רק חלק קטן מכספו בעד אשרו, לא יאבה לדעת כבודו וטובת אחיו הנדחים בכל קצוי תבל וסובלים תלאות נוראות מידי מעניהם ? ועד כה שפל ערך אדמת אבותינו בעיני עשירינו עד

כי אין איש מהם נסה אף לבוא לעשות בה מסחר וקנין — מלבד שלשה יהודים עשירים מתוגרמה אשר התישבו בירושלים וחברון. — אף כי תקוה טובה נשקפה לעושי מקנה וקנין בארץ הזאת יותר מבארץ אחרת. סחר חטים, יין, יין דגן, יערות דבש, צמר גפן, שמן זית ושמן שומשמין ועוד מינים רבים מיבול הארץ הזאת יוכלו לתת פרי גדול לסוחריהם. ארץ אבותינו מסוגלת היא לכונן בה פאבריקען להכין הצוקער היותר טוב בתבל מיערות הדבש, כאלה הנמצאים במצרים. יערות הדבש נמכרים חנם כמעט, והערביים עובדים עבודת פרך במחיר חמשה או ששה פראנק לשבוע, פאבריקען לעשות שמן שומשמין אין בכל הארץ, והשומשמין יובל לצרפת ושמה יעשיר את סוחריו עשר רב. הצמר גפן באה"ק טוב הוא מהאמעריקאני לרגלי חם האויר הגדול. הענבים טובים ומתוקים כענבי קרים, והיין המעט אשר יעשו היהודים לצרכי נפשם סר טעם הוא מחסר ידיעה לעשותו כראוי. אשר על כן לא ימכר גם במִצרים, הארץ היותר קרובה אליה אשר אין בה עץ גפן. והאות על זאת הוא, כי היין אשר יעשו האשכנזים המעטים טוב הוא כיין הרהיין ועוד טוב כמנו. וגם שמן זית הנמצא לרוב מאד בכל הארץ הזאת יתקלקל וישחת מהרה מאי ידיעה להכינו כראוי. וכן הוא בכל תבואת הארץ. ואחרי כל אלה יביטו עשירנו על הארץ הזאת כעל ארץ אשר לא תצלח רק לגדל בטלנים. ואמנם לוא היו עשירים בין הבטלנים האלה כי עתה עשוה גם המה לארץ חמדה. אמת הוא כי לא כל הארץ טובה היא, אך בעד איזה מאות אלף איש מבני ישראל טובה היא מאד גם בלעדי חלקת הארץ אשר עליה ישתרעו רכסי הרי יהודה, ומה גם אדמת ארץ הגלעד מעבר הירדן הברוכה והפוריה מאז, עד כי מביני דבר העידו לפני כי כל שדה יתן יבולו ממאה וששים עד שתי מאות פעמים מן הזרע, דבר אשר לא יאומן כי יְסֻפָּר, יען לא נשמע כזאת בכל התבל כלה ובכל זאת אמת נכון הדבר, כאשר נודע לי אחרי כן גם ממקורים יותר נאמנים. אשר על כן חוב קדוש על סופרי ישראל היודעים מחסורי עמם להשמיע במרום קולם לעורר את עשירנו לדבר הגדול הזה. ואך הבל יהמיון איזה סופרים נערים כי הספרות אין בכחה לפעול על רוח העם. כי אמנם כל יודע משפט יעיד כי רבות עשתה הספרות כבר ועוד רבות תמצא לאל ידה לעשות ובטרם אשר נתאמץ להלחם את צוררינו מבחוץ להפוך את לבם לבלתי שנוא אותנו, דבר המוטל עוד בספק גדול אם תמצא ידינו לעשות חיל, עלינו להשתדל להפוך לב שונאינו מבפנים לעשות את היהודים אשר רק בשם ישראל יְכֻנּוּ ל י ה ו ד י ם ג מ ו ר י ם. כי אמנם רבים המה אויבינו בבית מצוררינו בחוץ. ואלה יכאיבו בשרנו עד לבלי הרפא יותר ממנדינו בין העמים. ואלה המה תשעים ממאה ממשכילינו ונאורינו אשר תחת מסוה השכלה מזויפה ישימו לאל כל תקות ישראל ויעודו הלאמי רק למען תמצא ידם למלא תאות נפשם ביד רמה, ואחרי אשר רבים מסופרנו כבר חדלו מהטיף להשכלה והחליפו את המאדע לעסוק בשאלות

היהודים או בשאלת החיים, הלא לא נגרע ערך שאלת ישוב א"י אשר גם היא שאלת היהודים ושאלת החיים, ועוד יתרה לה על כל שאלות אחרות אחרי אשר שאלת כל הלאום היא, לא שאלת היהודים בארץ ידועה. . .

עתה טרם אכלה את דברי אודות מחסורי עמנו בארץ הקדושה, עלי להעיר את הקורא כי כל אשר השמעתי מהשערוריות הנעשות בארץ יהודה, לא על הכלל דברתי כי אם על הפרט. ואמנם רוב המון העם המה אנשים ישרים היודעים ומרגישים כי לא למלא תאות נפשם באו לשבת בארץ הזאת. ורק אמונתם החזקה באלהי ישראל ותורתו ואהבתם הגדולה לתנות על משואות ארץ אבותינו עוררו את רוחם לעזוב את ארץ מולדתם לחיות במצור ובמצוק ולסבול תלאות נוראות, לגור באהלי קדר אשר גם רפתי בקר באירופא כהיכלי מלך נגדם, וכל עושי רשעה בארץ המה רק ראשיהם ומנהליהם, אשר אם נסיר את על סבלם מעל צואר העם אז לא ישאר לנו על מי ועל מה להתאונן, ובכל לב ונפש עלינו לדאג בעדם להטיב מצבם החמרי והמוסרי; וכדבר בעתו מצאתי לנכון להעתיק בזה את המאמר אשר נתן על ידי ה' חיים יעקב בירושלים בעל הספר „מצב המלאכה בירושלים" אשר הבטחתיו להדפיסו, וז"ל:

זעקת אומללים*)

כשנתים ימים עברו מהעת אשר הוצאתי לאור את מחברתי הקטנה „מצב המלאכה בירושלים ותקונו" ובהפיצותי אור על דרכי ומעללי מאשרי עמנו ותהלוכותם את הצאן האובדות הרועות על ידם אשר מגזם (?) יתחממו ומחלב חלבם ישתו לרויה. רבות עמלתי וכסף כאפר פזרתי למען השג מטרתי לחלק המחברת הזאת בין נדיבי עמנו באירופא למען יוכחו לדעת בשלמי הרעה הגדולה הזאת עלנו, (?) ויד מי המיטה אסון איום ונורא כזה על ראשנו אשר מנסבתו היינו כצאן לטבח יובל — מהעת ההיא שקטתי במכוני — אף כי לא הונח לי מעצבי ומרגזי — כי כבר למדתי דעת להבליג על יגוני העז ולהביט בקר רוח על גלי התלאות אשר מצאתנו מאז עד היום, ורק השתעשעתי (?) בהתקוה הנעימה כי עוד מעט ותגלה ערות האנשים האלה המפריעים כל דבר טוב בקהל רב ונדיבי עמנו יוכחו לדעת האמת והצדק עם מי ע"י המחברת הקטנה הזאת. עוד נסבה אחת הגדילה והרחיבה שמחת לבבי**) ולהשתעשע בהתקוה כי מצבי ומצב בני גילי יורם

---

*) הקורא יסלח לי בלי ספק על אשר העתקתי את המאמר הזה עם כל השבושים כאשר יצאו מעט הכותב ה' חיים פרעס מו"ל מ"ע שערי ציון, כאשר סלחתי לו גם אני אף כי לעיני כתב את המאמר הזה. ולא העירותי את אזנו מפחדי מרעדאקטאָר עברי בכלל ומפני הרעדאקטאָר הנורא הזה בפרט.

**) בלי ספק אבה להשמיע כי המקרה הגדול שמחת לבו. והגיון ישר כזה ימצא הקורא במליצותיו בכל רגע.

מעפר שפלותו הוא, ביאת האגענט למזכרת משה מונטיפיארי הי"ו האיש הזה חשבתי על נכון, הלא איש איירופא הנֵהו ונפשו לא התגאלה בערמות ומרמות כאלה אשר ההשכלה זרה להם (למי ?) ולא טעמו ממנה אף בקצה המטה. הכבוד המדומה רחקה (?) ממנו ותאות הבצע לא תעור עיניו (יען יקח משכורתו לשנה מאתים פפונד) בלי תפונה, אמרתי, בלי תפונה יעמוד לימין עניי עם עשוקי ורצוצי משפט על לא דבר. ורק משחתם בהם מום בם כי געלה נפשם בלחם העצלות ויאהבו את העבודה והמלאכה ובזעת אפים ימציאו טרפם לביתם. וכל איש אשר חונן במעט דעת יודה כי רק לאלה השולחים במלאכה ידם ראוים המה לתמיכה האמנם כי כמוני כרעי לא יכחישו כי נחוץ עזר גם לאלה אשר משאם ומתנם בעולם האצילות — ר"ל התלמידי חכמים והכלי קדש כמובן — אולם לבעלי עולם העשיה — ר"ל לעובדי אדמה ומלאכת יד — להם משפט הבכורה וכל אשר כח לו בקדקדו יבין לדעת ההבדל בין הראשונים להאחרונים הראשונים כל אשר יעזרו מנדיבי עמנו רק עזרה עוברת היא. וכל אשר יוסיפו לחוש לעזרתם יעמדו המה על עמדם מבלי צעוד אף צעד אחד קדימה, ולא כן האחרונים אשר אם יֵעָזרו עזרה תמידית היא. ובפרט כי לא נדרש מתנת חינם (?), כדי מתנה על מנת להחזיר. וגם אתה קורא יקר התוכל להכחיש כל אלה ? או התפן במו ? הנה הגדתי לך היום דברים ברורים אשר כל איש נלבב יתן צדק למו — כדברים האלה שמתי אל לבי והולכתי שולל גם ידעותי (?) הפנימיות ואמרתי האח! נושענו נושענו, הנה זה יהיה לנו כמלאך מושיע וימשנו ממים רבים אשר באו עד נפשנו. אפס! גם זיק התקוה האחרון אשר עוד טרם עומם בקרב לבבי ואם רוח עזרה קטנה כי נשבה בו שב והיה ללהב אש אוכלה גם הוא נכבה ועלה בתוהו ואבד כל עמלי הרב אשר עמלתי זה שתים עשרה שנה להטיב מצבי ומצב בני גילי בירושלם ת"ו ידעתי מאד ידעתי כי תתפלאו בו קוראים יקרים ותשתוממו איך נהפכתי פתאום, כי תחת אשר קויתי לישועה ואין ותחת אשר תשתוקק לשמוע ממני בשורות מפליאות המבשרות אך טוב, לא כן תשמענה אזניך ? אך לא בי ידידי האשם אם שגיתי במשפטי זה אשר חרצתי כי כראות בן תמותה ראיתי אף אני, ולכן חטאתי מראש דבר עד אחריתו — האיש הזה אשר אמרנו בצלו נחיה, רותם כסוס (sic) אל מרכבותי (?) כבוד הרבנים ואל כל אשר יחפצו יטוהו, ועל פי מצותו יכתוב אל ראשי הועד אשר כמוהו כמוהם (??) ינקרו עיני האנשים הבוערים להאמין בהם, ככל העולה על רוח הרבנים, וביחוד יסור למשמעת הר"ר שמואל סלאנט אשר הוא רוח החיה באופני התנהגות עיה"ק ת"ו ואשר עשה חוזה עם דר' לעווי בן משק בית השר מונטיפיארי הי"ו להרוס ולהחריב כל דבר טוב ומועיל ולערות עד היסוד גם שארית פלטת העיר הקדושה העומדת עוד על תלה. ועתה יבין כל בן דעת ואיש נלבב כי הלא ראש פינם הוא

הועד הלונדוני, וראש הועד הוא ר' שמואל סלאנט, (sic) והוא הלא נודע למהרס ומחריב כל דבר טוב ומועיל בעי"ק כאין כמהו, כנודע לכל תושביה. לא אגזם אם אומר כי הועד הזה נוסד על בלימה (sic) ורק להתעות ולהוליך שולל ישרי לב להריק אמתחות כספיהם אליהם. (sic) ולמטרה הזאת שלחה (שלח?) איש אחד ישלימה (ירושלימה?) למען דעת כל באי עולם כי עושים המה לטובת תושביה. אולם נהפוך הוא, כי עי (ע"י) מלאכם זה הפיצו עוד אבני נגף וצורי מכשול על דרך תשעת (?) ירושלם ויושבי בה, אם אבוא לספר אף בקצרה ממפעלי האיש הנאמן (?!) (סימני השאלה והקריאה כתובים באצבע הכותב הזה) גם אז תקצר היריעה מהכילם, ורק אחת אספרה ואותה אגיד להקוראים הנבונים מנוה (?) ילמדו על השאר, ורק מבשרי חזיתי זאת, ה' פינס כבואו אל הקודש הייתי אני ורעַ' הראשונים אשר הלנו פניו להיות לנו לעזרה מטעם האמור למעלה, הצעתי לפניו אופנים שונים איך להיטיב מצבינו, חמשים פפונד שטערלינג אמרתי לו עוז בירם להביא לנו תשועה גדולה יען כי האכר הכורת עצי זית מכרם (?) למלאכה יכרתם רק אחר שנשרו פרותיהם והמה לחים מאוד ולא יצליחו למלאכה רק אחר שתי שנים אחרי אשר יבשו היטיב, ומה יעשה העני אשר אין לו כסף בצלחתו להכין עצים די העבודה למלאכה, הלא נטל עליו לשבת בחבוק ידים לגוע ברעב הוא ואנשי ביתו, ולכן נחוץ לקנות בעד חמשים פפונד עצי זית להכין עבור בעלי חרושת המעשה וכל בעל מלאכה עת מחסור יהיה לו בעצים יבוא ויקנה ממנו ואז יוכל כל לעבוד עבודתו באין מפריע בידעו היטיב כי פת יש לו בסלו, אך מה אעשה אם כל בעלי חרשי עצי זית לא יבואו לקנות מאתו והחמשים פפונד מה תהה (?) עליהם? שאלני (?) ה' פינס, הלא גם אז לא תפסיד מאומה כי גם לשרפה תקח את החמשים לי"ש עניתיו, עוד הצעה אחת הצעתי לפניו, והוא לפתוח בית מסחר עצי זית בעירנו ת"ו וכל מלאכת עצי זית אשר יצאו מתח"י האומנים בעבודה הזאת פה אל הבית הזה יובא, וכל אנשי אירופא הבאים לתור את הארץ יבואו אל הבית הזה לקנות כל אשר יישר בעיניהם, יען ידעו כי לטובת עובדי עבודה הענים (?) המה עושים על ההוצעות (?) האלה הבטיח לי לעשות ככל אשר יהיה לאל ידו אולם אחרי אשר נתודע אל מאשרי מתעי עמינו והמה הורהו (?) הדרך בה ילך והאורחות העקלקלות אשר תדרוך כף רגלם במו מאז לאסון ציון ויושביה, ויתרועע עמהם ויהי כאחד מהם — כל דבריו וכל הבטחותיו המה מהבל יחד ורוח ישאם וכמוהו כאין המה. דחה אותנו מיום ליום ומחודש לחודש עד אשר בצקו רגלינו ללכת אליו, ובאחרונה אמר אלינו; כי לא יכול לעשות עבורנו מאומה כי לא זאת מטרת מלאכותו, ומלבד כי לא עזר לנו כי אם גם המיט עלינו אסון נורא אשר לא נוכל להמיש צוארנו ממנו. אנוכי (?) בהתבוננו כי אין עזרתנו בו ותושיה נדחה ממנו בכל זאת לא אמרתי נואש, הלכתי אליו

בקשתיו כי ילך עמי להר"ר שמואל סלאנט להגיד הנסבה אשר תעצור בעד עזרתנו, ויעתר אלי אחרי הפצרות רבות ואחרי אשר העתרתי עליו במילים (?) והתחננתי על נפשי ונפשות רעי ענני כי לא יוכל להושיענו ברב או במעט ואוכל לעשות כל אשר לאל ידי. האין זאת תשובה נכונה מציר הועד? ואם לא מענה לשון הוא? ואם לא בהשכל ודעת דבר? כן בהיות ה"ה סאמועל מונטאגא מלונדון זה לא כביר בקשתיו כי ילך עמי אל הרש"ם למען אשפוך מרי שיחי לפניהם (לפניו?) והמה יחרצו משפט האמת עם מי? אך ה' פינס היודע כל תהלוכות הרבנים ועלילותיהם עצר בעדו ולא נתנוהו (?) ללכת עמדי, גם זאת אחת מן התכונות הטובות אשר התלכדו בה' פינס, הרש"ם אשר זה דרכו תמיד להראות טלפי טהרה בקש אותנו כי לא נודיע ברבים כל אלה למען לא יתחלל שם שמים. אמנם כן אנכי בכל שלומי אמוני ישראל לא אחפוץ בחילל (?) השם חלילה, אך הלא על ידכם אמרתי — רק על ידכם וההולכים לרגלכם (?) יתחלל שם שמים ושם אה"ק, אנחנו בתור בעלי עבודה אין לנו עסק בעניני הדת ועל ידינו לא תוכל הדת להתעלה או להשפל, ואף אם חלילה אחד מאתנו יעשה דבר שלא כתורה וכמצוה גם אז לא יֵעָשה רושם בלבב הנאמנים לה' ולתורתו, והחרדים לדבר ה' ולתורתו ישימו לבם אל כל זאת, אכן אם אחד מהרבנים יעשה עול הלא אין לך חלול השם גדול מזה. ולמען הראותכם קוראים יקרים את מעללי האיש הזה, הנני לספר באזניכם אשר קרה לי ולרעַי. אחרי דוֹאנו כי כשל כח הסבל ואחרי הפצרות רבות בכתבים אל נדיבי עמנו באיירופא לחוש לעזרתנו והמה כפתן חרש אטמו אזנם משמוע לקול זעקתנו גמרנו אומר להרפים המחברת הנז' אשר כבראי מוצק יראה הקורא מצבנו, את השקל האחרון מצלחתנו שלמנו בעד ההדפסה ושלחנו איש אמונים לאיירופא להפיצה בישראל ולחלקה ביעקב ולעורר לבבם לחומלה עלינו וכמעט החלה ההצלחה לשחק לפנינו כי נדיבים רבים הזילו זהב מכיסם ובאו על החתום לקבל מאתנו מלאכת ידנו, וכאשר נודע היטיב את מעללי רבננו ומאשרנו לכן הודענו גלוי כי כל איש אשר ידבנו לבו להרים תרומת כספו ישלח אל הקונזול ממשלת ארצו היושב בירושלם ורבים כן עשו, והקונזולען בקבלם כסף עבורנו בשמחת לב הורענו מיד ביום הראשון והכסף בא לידנו מיד באין מגרעת, ורק השר ראטהשילד הפראנקפורטי שלח נדבתו 40 מארק לאמסטרדאם כמנהגו תמיד והמה שלחו על שם הרש"ם, אז ידע הארי טורף הזה להשתמש בשעת הכושר הזאת ולכלות חצי זעמו בנו ויתגולל ויתנפל עלינו בעלילות שוא וכזב לאמר: כי בבית חרושת המעשה שלנו יֵעָשו שתי וערב וצלמי קדושי הנוצרים ולכן לא ראוים אנחנו לעזרה, חיש מהר כאשר נודעתי מזה הלכתי בחמת רוחי אל הרש"ם בכיתי יללתי, התחננתי ואמרתי אליו איך יחרוץ משפט קשה כזה על מאה נפשות עוללים ויונקי שדים, אך הוא אטם אזנו משמוע זעקת דל וינער חצנו לאמר: כי אינו יודע אף

מה, ובמשאון כסה כל מפעליו וישלח את ר׳ יעקב ליב ראש הדיָנים אל ב״ד הספרדים כי המה ישלחו אנשים לחפוש אם ימצאו דברים אשר המה נגד הדת. באשון לילה ואפלה באו אנשים זרים לביתי ויחפשו חפש מחופש והודות לאל לא מצאו מאומה ואשר חפצו הרש״ם וה׳ פינס כי יִמָצאון למען הכרית אוכל מפינו ומפי עוללנו וטפנו לא באה ולא נהייתה, בד״צ של הספרדים אחרי נוכח בר לבבי ואמון רוחי נתנו בידי תעודה לאות ולמזכרות (התעודה נדפסה על עלה מיוחד).

בין כה וכה שלח הרש״ם מכתבים לנדיבי עם באירופא להבזותנו בעיניהם ולתתנו (?) לשמצה, עפ״י פקודתו עמדו הפקוא״מ באמשטרדם בעבי גבי מגיני משרתם כחומה בצורה נגד מפעלנו זה והשליכו אבני נגף לרוב על דרכנו, את השליח אשר שלחנו עם המחברת רדפוהו עד חרמה ויצוו עליו במפגיע להניח משרָתו זאת מיד, ואם לא! לא תדרוך כף רגליו על אדמת אשכנז, כי מצודתם פרושה על הארץ הזאת ואחינו התמימים יאמינו בדבריהם כבאורים ותומים, וכהרש״ם כן עשה הציר הלונדוני וישלח אל משלחיו לרדוף את השליח ההוא בכל אשר יהיה לאל ידם — את הארבעים מארק מראטהשילד טמן הרש״ם בצלחתו מבלי הודיע אותנו, ורק כאשר נודענו ע״י השליח אחרי ירחים אחדים הלכנו אליו ויאמר: כן אמת הדבר! אך כתבתי כי לא אוכל להתערב בדברים כמו אלה, ולכן ימסרו את הכסף לאיש אחר או לחלקו אל מצוה אחרת, ואחרי עבור עוד ירחים אחדים קראנו הריש״ם מבהכ״נ בש״ק וישאל אותי אם קבלנו את הכסף אך אנוכי עניתיו כי הכסף הזה אינו מעלה ולא מוריד כי מה הוא 40 מארק לעומת הוצאותנו בין כה וכה ועמלנו נשאר מעל גם את שארית כספנו אשר הוצאנו על המחברת והשליח לא הושב לידנו מובן מאליו הנזק הרב אשר הסבו לנו המקרים האלה כי מלבד אשר צרו צעדנו מלֶכֶת קדימה בעבודתנו עוד נחוץ (?) לנו ללכת אחורנית, ועתה הננו ברעה גדולה, רעה אשר לא נדע שחרה, רעה אשר לא נוכל להמיש צוארנו ממנה, רעה אשר עוז בידה להכריענו ארצה, רעה המובלת אותנו אל השחת והאבדון, רעה, הה! רעה אשר אין גדולה ממנה בתבל ארצה ועוללנו וטפנו המה לברות למלתעותיה באין מפליט ומציל. שברנו מאוד נורא ולא נעצור כח להלחם מול גלי הים הצרות והתלאות אשר ישטפו שטוף ועבור על ראשנו. ויד מי עשתה כל אלה? רק יד ר׳ שמואל סלאנט וה׳ פינס, כל התחבולות והערמות יעשו למען הראות כי הגביר מונטאנו שגה ברואה בשלחו לנו מכונה על פי הצעת ה׳ ווּאלירו הי״ו, ולמען הפיק זממם לא יבצר מהם לעשות כל האמצעים המובילים אל תכלית כבודם המדומה, אמנם כן לא לפלא הוא אם נראה עושק רש וגזל משפט, כי כזאת יקרוה (?) בכל עיר ועיר עם ומדינה אבל העושק הזה אך מידי אלה השואפים לבצע מעשקות (הגיון נעים) ואשר להמם מזאת נתז למו, אולם מה נשתומם אם נראה כי גם גבירי עמנו

בלונדון אשר כסף תועפות למו והמתימרים להולכים לרוח העת החיה והחכמה להם לקו וההשכלה למשקולת, ולבסוף נפלו בפח השגיאה הן המה חרצו משפט זה כביר. כי מפעלות השר הישיש מונטיפיארי, כי הבל הבל המה ואין בם מועיל.

אף כי לא בהשר האשם כ״א במשנהו דר. לעווי הסר למשמעת הרש״ם בנוגע לעניני אה״ק — והתפארו כי יסירו אבני הנגף מכל דרכי ציון האבלות וכל פעולתם יקלעו אל המטרה ואיך נראה עתה לתמהון כל בר לבב כי מלבד אשר לא יועילו כ״א עוד יגרמו צער ונזק לאנשים חפים מפשע ונקיים מעון, כמה מכתבים כתבנו אליהם לשלם לנו מחיר הסחורות אשר לקחו מאתנו ואין קול ואין כסף, הן אלה המה קצות דרכי מאשרי עמנו והועד הלונדוני (?) וצירם, ועתה אחים יקרים ונכבדים! מי מחלל שם שמים אנחנו או הרש״ם? אנחנו או פינס? אנו או הועד הלונדוני? אם על ידינו יתחלל שם שמים או ע״י הפקוא״מ באמשטרדם? הן נודע פה כי כסף כאפר יפזרו מדי שנה בשנה ולמי? ועל מי? ועל מה? רק אל אלה אשר כסף תועפות למו ועל דברים אשר אינם שויים (?) בנזק העת להשקיף (?) עליהם היש לך חלול השם גדול יותר מזה? ועתה אתם ידידים יקרים חובבי ציון, הנה קרענו לפניכם סגור לבבנו והראנו לכם את כל המוצאות אותנו במועצות ורעת (?) ובכן החובה עליכם ועל כל איש אשר עוד זיק אהבת אה״ק עוד לא נכבד (נכבה) מקרב לבבו להודיע גלוי כל דברינו אלה ברבים ומצוה לפרסם את החנפים ואולי נושע וגם עוד אנשים כמונו ישיגו עזר וישע, ואז נהללכם בקול רם ונהודוכם סלה.״

המכתב הזה אשר יצא מעט איש אחד מהמון דלת עם הארץ יפיץ אור על ענינים רבים אשר לא יאמן כי יְסֻפרו באזני איש ישראל יושב איירופא, ובכל זאת המה כנים ונאמנים בלי כל ספק. ושרידי בני ציון הישרים בלבותם רואים יום יום טובות כאלה מרבנינו ושרינו, ושמים יד על פה מפחד פן יעלו על המוקד בלהב פי השרפים וחיות הקדש. או אולי יען כבר נחלשו עורקי חושיהם למראה טובות כאלה יום יום עד כי חסר להם כח הרגש. ובכן יביטו על כל אלה ברוח שוקטה. אבל האיש הבא מחדש ישתומם ויתפלץ למראה מוזרות כאלה. רבני ירושלים יורו לעם תהפוכות ומציון תצא תורה וידיה על ראשה. גר׳ משה מונטיפיורי רחוק ממשה בן עמרם בצדקתו[1]) כמרחק הזמן ביניהם. ורחוק הוא מחכמת בן מנחם[2]) עוד יותר מכרחק ירושלים מברלין ורק דבר אחד קרוב לאמת הוא כי כל מליצות החוזים והמטיפים וכל שירי המשוררים אשר שרו לכבודו שקר הוא. והער היותר גדול ונאמן מכלם הוא את אשר ראינו כולנו בעינינו במשך שנה והצי למיום הקיפה הזעקה את כל ארצות רוסיא ובכל קצוי תבל

1—2) אדם הכהן בשיריו.

התעוררו יהודים ונוצרים להושיע להאמללים גולי רוסיא. ומה עשה מונטיפיורי? הלא זה האיש אשר השתדל לטובת אה"ק כל ימיו — לפי דבריו ודברי מעריציו — ועתה בעת נכונה כזאת אשר עליו היה להראות כח מעשיו בפועל נרדם ויישן כגבור לא יוכל להושיע. ולוא אבה לעשות טוב לישראל באמת כי עתה יצא בעטו ובאמתחתו להראות כי אמנם גורל ישראל נגע עד לבו. הלא הוא אשר כל ימיו לא אבה להמנות בין חברי החבורה כי"ח ולא אצל לה מכספו מעולם יען ראשיה לא היו יראי אלהים כמהו. ומה עשה הוא בצדקתו ויראת אלהיו? הן אז בהוסד החברה כי"ח הלא היה הוא הראשון אשר התנגד לה בכל כחו יען השב כי ביסוד החברה הזאת יגרע מכבודו בהיותו ראש לחברת „אגודת אחים" בלאנדאן. ומדוע לא עשה כזאת כעת, בעת אשר ראה עת נכונה לו להתנגד לה? אחרי אשר אלפי מחאות מכל קצות הארץ נשלחו אל הועד בפאריז לבל ישלח את הגולים לאמעריקא. ולוא נגע הדבר אל לבו כי עתה התנדב איזה אלפים שקלי זהב לייסד הקולוניא הראשונה באה"ק. ואולי הצליח לו גם להטות לב הנוצרים הישרים אשר עמדו בראש הועד „מענשען הויז" לשלח את הגולים לאה"ק ואז לא הרהיבו עוד גם עשירי ישראל בלאנדאן להתיצב כצר נגד ישוב א"י. ויען כי כזאת לא עשה — אף כי ארע כי רבים עוררוהו ובקשוהו כי יקום משנתו — אות הוא כי רק כבוד ולא צדק ירדוף כל ימי חייו. ולמען חזק עוד את דברי באותות נאמנים, אשמיע לאלה אשר לא ידעו או לא אבו לדעת כי מונטיפיורי שר האוצרות בנסעו לארץ הקדושה בלי כל סבה הכרחית רק לראות ולהֵרָאות, לקח מאוצר הועד „אגודת אחים" שבע מאות ליטרא שטערלינג להוצאות הדרך ובחשבון ההוצאות הראה להועד כי נתן על חשבונו מאה לטרא שטערלינג על יד פחת ירושלים לטובת תעלת המים אשר אמר לייסד יען כי הדבר הזה נחוץ הוא מאד. וע"כ התיר לעצמו לתת מכסף אוצר הועד מבלי שאול את פיו ראשונה*) הנה כי כן לא יפלא עוד אם גם הרבנים והממונים שומרי חומת ציון ועבדי מונטיפיורי אם גם המה אוהבים לקחת. . . . ומורים היתר לעצמם. אשר על כן כל היום רק חמס ושוד נשמע בחוצות ירושלים עד אשר תעוה כל אזן משמוע. ומונטיפיורי לא לבד כי לא הביא כל תועלת במסעותיו שבע פעמים לאה"ק, כי אם עוד הרבה השערוריות. כי בהיות השר ר"ש מונטאגו באה"ק ובחפצו לעשות טוב לאמללי ציון הנה עמדו עבדי מונטיפיורי לשטן על דרכו בידעם כי יש להם על מי שיסמוכו. וחברת כי"ח אשר ראתה כי לא טוב להתחרות את הקדושים ותבן לה כי לא תעשינה ידיה תושיה ע"כ נערה כפה מכל וכל. ואף גם עתה אחרי ראותה כי המונים המונים מבני ישראל יושבי רוסיא יעמלו בכל עז להתיישב על אדמת הקדש, הנה לא תתן עוד אמון בהם מפחדה

---

*) בס' שם עולם ומשה וירושלים.

פן יתאחדו הגרים הבאים מחדש את הנבלים היושבים שם מאז ומקדם, ואז תגדלנה עוד השערוריות. ואמנם מחוג מבטה, וביחוד יען כי לא תדע את אחינו ברוסיא יוכל להיות כי תצדק במעשיה בעיניה. כי לוא ידעה עד כמה נמאסו הבטלנים ומחרחרי הריב הממונים והקדושים בעיני בני רוסיא ועד כמה ישתדלו הגרים הגולים להתרחק מהם ומהמונם כי עתה לא עמדה מנגד בלי כל ספק. ואולי עזרה עוד על ידנו ועוד זאת נחוץ היה לה לדעת כי כל אלה המתאמצים כעת לבנות קולוניות ולקומם הריסות ארץ אבותם המה כלם אנשים צעירים לימים מבני דור החדש מלאי כח עלומים, הנכונים לעבוד עבודת פרך בבית ובשדה וכל עמל ותלאה לא יעצרו כח להניאם מחפצם. ואנשים כאלה יברחו כמטחוי קשת מאת הבטלנים באה״ק. אך גם זאת מוכּכם ומקובל בפי כל הגולים, כי נכונים המה לקבל באגודתם את אלה מבני ציון הישרים בלבותם אשר יאבו לצאת מאפוטרופסות הרבנים והממונים ולהתאחד אתם למען הגדיל מספר אנשים מועילים לחברת המדינה ולגרוע מספר הבטלנים המחכים אל המן אשר ירד להם מן השמים כי על כן בזאת חטאה החברה כי״ח חטאת לא נוכל כפרה כי לא שלחה אנשים להתיעץ את חכמי ישראל ברוסיא או עליה היה לדרוש אנשים מקרבנו לבוא לפאריז, למען תשמע חות דעתנו והיא לא כן עשתה לדאבון לבנו. החברה ראתה: איזה אנשים מהמון דלת עם הארץ אשר ברחו מרוסיא ויתישבו בפאריז והאנשים האלה אמנם פרועים לשמצה מאד ומהם שפטה על כל המון בית ישראל ברוסיא כי על כן השבה למותר לבוא בברית את אנשים כאלה ותחשוב זאת לה לצדקה כי תשלחם לאמעריקא ואיך שיהיה הלא ימצאו לחמם גם שמה ואף אם לא ימצאו הלא לא היא ילדה את כל העם הזה כי תשאהו בחיקה ולדאוג למענו לעולם. אפס קץ הדבר הראה לה לדעת כי טעתה בחשבונה ועותה הישרה. מכל המון הגולים נמצאו רק איזה אנשים מתלמידי האוניווערזיטאֶט אשר היתה להם איזה מטרה בנסעם לאמעריקא. ורבם ככלם היו מהמון עם הארץ אשר קאה אותם הארץ. וכמעט לא נשמע בכל מלוא רוהב ארצנו כי נסע איזה איש נכבד לאמעריקא, תחת אשר הנוסעים לאה״ק היו רבם ככלם אנשים ישרים ונכבדים, בהם משכילים ונבונים עשירים ונכבדי קריות. והאות הזה טוב הוא כאלפי מחאות אשר נשלחו אל הועד לחכי״ח בפאריז כי אין איש נכבד אשר הלך בעצתם לאמעריקא. והחברה בראותה כי נגרע כבודה בעיני כל ישרי לב ברוסיא עשתה כל אשר בכחה להתנגד לנו ותשלח ציריה, והמה עשו מעשים אשר לא יעשו למרות עיני כל העם וקארל נעטטער היה הרוח בכל אופני הנהגת החברה. ובזה הראתה לנו לדעת כי כבהמות נחשבנו בעיניה. ואני בתוך עמי אנכי יושב ויודע מחשבותם, צר לי מאד להשמיע באזני בני החבורה כי את כל האנשים הישרים ברוסיא האוהבים עמם באמת, הקימותם לאויבים לכם תחת אשר שִׁמְכֶם היה לִבְרָכָה בְּפִיהֶם עַד הַיּוֹם וּמַה בֶּצַע לָכֶם אִם תַּמְשִׁכוּ אַחֲרֵיכֶם עוֹד

איזה מאות אנשים קלי הדעת אשר ילכו למות מעצר רעה ויגון באגמי מיסיסיפא ובזאת תראו לנו מי ומה אתם לישראל. אפס עד אשר תצלחו להביא את כלנו לאמעריקא מהרו והביאו למצער את כל הגולים הנמצאים כעת בבאראדי לאמעריקא ותנו להם אחוזות שדה וכרם כאשר הבטיחו רבים מבני חברתכם והועדים משם, לבל יתגוללו עטופי רעב בראש כל חוצות ואז אולי תוכלו להתפאר כי גדולות עשיתם. אבל עד העת ההיא אשר תמצא ידכם לעשות זאת, הנה ימותו כלם ברעב בחוצות בראדי, ורבים ישולחו על הוצאות ממשלת עסטרייך לשוב לרוסיא. ובלי ספק ימותו אח״כ ברעב גם ברוסיא מבלי כל מעשה ועבודה. ודמי אלפי האמללים האלה אשר הלכו אחריכם כעור אל טבח על ראשכם יהולו. זאת תהיה אחרית פעֻלתכם זכרון לדור אחרון.

נטיתי מעט מן המסלה אשר סלותי לי במשך ספור מסעותי יען לא יכלתי לעבור בשתיקה מן השאלה הגדולה הזאת אשר רוב סופרינו מתעסקים בה כעת ואחרי אשר רק איזה נער היושב בין התנור והכירים אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו מתנגד לישוב א״י אף כי מוציא הוא לאור מ״ע לישראל אפס אחרי אשר אין קוראים לו והמו״ל עצמו איננו יודע מפני מה יתנגד אל הרעיון הגדול הזה ע״כ בצדק נוכל לאמר כי כל סופרי ישראל בלי הבדל וכל בית ישראל בכלל הנם חפצים באה״ק בכל לב ונפש. ואף רוב אלה אשר כבר הלכו לאמעריקא יתנחמו כעת על מעשיהם ובפה מלא ישמיעו כי אם יראו אחרית ותקוה אל הרעיון הקדוש הזה אם אך יחל לצאת לפעלות אדם אז נכונים המה כלם לשוב מאמעריקא לאה״ק. אפס בענין אחד אינני מסכים עם רבים מסופרינו היושבים בחדרי ביתם וחולמים חלומות אודות אה״ק אשר אין להם כל מושג ממנה ואף אם נבוא לכתוב אודות אחת מארצות איירופא גם אז לא יתכן לצייר מושג נכון מן הארץ אשר לא ראינוה בעינינו, אף כי קוראים אנחנו מ״ע שונים יום יום ולפי מחשבתנו הננו יודעים מכל הנעשה שמה; ומה גם מארץ הקדושה אשר עד היום אין לנו ממנה מ״ע אשר יתאר לנו תהלוכותיה וסדרי חיי יושביה וכל הנוגע אליה. ובכל זאת המה יושבים ודורשים ועושים בה סדרים לפי חזון לבם. ועוד לא ראיתי אחד מהם אשר התעורר לא לבד ללכת לראות את הארץ ההיא אף לא אחד מהם התעורר לשאול את השאלה הטבעית „איך נוכל לשפוט על דבר אשר לא ראינו בעינינו וכמעט אשר לא שמענו ממנו?" כי מלבד השוד והחמס אשר שמעו תמיד כי כזאת וכזאת יֵעָשֶׂה בירושלים מידי חרשי משחית, לא שמעו מאומה. אשר ע״כ מצאתי לי להובה להשמיע את דעתי בענין הנכבד הזה, אחרי אשר אני ראיתי את הארץ הזאת בעיני, וגם את כל ארצות איירופא ראיתי. כי ע״כ תוכל דעתי לדכריע בזה נגד דעת הכון הסופרים החוזים רק חזון לבם ואחרי אשר האיש אשר תר רק אחת הארצות אשר בה מושב בני ישראל, לא יוכל עוד לשפוט על היהודים

בכלל המפוזרים בכל ארצות תבל ואשר בכל ארצות מושבותיהם החזיקו בסדרי חיי העמים שכניהם; אחת היא על כן אמרתי נקל הדבר כי יחלו אחינו ללכת לאה״ק לקנות אדמה ולייסד בתי חרשת המעשה וברבות הימים ידע כל איש מצוק ומר נפש אשר לא תשא אותו ארץ מולדתו כי יוכל למצוא מנוח על אדמת אבותיו ואיש לא יהין להראות לו לרגעים את הדלת והמזוזה כי זר הוא. ובזאת אין כל ספק כי נחיה שם בשלוה והשקט את כל העמים בני שֵם שכנינו אשר יבינו כי האנטיזעמיטיזם אשר התחוללה באירופא בשצף קצף לא רק נגד היהודים לבד כוננה כי אם גם נגד כל בני שם בכלל. ולוא הצליח לצוררינו כיום להשמיד את כל היהודים מקרבם; כי עתה לא הסתפקו עוד בזאת, ובלי כל ספק כבר החלו לדרוש ברבים כי בא מועד לחדש את ימי נוסעי הצלב להשמיד את בני שם גם בארצות המזרח. אשר על כן נחוץ לנו לשים עין על דרכנו מראש לבל תבואנו שואת פתאום, ולדאוג כי גם לימים יוצרו לא נהיה כיתומים עזובים בלי כל אח ומודע. הן רואים אנחנו כי במשך קרוב לשני אלפים שנה הננו נעים ונדים בין הנוצרים וכמעט לא עבר רגע בלי פגע במשך הזמן הגדול והנורא הזה. ואם תעו אבותינו לחשוב כי רק מקנאת הדת רדפונו כל היום כי על כן אם ההשכלה תתפשט בין הנוצרים כי אז בטח יונח גם לנו, אבל הנסיון המר הורנו לדעת כי טעו בחשבונם. והשאלה הלאמית אשר החלה להתחולל ברעם ורעש בשנים האחרונות בין כל גויי אירופא תרדפנו באף עוד יותר מקנאת הדת. ומי יודע איזה שאלות חדשות תְּוָלַדְנָה עוד בין עמי אירופא אשר בכל אחת מהנה היה ויהיה היהודי תמיד השה לעולה. כי על כן עלינו להתאמץ לשים קץ למצבנו הנורא בפעם אחת. וכל עוד אשר לא נתאחד את בני שם בארצות הקדם ולא נורה להם את הדרך ילכו בה למען יבינו עד היכן מגיעה מ ט ר ת ה א נ ט י ז י מ י ט י ז מ ו ּ ס ב כ ל ל, לא נגיע גם אנחנו למטרתנו. וזאת לדעת כי הערביים בכלל אף כי עם לא לֻמד הוא אכן כמטבעו הוא עם חכם ונבון מאין כמהו בכל עמי אירופא ולב להם לדעת את אשר נטל עליהם לעשות. . . . ואם איזה נבלים מקרבנו אשר יתאמצו להוליך את עם ה׳ תועה ביערי קאנאדא וטעקסאס יהלכו עלינו אֵמים למען נירא מחמת הערביים; אבל המה רק הַוַּת נפשם ידברו, תחת אשר מעולם לא ראו את הערבי גם בחלום הלילה. וכל חפצם הוא רק לזורתנו עוד בארצות למען נתבולל בגוים כאשר ראינו בעינינו כי בני חברה שלימה אחת מארעססא אשר התחברה לאגודה אחת ללכת לאמעריקא, קבלו על נפשם להשליך מעליהם את עול היהדות מכל וכל בבואם לארץ הקדשה, כאשר השמיעו באזני איזה מראשיה. וזאת היתה הסבה כי ה ח ב ר ה ה ז א ת מצאה חן בעיני הועדים באירופא ואמעריקא ויעזרו לה בעשרים אלף מארק ביחוד וגם קולוניא מיוחדה יסדו למענה. אכן אנחנו מהערביים לא נירא כי מעולם לא נגעו בנו לרעה. ודברי הימים לבני עמנו עומדים כעדים חיים ונאמנים לפנינו

כי אך הבל יפצה פי אלה מקאצאפיי בני ישראל אשר לא השכילו לדברי ימינו ותורת ישראל לא ידעו. הן אם נביט לאחור על ימי שבת ישראל בין הערביים בספרד, הלא נראה כי חיו שמה בנאון שלות השקט ופקודות גבוהות נשאו על שכמם. אפס כאשר באו השפנים והורישו את הערביים אז בא הקץ גם לשלות ישראל. ואם קרו איזה רדיפות לישראל בפרס וכא״אקא הן למרו המחמדים את התורה הזאת מהנוצרים. אפס אם יחלו היהודים להרגיש את הרוח הלאמי אז ישתדלו להתקרב אל בני שם בכל עניני הנהגת המדינה והערביים יבינו בלי כל ספק להוקיר את כשרונותנו ואז רק אז יונח לישראל גם בארצות הנוצרים כי אם ידעו הנוצרים כי יש קרוב ומודע לישראל בארץ הקדם, וכל עושה לו רעה נגע באחד מאברי משפחת בני שם הגדולה והכבירה בכמותה ואיכותה; אז לא יהינו להתנפל על ישראל כזאבי ערבות על שה נאלמה. . . . . . ובין כה וכה נתאמץ להתחמק מעט מעט מארצות איירופא לארצות המזרח עד אשר נתאסף להיות גוי אחד בארץ על אף בני אשכנז וצרפת מאמיני דת משה (בן מנחם).

הדברים האלה דברתי כבר גם בהיותי בארץ הקדושה, אפס כל עוד אשר לא הֻכו בני ישראל מכת בלתי סרה בארצות אויביו. הביטו עלי כבעל איש חוזה חזיונות הבל. יען לא לאיש שפל ונכה רוח להטות אזן קשבת לדברים כאלה אשר מעולם לא עלו על לבו. אכן אחרי אשר התנפלו עליהם שכניהם כחיתו טרף וישמו את נויהם, ראו כי לא כסף וזהב, אף לא השכלת איירופא יצילום מכף שוסיהם. ועוד יותר אחרי רואם כי גם באשכנז ואונגרן החלו הנוצרים לרדוף באף את ישראל בעוד אשר שם חשבו כי בטוחים המה משואת פתאום וכל יד חכמים לא תשיגם. עתה רק עתה נוכחו רֻבם כי אין תקוה עוד לישראל באיירופא כי על כן מצאו הסופרים הנאמנים לעמם אזנים קשובות בין העם. ורוח הלאמי החל לצאת ממחבואו אשר התחבא בסתר לב העם הזה זה כאלף ושמונה מאות שנה להוליכם לארץ אבותיהם. ואך הבל יהמיון אלה האומרים כי נחוץ לנו להלק בין הרוח הלאמי או ישוב א״י לבין תנועת היציאה. הן הנסיון הורנו כי בארצות אשר בני ישראל יושבים שלאנן ושקט שמה לא התעוררו לרעיון ישוב א״י ולא יתעוררו לעולם. ועינינו הרואות כי רק ברוסיא ורומעניען נולד הרעיון הזה והם המה העוזבים את ארצם והולכים לארץ הקדושה. ורק עתה יוכל להיות כי גם בני המאגיארים מאמיני תורת משה יתעוררו לעשות דבר מה בפועל לטובת ישוב א״י אחרי אשר גם המה נסו לשתות את כוס התרעלה אשר הגיש להם איסטאצי ומלאכיו עדת היהפים, בעוד אשר במשך כל העת אשר לא נגעה הרעה עד נפשם עמדו מנגד כשועלים בפרצות ואיד יהודה ברוסיא לא הרך את לבם הקשה. עד כי לא ידעו הכלם לדרוש מאת ממשלתם לסגור שערי ארצם בעד גולי רוסיא. אכן עתה יוכל להיות, כי אחים לצרה יולדו לנו ובצרת רבים הזאת נמצא חצי נחמה. . . . ודברי הימים לישראל יורונו

כי גם ממצרים אשר עבדו בהם כבבהמות שדה לא חפצו לצאת לולא גרשום המצרים מארצם. כי נעים היה להם ללחך עפר רגלי שונאיהם אשר השליכו להם פתותי לחם תחת השלחן מעמוד על רגלם ולחיות חיי עם כבל האדם בבח ידיו ובכשרונותיו. כן היה במצרים וכן היה בימי עלות זרבבל ובלי ספק כן יהיה גם עתה. ואולי עוד יבואו ימים לישראל אשר יברכו מפרחק את עדת היחפים על אשר הורו להם את הדרך לארץ אבותיהם. אחת היא על כן אמרתי כי כל עוד אשר לא תמו היחפים מן הארץ עוד לא אבדה תקות ישראל מלשוב לקדמותו. . . .

סביבות ירושלים

אחרי אשר תרנו את כל מוצאי ומובאי ירושלים אשר אחשוב למותר להזכיר כל מקום בפרט יען כבר ידועים המה בכל ספרי הנוסעים אשר קדמוני, עמדנו הכן לנסוע לחברון עיר קברות אבותינו הקדושים. שכרנו לנו המורים לרכוב ובאחד הימים בשעה האחת עשרה בבקר שמנו לדרך פעמינו ועוד איש משכיל יליד רוסיא נלוה אלינו ונצא את פני העיר דרך שער יפו ונרד מן ההר ונעבור לפני פתח הבית אשר בנה השר ר״מ מונטיפיורי בכסף הנדיב ר׳ יהודה טורא ז״ל מנוי ארלעאנס. ומה השתוממתי בראותי כי ההון הרב והעצום אשר הניח אחריו הנדיב הנזכר אכל הבית האחד הזה אשר מחירו עלה לא יותר משלשים אלף רו״כ. הבית הזה עומד וטופח על פני יקירי ירושלים ונקיון כפיהם . . . ואחרי כל אלה מי יהנה מן הבית הזה אם לא חבר המשחיתים הנותנים ירושלים לחרם וערי קדשנו לזועה. ראיתי ונוכחתי לדאבון לבי כי לא גדולים ולא נוראים מעשי החסד אשר עשה משה (מונטיפיורי) לאחינו יושבי ציון. כי לקחת כסף זרים אשר נתן על ידו לעשות בו איזה דבר טוב ומועיל ולהשליכו על פני חוץ, זאת מצאה גם יד איש פשוט אשר לא זכה לשם גדול כמהו בעד רוב חסדיו. ולולא פחדתי מן הסופרים נערי בני ישראל (ומהם גם נערים בני שבעים שנה) אשר הריםוהו אל עָל מרום מראשון עד כי האחד מסופרינו דמהו למשה בן עמרם, והשני השבהו לבן אלהים, וכמעט אין ספר בספרות ישראל במשך יותר משלשים שנה למיום היה בווילנא בשנת תר״ו ואחרי כן, אשר לא שרו לו משוררנו שירי תהלה. מליצנו המתארים לנו נֹעם האביב עם כל המורותיו בישבם אחרי התנור והכירים ועורם נקפא מקרח, כתבו עליו מליצות רמות ונשגבות וחזיונות הבל, וחוזינו חזו משאות שוא ומדוחים עד כי באמת יִסָּכֵן האיש אשר יאמר לקרוע את המסוה מעל פניו. ולולא יראתי מהמונם כי עתה אמרתי כי גם ברוסיא מאראקא ורומעניען עשה רב טוב לבית ישראל כאשר עשה בארץ הקדושה. ובעמדי אצל הבַּית „משכנות יעקב״ אמרתי אלה המה שריך וראשיך ישראל החפצים לעשות להם „שם עולם״ טוב מבנים ומבנות. . . . בדאבון לב עזבנו את המקום הזה ונסע לדרכנו. חם

השמש הכה על ראשנו בלי חמלה. המים אשר לקחנו אתנו מן העיר אזלו מכלינו. לשוני דבק לחכי מצמאון, ועל הדרך אין בית ואין עץ אשר נוכל להסתר מפני החם הגדול. ומה גדלה שמחתי כאשר בא אחרינו המתורגמן לציר עסטרייך רוכב על פרדה וצלוחית מים בצלחתו, בקשתי ממנו מעט מים והוא נתן לי את שאלתי ותחי רוחי כמעט. נעים מאד היה לי לראות בן ערב צעיר לימים הדור בלבושו כבן איירופא ומדבר צחות בשפת אשכנז וכל הליכותיו ותנועותיו כתור אדם המעלה, ובדברי אתו שכחתי כמעט עמל הדרך עד אשר נפרדנו איש מרעהו ונבוא עד קבר רחל אמנו, ושמה נפשנו מעט. ואחרי אשר לא מצאתי שמה כל דבר הראוי לשים לב עליו הלכנו לדרכנו. ונעבור על פני העיר בית לחם. אבל לא חפצתי לסור אל העיר המיושבה מנוצרים. יען די והותר ראיתים באיירופא. . . . ובכן עברנו דרך מסלת סלעים וקירות הרוסים, אבני נגף וצורי מכשול על כל מדרך כף רגל עד כי באנו בין שני קירות אבנים במשעול צר מאד, והנה איזה ערביים באו לקראתנו. רוכבים על גמלים טעונים משא לעיפה עד כי לא היה לנו דרך לנטות ימין ושמאל ונלחצנו אל הקיר האחד אשר אבניו לא טחו בטיט ונפצע את רגלנו בהן, וכאשר עברו הגמלים לפנינו נאלצנו לכוף את ראשנו. ואחרי עמל רב הצליח לנו לצאת למרחב מן המקום הזה ברגלים פצועות. ובעת אשר כאבי היה אנוש עלה מקרה בלעם על לבי ויתיצב לפני כמו חי, רק זאת לא אדע עד היום אם גם הערביים הלכו במלאכות ההשגחה העליונה לפצוע את רגלי או רק מקרה היה, יען לא ראיתי חרב שלופה בידם. ובמשך שעה אחת מן המקום הזה באנו אל התחנה או המלון בָּרַק.

בָּרַק

הוא בית מלון עומד על אֵם הדרך בשפוע ההר, ושם ינפשו כל הולכי דרך. אצל הבית באר מים חיים קרים נוזלים מתחת ההר. במרחק שתי מאות צעדים מן הבית נמצאה הבְּרֵכָה הראשונה משלש הבְּרֵכוֹת הנקראות בפי יושבי המקום „בְּרֵכוֹת שלמה" הברכות הנן מְרֻבעות וגדולות מאד אשר חצבו באדמת סלע. עד כי ישתומם הרואה על המלאכה הכבדה הזאת אשר אלפי ידים עמלו בהן, ואם אמת בפי המסורה כי שלמה המלך בנה אותן למקום רחצה. לא יפלא עוד בעיננו מדוע התאוננו עליו בני עמו על אשר הכביר את עֻלּו עליהם. ולפי דעתי יש ממש בפי ההגדה הזאת. יען באמת לא נמצא מקום מוכשר למקום רחצה סביבות ירושלים מלבד המקום הזה. ובלעדי שלמה לא קם מלך אחר לישראל אשר פזר כסף כאפר לתענוגות בני אדם. המים מן הבאר אשר אצל הבית שוטפים אל הברכה הראשונה העמוקה מאד. וממנה אל השניה והשלישית. מן הברכה השלישית ישטפו המים דרך צנורות עד קרוב לירושלים. אפס הערביים קלקלו את הצנורות לבל יהיו מים בעיר, למען תמצא ידם להשתכר בהביאם מים למכור.

בבואנו אל המקום הזה מצאנו ערביים רבים ומהם בעדואינים רוכבים על סוסים וחרבם על ירכם וקני רובה על גבם. ובכל זאת לא נפל לבנו ואימתם לא בעתתנו, כי גם אנחנו היינו חמושים בקני רובה קטנים. אולם זאת נודע לנו אחרי כן כי בראותם אנשים מלובשים בגדי איירופא לא יעיזו לנגוע בהם, ובכן לא קרה לנו כל רע. וגם לא מהרנו לעזוב את המקום הזה, כי אם ישבנו בצל הבית מאחריו לסעוד לבנו בלחם ויין אשר לקחנו אתנו מירושלים. כשעה תמימה ישבנו לנוח והערבי מנהלנו החל להאיץ בנו לעשות דרכנו הלאה למען נוכל לבוא בעוד מועד לחברון. רק האיש אשר נסה כבר במסעות כאלה יוכל לתאר בנפשו מה נעים הוא בארץ שוממה לעזוב מקום צל ומים קרים וללכת או לרכוב תחת שמש בוערה כאש על סלעי מגור, לעלות בכל רגע הרים תלולים ולרדת בקעות בין ים אבנים מנופצות ובכן עזבנו את המקום הזה בלי חמדה ונרכב הלאה. במרחק שתי שעות מִבַּרַק ראינו מרחוק הר גבוה ותלול, והמסלה אשר הלכנו בה תתחלק לשתים, ושתיהן תסובבנה את ההר. אורחתנו הקטנה הלכה בדרך המלך. ורק אני לבדי ירדתי מעל החמור ללכת ברגלי במסלה הקטנה אשר לפי דעתי היתה דרך קצרה מהמסלה הגדולה. כל האורחה לא אבו לעזבני ללכת לבדי מפחד הערביים. שחקתי לפחדם ואקח קנה רובה קטן בצלחתי ואלך לדרכי. בדרך פגשתי ערביים רוכבים אשר דרשו לשלומי בכבוד. וכה הלכתי כשעה תמימה עד אשר באתי בין הרים וגבעות אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל. והמסלה אשר הלכתי בה כבר עזבתי, כי ראיתי שלא תוליכני למחוז חפצי להתאחד את אנשי לויתי אשר על כן נאלצתי לזחול על ידי ורגלי בין הסלעים הנוראים עד אשר פגשתי שמה ערבי אחד אשר הגיד לי כי בעוד מעט תעמודנה רגלי על דרך המלך וכן היה. אחרי עמל הצי שעה בין ערמות האבנים יצאתי למרחב על אם הדרך אצל מעין מים החצוב עמוק בלב הסלע וההר אשר ראיתי לפני טרם עזבי את רֵעַי נשאר בעת מאחרי. יותר מחצי שעה ישבתי שמה עד אשר באה אורחתנו. וכלם הביטו עלי בתמהון, כי לפי דבריהם סכנתי את נפשי בלכתי בדד ובלי דרך בין ההרים. אפס תחת עז רוחי אשר לא עזבני מעולם כמעט סכנתי את נפשי באמת, לא באשמת הערביים אשר אינם רעים בשום אופן מהנוצרים באיירופא ואשר בכל אופן שיהיה הייתי חמוש בקנה רובה אשר לא ישא גם פני ערבי ברגע מִסְכֵן אבל נסיתי ללחום את טבע הארץ: את חום השמש הבוערה כתנור. וללחום את הטבע חסר אונים הייתי. כי על כן בישבי לרכוב על החמור בלוית בני לויתי חשתי כאב נורא בראשי וכל יצורי גוי רפו כמו אחזני השבץ. ואולי הועילו עוד להותי המים אשר שתיתי אחרי עמל לכתי בין ההרים, ונאלצתי לרדת מן החמור ללכת ברגלי. אך לא יכלתי להניד רגלי ולמוש ממקומי כי עזבני כחי. ובין כה רד היום ואנחנו היינו עוד רחוקים מחברון כי על כן לקחני ה' לילענבלום בזרועי ויתמכני בכל עז, וכה הלכנו לאט עד אשר

באנו למעין מים במרחק חצי פרסה מן העיר. שתיתי מעט מים חיים ותחי רוחי. התאמצתי ואלבש עז לשבת על החמור עוד הפעם ובן לויתי הלך לרגלי חמורי לשמרני לבל אפול. וכה באנו העירה בשעה העשתי עשרה בלילה.

חברון

אחרי אשר בעיר הזאת אין בית מלון לאורחים, על כן נאלצנו לסור אל הבית הראשון אשר פגשנו, אף כי לא מצאנו בו מנוחה כאשר קוינו. ורע מכל היה הריח הרע מן השמן אשר ידליקו במקום נר עד כי לא יכלתי כל הלילה להתמהמה בבית אף רגע. עליתי על גג הבית בתקותי למצוא מנוח תחת כפת השמים באויר נקי אבל גם תקותי זאת נהפכה לי לאכזב. יען המון הכלבים המתגוללים לאלפים בראש כל חוצות ביום, ילינו כלם על הגגות לשמור את הבתים, ומקול צעקותיהם תחרשנה האזנים. וכה שבעתי נדודים כל הלילה עד אור הבקר. בבקר השכם השמעתי באזני בעל הבית כי יש בידי מכתב להרב הישיש ר' יעקב מנשה, מנכדו בפעטערבורג, וכי יש את נפשי ללכת אליו אחר התפלה. אפס הרב לא חכה עד אשר אבוא אליו ויבוא אלי בלוית הגבאים ומתי סודו. והאיש זקן מאד כבן תשעים. ואגיד לו כי מאד יצר לי כי הטריח את כבוד שיבתו לבוא אלי ואני צעיר לימים והוא נחמני בענות צדק כי לא תכבד עליו ההליכה. ובכן החלונו לדבר על דבר מטרת מסעי הנה. ובין כה באו עוד רבים מיושבי העיר לבקרנו, עד כי מלא הבית אדם רב. ובדברנו אודות מוסדות קולניות בארץ הקדושה, התעורר איש צעיר לימים ויחל לקלל את השר מונטיפיורי וחברת כל ישראל חברים על אשר לא עשו עוד מאומה לטובת יושבי ציון לקנות למענם אדמה, אשר בכל לב ונפש חפצו לעבדה בזעת אפים בעד הכסף הרב אשר הוציאו באה"ק אשר לא הביאו כל תועלת ואני שאלתי את האיש במה נדע כי אמנם באמת ובתמים תחפצו לעבוד את האדמה? כי מאד יוכל להיות כי כאשר תשיגו אדמה ותראו ותוכחו כי לעבודה הזאת דרוש עמל כפים אשר לא הסכנתם בזה תעזבו את האדמה ותשובו אל העיר לחיות מן החלוקה המגאלה כמקדם? על הדברים האלה ענו רבים פה אחד. „הננו נכונים לקבל עלינו באלה ובשבועה לעמול ולעבוד עד טפת דמינו האחרונה. ועוד זאת נעשה כי כל אחד מאתנו יתן את כל אשר לו על יד אלה אשר יאמרו לייסד קולוניא ויוכלו למנוע ממנו את החלוקה לעולם. יען גם כעת אין אנחנו חיים מן החלוקה לבד אשר לא תתן לנו אף לחם יבש. וכל אחד מאתנו נאלץ לבקש לו מוצא ללחם לבל ימות ברעב". שמעתי את דבריהם ולא מצאתי בפי מענה כי אמנם הצדק אתם, אחרי אשר באמת לא עשינו מאומה לטובת אה"ק אשר יאמר עליו כי זה הוא. וכל הכסף הרב אשר נשקיע בכל שנה בחוכת ציון ישא רוח.

כשלש שעות ארכה שיחתנו והנה קם אחד מנכבדי העיר ויגש אלי ויבקשני ללכת אתו לחדר אחר וינעול את הדלת אחרינו. וישאלני על אודות בן לויתי ה׳ ל׳ מי הוא, ומאיזה עיר ברוסיא ומה מעשהו? התפלאתי מאד על שאלתו לאיזה תכלית נחוץ לו לדעת כל אלה והוא באולתו ענני לתמו כי נמצאה פה אשה אחת עגונה אשר נעזבה מבעלה זה עשרים שנה וכמה פעמים ראתה בחלום הלילה כי אישה נהפך לבריטאני*) כי על כן יחשוב, אולי זה הוא האיש אשר תבקש. מלאתי שחוק פי על חסרון דעתו, ואשאלהו איך יתכן הדבר. הלא בן לויתי זה הוא כבן עשרים וחמש, ואיך יכל לעזוב את אשתו לפני עשרים שנה? על שאלתי זאת לא מצא מענה. ובין כה הראני דרך הפתח השני איזה נשים העומדות ומחכות לראות קץ הדבר באיזה אופן יגלו פה את הנבל המעגן, ובתוכן גם האשה העגונה. אפס אחרי אשר בה׳ ל׳ לא מצא את המעגן, שאלני עוד הפעם על ה׳ בלום אולי הוא הוא האיש המעגן. גערתי בו בשחוק לבל יוסיף עוד לדבר הבלים כאלה, והוא באחת כי ה׳ בלום הוא המעגן. אני שבתי אל מקומי והנשים נגשו אל הפתח אולי תכירנה את המעגן. ואני עוררתי את ה׳ בלום לצאת אליהן ויהי כאשר ראו כי לא זה הוא המעגן, שאלו את פיו על אודותי אולי אני הוא המעגן. וכה מלאנו שחוק פינו כשתי שעות על פתיות האנשים האלה. אפס השחוק הזה לא השאיר בלבנו הרושם אשר תעשה פתיות אזיאטים תמימים על לב יליד איירופא, לרגלי שחוק אחר אשר עשו לנו, אשר בו הראו לנו לדעת כי לא פתיות אוילים תמימים הוא כי אם שחוק אזיאטים יעזואיטים וחסידים נבלים. כי בלכתנו ברחובות העיר ראינו ילדים גדולים מלאי ימים אשר כבר טעמו טעם חטא, אלה ממולנו ואלה מאחרינו ישרקו ויחרקו שן ויחרפונו ויגדפונו. אלה ימלאו פיהם שחוק נבלים עלינו ואלה יקראו אחרינו מלא, ויען מה. הידעת קורא נכבד? גם אני לא ארע!

במשך הימים אשר ישבנו בחברון הלכנו לראות את מערת המכפלה, קבר ישי, באר שרה, קבר אבנר ועוד איזה מקומות כאלה אשר אין עליהם כל אות נאמן כי שמם ראוי להם. ובמוצאי ש״ק היינו נכון לעזוב את העיר. הוחלנו עד השעה הראשונה אחרי חצות הלילה אשר אז נאספו כל הנוסעים לירושלים והמה היו כלם יהודים כששים איש במספר מהם אנשים ונשים וטף. כלנו ישבנו על חמורינו והערביים מנהלינו הולכים מלפנינו ומאחרינו להורות לנו הדרך באשון חשך. ויהי כי הרחקנו מן העיר כרבע מיל ופתאום שמענו קול קנה רובה אשר ירה עלינו איש אחד אשר עמד בעמק לצד הדרך. כל האורחה נבהלה מאד ואני ורעי ה׳ בלום לקחנו מהרה גם את קני המורים ונור גם אנחנו איזה פעמים על המקום אשר ראינו את האש. והנה

---

*) כאשר יכנו בפולין את כל הלובש בגד איירופי בשם „אשכנזי" כן יכנוהו באה״ק בשם „בריטאני".

אין קול ואין קשב עוד ונלך לדרכנו הלאה. שאלתי את הנוסעים תושבי חברון אם יקרה לפעמים כי יתנפלו הערביים על הנוסעים לשלול שלל כאשר קרה בימי קדם, וכלם ענו פה אחד כי שלום להם תמיד, וזה כשלשים שנה למיום שקטה הארץ, מיום אשר החלו בני איירופא לפקוד את הארץ יום יום וכל שוד וחמס לא נשמע בה. והמקרה הזה היה לפי דבריהם, רק כי איזה נער ערבי או רועה צאן עשה לו שחוק, ואולי לא היתה כונתו לירות עלינו. ובכן רכבנו בהשקט ובטחה, והנשים והבתולות אשר רכבו גם הנה לא התאוננו על הנסיעה הכבדה הזאת בין סלעים וכפים, גבעות ועמקים, אשר תלאה גם אנשים אמיצי כח, יען כבר הסכינו בזאת בעוד אשר נשים יהודיות באיירופא לא עצרו כח לרכוב באופן כזה אף שלש פסיעות. ראיתי ונוכחתי כי לא כבר הוא להרגיל את אחינו הבטלנים האלה גם לעבודת הארמה באקלים החם הזה, אשר רבים יפחדו מזאת באיירופא לשוא. וכה רכבנו עד עלות השחר עד בואנו אל התחנה בָּרַק, אשר שמה עמדו הערביים איזה רגעים להשקות את חמורנו, ונסע הלאה מבלי הַנָפֵש אף רגע עד בואנו לירושלים בשעה האחת עשרה בבקר.

המחלה אשר תקפתני בדרך לחברון לא הרפתה ממני מכל וכל גם בשובי לירושלים. כי ע״כ לא יכלתי ללכת אל המקומות הרחוקים מירושלים כי אם סבבנו את כל המקומות הקרובים אל העיר. ובנסוע ה׳ בלום ליריחו לא נלויתי אליו בדרך, והוא הביא לי שתי צלוחית מים, מים המלח והירדן אשר הבטחתי להביא לאחד מאוהבי ברוסיא לבחינה בעמית.

מירושלים כתבתי אל הועד לחברת כי״ח בפאריז על דבר מטרת בואי לאה״ק ומטעם השר ק׳ הורעתי אל החברה בשמו כי יואיל להתנדב סך עצום ליסוד הקולוניא הראשונה על אדמת הקדש. וחפצו להתאחד אתה למען יקל לו לבוא למטרתו באמצעות החברה. וכן כתבתי להר״מ מונטיפיורי ועוד לאיזה מגדולי ישראל בחו״ל אולי יאבו לבוא באגודה אחת את הנדיב ה׳ ק . . . . החברה ענתה לי כי נכונה היא לתת לו יד אחרי אשר תדע את הפראגראממע שלו בפרט. ומונטיפיורי לא ענה מאומה — אשר אמנם זאת ידעתי מראש — כי לא יענה אחרי אשר מעולם לא אבה לייסד קולוניות באה״ק. יען הדבר הזה למורת רוח הוא להרבנים והממונים עושי רצונו. ולולא המהומות והשערוריות ברוסיא כי עתה אולי כבר בא הנדיב הנזכר למטרתו. אבל לשמחת לבי עוד לא שב מדבריו גם היום ונכון הוא לעשות לטובת ישוב א״י ככל אשר תמצא ידו אם רק ימצא עוזרים לו בין נכבדי אחינו באיירופא.

כהתימי את מלאכתי בירושלים, הצטידנו לעזוב את העיר אחרי שבתנו בה עשרים ושמונה ימים ובמוש״ק שכרנו לנו עגלה ליפו. ועוד איזה עגלות טעונות צאן אדם נלוו אלינו ונצא את פני העיר בשעה השמינית בלילה. תוגה חרישית מלאה כל חדרי לבבי בזכרי כי עלי לעזוב את ציון עיר קדשנו.

וכמו יד נעלמה אחזה בערפי לבלתי תת לי ללכת לדרכי, בעצלתים ובכובד ראש הבאתי את חפצי אל העגלה ובעל כרחי עליתי עליה, לא יכלתי לענות לכל העומדים סביבותי אשר באו לברכני בברכת הפרידה, כי לא יכלתי לנתק רגע פעם אחת את כל חבלי האהבה אשר נקשרתי במו אל הארץ היקרה הזאת אשר הנני נכון לתת את נפשי בעדה, עד כי מעולם לא כבד היה לי לעזוב את אשתי ובני בלכתי לארצות רחוקות לימים ושנים הפרידה הזאת. וכה ישבתי כחצי שעה משמים על העגלה עד אשר נאספו כל הנוסעים, ונפשי לא ידעה כל הגיון ורעיון אחר זולת הרעיון המעציב כי בעוד רגעים מספר לא תדרוכנה רגלי עוד על אדמת ישראל. כי עלי לשוב לאירופא עוד הפעם לשמוע נבחת כלבים, מצהלות סוסים ויללת חיתו טרף הולכי על שתים היושבים בארמנות נשגבים, ואוכלים את ישראל בכל פה לעיני השמש כחיתו יער ולא יאשמו, ועוד יחרפוני כי בן אצילי ירושלים הנני Jerusalimsky Dworianin. ומדי הגיתי זאת השתפכו מעי בקרבי ופתאום התנשא העגלון מעל מקומו ויחל לדבר אל סוסיו בשפת הסוסים ע"פ חקי הדקדוק וההגיון, ובשוט אשר בידו הורם מה לעשות. ואמנם לא המרו את פיו וקלים כנשרי שמים החלו לרוץ אורח על מסלת האבן ורעיונותי נתקו כרגע לרגלי תנועות העגלה החזקות עד כי לוא היה חרב בידי כי עתה הרגתי את העגלון וסוסיו גם יחד כי גם את החלומות הנעימים והמעציבים אשר השתעשעתי במו רגעים מספר, גם אלה גזל ממני העגלון האכזר. ועל אפי וחמתי גרשני מעולם הדמיונות אל עולם המעשה, כי נאלצתי להחזיק בכל רגע בידות העגלה לבל אפול ממנה לרגלי מרוצתה המהירה מעל לסלעים וכפים בחשכת אֲפֵלָה. ושמחתי מאד כאשר הודיע לנו העגלון כי עלינו לעזוב את העגלה ללכת רגלי יען הר גבוה ותלול עומד ממולנו, והסוסים לא יעצרו כח להעלותנו ההרה, ובכן ירדו כל הנוסעים מן העגלות וילכו רגלי. ובחפצנו לקצר את הדרך, בחרנו לנו דרך אחרת המובלת ישר אל ראש ההר, בעוד אשר מסלת האבן הולכת בעקלתון. ואחרי עמל רב עלינו על ראש ההר ונשב לנוח ולחכות לעגלתנו. וכה שבענו נדודים הלוך ברגל ונסוע בעגלה עד בואנו אל התחנה באב אל וואד. ויהי בעמדנו לנוח והנשים החלו לצעוק כי אבדו מלתחות בגדיהן והפציהן בדרך. וחיש קל מהר אחד העגלונים וירכוב על סוסו לבקש את האבדה, והערבי הזקן אשר הגיש לנו ספל קאפפע בעברנו פה בפעם הראשונה, נגש אלינו גם כעת וספל קאפפע בידו. ואז ספרתי באזני ה' בלום את הנבלה אשר עשה לי אז. ובלום לא נתן לי לכלות את דברי, וימהר ויהדפהו בחזקה עד כי נפל שדוד על הארץ כרגע. ויחל לצעוק צעקה גדולה באמרו כי ה' בלום אבה לירות עליו בקני רובה. כי על כן החל להכותו מכות נמרצות עד אשר כמעט נפל שדוד לרגליו באמת. וכל צעקותיו לא הועילו לו, להצילו מכף מכהו.

אחרי אשר התמהמהנו כשתי שעות במקום הזה, עשינו דרכנו הלאה וכאור הבקר באנו ליפו.

כיום שלם חכינו על האניה העסטרייכית. ובין כה קנינו לנו מפרי הארץ ויבול האדמה למען הביאם לאיירופא. והמה בזול גדול לא יאומן כי יְסֻפר. וכן עזבנו את חף יפו. הים היה שקט ושאנן גם כעת כבכל פעם אשר עברנו עליו, וגם רוח קל לא עבר עליו, כאלו אבה להראותנו חבה יתירה בעד עמלנו לטובת ישוב א״י ולטפח על פני כל שונאי ציון המאריכים לשון לדבר רעה על ארץ קדשנו. עד כי היה בעיני לפלא כי בעתיתי החרף ישקוט הים במכונו כבחדשי הקיץ וכה צפה האניה על פני המים ותלך את כל הלילה עד השעה השמינית בבקר, ונבוא אל חף ביירוט אחרי מסע שש עשרה שעות.

ביירוט (בארות)

המחזה הנשגב והנעים אשר חזו עיני מרחוק בהביטי מספון האניה על ראשי הררי לבנון משך עליו את עיני ולבי עוד יותר בקרבנו אל העיר. אנכי אשר מחזה הרים רמים ונשאים אשר על ראשיהם ישכון שלג עולמים, ותחת כפות רגליהם ישתרר קיץ נצחי לא יעיר את רגשותי עוד, אחרי אשר כזאת ראיתי כבר פעמים רבות בימי חיי, גם המון הכרמים והפרדסים ויערות עצים רמים ונשאים הזרועים על פני כל ההרים לענג נפש לא יכלו להעיר חושי בי; ובכל זאת לא יכלתי להעיף עיני אף רגע מן המחזה הנשגב הזה. יען השם „לבנון" לבדו די היה להזכירני כל ספורי ורמזי כתבי הקדש אשר אצלו לו כבוד ותהלה. ברגע אחד חשבתי לראות את הארזים כבירי ימים ושיא חסנם אשר עליהם ישתומם האדם בהדרת קדש למראה הענקים הזקנים האלה. ומלבד שיאם הנשגב ועבים הנורא, הנה אצל הטבע מהודו עליהם כי נחמדים המה למראה מאד.

העיר ביירוט גדולה היא ונאוה מאד. בתיה נבנו כלם מאבנים, עם חוצות מְרֻצפות מחלמיש צורים. מספר תושביה כשתי מאות אלף איש, ורבים מהם יְוָנים. יהודים בה מעט. מסחר גדול בעיר הזאת בהטאבאק הטוב אשר יגדל על הרי הלבנון, ובגלומי צמר גפן ורבים מבני עמנו יוכלו למצוא בה עבודה או לשלוח במסחר ידיהם. אפס כל הנוסעים ינהרו רק אל אדמת הקדש ולא יחושו על העיר הזאת אשר רב טוב צפון בה בעד הגולים החדשים.

מביירוט נעשתה מסלת אבן ישרה לדמשק לנסוע בעגלה או במרכבה. משך המסע הוא שתים עשרה שעות, ועל עגלות בית הרצים ישלם כל נוסע 20 פראנק. וכן יסעו מפה ישר לצפת, אף כי המסע ימשך יותר מאשר יסעו דרך חיפא. אפס יען האניה הרוסית ההולכת מקאנסטאנטינאפעל דרך

הפי ארץ הקדושה, לא תתיצב בחיפה ע״כ נאלצים הנוסעים לרדת בביירוט ומשם ילכו לצפת.

בביירוט נמצא סוחר יוני עשיר גדול אשר לו שדות וכרמים אין מספר באה״ק ובסוריא, ובכל עת הוא קונה כרמים חדשים למכור. ואלה הנוסעים מאחינו אשר לא ידעו אנה יקנו להם שדות. אין טוב להם כי אם לרדת בביירוט ויוכלו לקנות ממנו שדות או כרמים כאות נפשם. וכמעט בכל מקום אשר יבחרו לשבת ימצאו את שדותיו וכרמיו, ואצלו יוכלו לקנות על נקלה.

אויר הארץ בביירוט וסביבותיה חם ונעים מאד, וטוב לבריאות האדם מאין כמהו. ואלה מאחינו המפחדים לטובם פן יאבדו את ההשכלה האירופית בארץ הקדושה האזיאטית, עצתי אמונה כי ילכו לשבת בביירוט או סביבותיה יען שמה נכון לפניהם הלוקסוס הנורא ביד נדיבה. שמה ימצאו בתי משחק ומרכבות מרקדות, גנות לשעשועים ועלמות מזמרות משכיל, אחת לא נעדרה מכל זמרות ארצות איירופא, זולתי חברת היחפים אשר לא יזכו לראות פה, ומנגינות שותי שכר הקוראים אחרינו „זיר" אשר לא על נקלה יוכלו לשמוע. כי אמנם זאת היא ת כ ל י ת השכלת איירופא אשר נתנה לנו במשך מאה שנים האחרונות . . .

דמשק

העיר הזאת היא עיר גדולה ורוכלת עמים. בה מסחר גדול בסחורות איירופא ותבואות אדמת כל ארצות אזיא. „ליווערפול האזיאטית" תגדל ותפרח בעשר וגדולה מיום ליום, ולכבוד עשרה אין חקר. וגם בלעדי אגיד יבין כל איש כי היהודים אשר מספרם עולה לעשרים אלף איש, גם המה עלו במעלת העשר וחלק גדול מטוב הארץ בידם. רובם עושי מסחר או בעלי מלאכה וחיים חיי שלוה בין הערביים אשר יוקירום ויכבדום, תחת אשר שנאתם גדולה מאד אל הנוצרים. חברת השלוחים המסיתים פרשה את כנפיה גם על יהודי דמשק למשכם ברשתה אך לשוא עמלה. יען כל יהודי ימצא פה לחמו על נקלה כי על כן לא תעשינה ידי השלוחים תושיה בכספם וזהבם. ואף אם יקרה לפעמים רחוקות כי יצלח להם לצוד ציד איש להמיר את דתו, אבל אחרי ימים אחדים יהפוך ערף להם וישוב לדת ישראל.

סביבות העיר כפרים גדולים ושדות וכרמים נושאים פרי למכביר, עד כי כגן עדן נראה הארץ לעיני הנוסע. כל צרכי האדם ואכל נפש המה בזול בעיר הזאת.

בין דמשק וביירוט לשמאל הדרך נמצא המקום המפורסם „בעל בעק" אשר שמה עומדות עודנה לנס לדור אחרון חרבות בתי הקיץ אשר בנה שלמה המלך ע״ה.

אחרי כלינו מעשנו בביירוט היינו נכונים לעזוב את העיר ועמה גם את החוף האחרון מאה״ק והראשון מחופי סוריא. בלכתנו אל האניה הבטתי מאחרי

בכל רגע על הרי הלבנון ועל מגדלי העיר ומקדשיה. כי חפצתי להשביע את עיני מן המראה הנחמד והיקר לי בתבל, מדעתי כי לא במהרה יביאני המקרה עוד הפעם הנה. ולוא נִתקתי מחיק אֵם רחמניה או מזרועות רעיה אהובה ללכת בדרך רחוקה כי עתה לא קשתה פרידתי ממחמדי נפשי אלה כברגע עזבי מכל וכל את העיר הזאת. אבל עלי היה למהר אל האניה אשר ראיתי עשנה עולה השמימה. אות הוא כי בעוד רגעים אחדים תשים בים דרך. בבואנו אל האניה החלה השמש לערוב ותשלח קויה האחרונים על ראשי הר הלבנון אשר התראה לעיני בפעם הזאת כמקדש אל אלים אשר גגו וכפתו מצופים זהב טהור ויזהירו מנגד כעין החשמל. כל חושי בי ורגשותי משכו את עיני רק להביט אל המראה הנחמד הזה, וגם אחרי אשר עזבה האניה את החוף ללכת לדרכה לא גרעתי את עיני מן העיר והרריה מסביב עד אשר נעלמו מעיני כאשר פרש הלילה את כנפיו השחורות על כל היקום. מימי עוד לא הרגשתי כאב אנוש בלבי למראה חשכת הלילה ורעתו כבפעם הזאת. ולוא דרש איש ממני לתת לו שנה משנותי רק למען יאריך לי היום הזה עוד איזה שעות כי עתה נתתי לו בכל לבי ובכאב נעכר בלבי נאלצתי לשבת על מקומי ולא הרגשתי מאומה מכל הנעשה סביבותי, והייתי בעיני כאיש שב משדה הקברים אחרי קברו את מחמדי נפשו אשר לא ישוב לראותם עוד עד עולם. כל הלילה לא ידעתי שלו בנפשי ורגשותי לא נתנו דמי לי עד בואנו ביום המחרת לטריפולי.

בטריפולי עמדה האניה רק מעט, ועל כן לא הספיקה לי העת לבוא אל העיר לראותה ולהתבונן על חיי אחינו. ובכן נסענו הלאה עד בואנו אל האי ציפערין במשך שני ימים ושנים לילות.

ציפערין

(קיברוס בשפת ההמון וכן בשפת תוגרמה.)

האי הנחמד והיקר הזה העומד תחת ממשלת בריטניא משנת 1878 משך עליו את עיני ולבי ביחוד. לעיני התיצבה העת אשר אחד מבני עמנו משל על האי הזה. ובני ישראל ישבו עליו איש תחת גפנו ותאנתו. דון יוסף הנשיא די מיקעץ או דוכס נאקסאס היה האיש הכאשר אשר מצא חן בעיני הסולטאן כעלים. והוא נתן לו את האי הזה לאחזת עולם. רוב תושבי האי הנם יונים. עד היום עמד האי בשפל המדרגה. דרכי המסחור נשמו, ותושביו היונים לא התאמצו להרימו משפל עמדתו. מאחינו בני ישראל לא נמצא אף אחד בכל האי עד אשר באו הבריטנים להאחז בו. ועתה יושבות בו כמאה משפחות.

גודל האי הוא שתי מאות והמשים פרסאות מרובעות עם יותר ממאה אלף תושבים. תבנית האי הוא שלש קְצָוֹת. ועליו ישתרעו שלשלת הרים מוריקי אש. רובם מעלפים בעצי פרי יקרים עם כל תנובות ארצות הקדם.

ביחוד יְהֻלל היין הטוב אשר יוציאו תושביה לרוב. מנגד להאי על חף אזיא עומדת העיר אנטאקיא (אנטיוכא), הלאה בקצה לשון-ים סכאנדערום עומדת העיר אֲדַאנַא קצה גבול ארם נהרים. ולא רחוקה משם העיר אלעפפא (היא ארם צובה).

האי ציפערין (אשר לפי דעת החכם געזעניוס הוא האי כִּתִּים. זבן דעת הרשב״ם בראשית י׳ ה׳) נזכר בקורות דברי הימים לבני ישראל בימי העריץ הנורא טראיאנוס אשר מרדו בו היהודים ויתנפלו על האי הזה ויעשוהו תל שממה. על האי הזה ישבו אדירי חכמי יון זאֶלאן וצענא בימי קדם. ולרגלי ההוד וההדר אשר אצל הטבע על האי הזה הושיבה המיטהאלאגיע את האלילה ווענוס על המקום הזה.

בדברי אודות האי הזה עלי להעיר אזן אחינו. כי לא טוב יעצו בעלי טובותינו להושיב את אחינו הגולים על האי ציפערין. ראשונה יען אויר המקום איננו טוב לבריאות האדם. וקדחת נוראה שוררת בכל רחבי האי. והעולה על כלם כי עלינו להתרחק מן היונים בכל אשר תמצא ידנו. וביחוד בכל מקום אשר המה הרבים. אחינו בני ישראל בקאָסטאנטינאפעל וסמירנא, בקרים ורוסיא החדשה היודעים את היונים. המה יבינו את דברי. אין עם בתבל אשר ישאף לדמי יהודי כהיוני, כל הון לא יקר בעיניהם אם רק תמצא ידם לעשות בנו כלה. ואת אשר יֹשְׁבי בני ישראל כעת בארבעה אלף איש בארץ יון שלוים ושקטים עלינו, להודות רק למלכם הישר באדם געארג הראשון יר״ה. ובכל זאת לא לפעמים רחוקות יקרה גם היום כי יתנפלו על היהודים להרוג ולאבד. כתבי העתים אשר להיונים בבירת תוגרמה מלאים יום יום מרורות על היהודים. ובכל אשר יפנו ירשיעו כי על כן עלינו לברוח מהם כמפני הארי.

בירת האי היא העיר לעווקעשא. ובה כעשרים אלף איש, כמעט כלם יונים. ובה מושב ראש כהני דתם.

כעשר שעות עמדה האניה על חף האי, ואחרי כן שמנו לדרך פעמינו, ונעבור על פני פאפאס אשר שם ההר אלימפוס אשר עליו נבנה היכל לכבוד ווענוס רבת החן. הלילה היה ליל בהיר, ורקיע השמים המתוח על ראשנו זרוע באלפי מנורות זהב אשר התנוצצו כספירים. האויר חם ונעים מאד ואתענג על זכרונות קדומים עד חצי הלילה. ובבקר השכם בשעה השביעית כבר עמדה אניתנו על חף אי ראדאס.

ראדאס

האי הזה הוא אחד האיים היותר נכבדים בים האיים (ארכיפעלאג.) גדלו ל״א פרסאות מרובעות. רוב יושביו הכה יונים, והנשארים המה ישמעאלים ויהודים. ומספר כלם, כארבעים אלף איש. אויר המקום טוב מאד. האדמה שמנה ופוריה מאד מאין כמוה בכל איי הים הזה. העיר הראשונה ובירת

האי מוקפת בחומה בצורה. גם על האי הזה נמצאים הרים רמים ונשאים מוריקי אש.

מספר היהודים בראדאס הוא כחמש מאות משפחות. מצבם לא טוב הוא פה מבכל יתר ארצות תוגרמה. רבים מהם בעלי מלאכת יד וחיים חיי שלוה בין הישמעאלים.

בשנת התרט"ז היתה כל העיר למאכלת אש. וכל שארית חמדת ימי קדם עלתה על המוקד.

איזה שעות עמדה אניתינו על חף ראדאס ואחרי כן אחזנו דרכנו הלאה בשעה הרביעית אחרי חצות היום. ובמשך חמש עשרה שעות באנו לחף אי קנדיא.

קנדיא (קרעטא ובשפת תוגרמה קיריד)

מרחק האי הזה מחף אזיא הוא כ"ד פרסה, והוא הגדול בכל איי תוגרמה בים התכון. ארכו ל"ג פרסאות ורחבו משלש עד אחת עשרה פרסאות. והקיפו מאה ושבעים פרסאות מרובעות. ומספר יושביו כשלש מאות וחמשים אלף איש. החצי מהם הנם ישמעאלים והנשארים יונים ויהודים. על האי הזה נמצא רוכסי הרים גבוהים מאד והגבוה מכלם 7200 רגל וממנו ישטפו נחלים ואשדות מים. רֻבו הנה הוא מעלף בעצי יער ועצי פרי שונים. ראשי תנובות אדמת האי הזה המה: יין ענבים. שקדים. זיתים. דונג. גבינה דבש. משי. צמר גפן. אגוזים. וטאבאק. אשר יוציאו תושביו לערי סמירנא קאנסטאנטינאפאל ולערי יון לרוב. בין ההרים נמצאות בקעות רחבות ידים מלאות כל טוב. ויושבי האי בכלל מתענגים על רוב טוב ושלוה. ערי החוף הן: קאנדיא. קאנעא. רעטטימא. ביחוד גדול המסחור מאד במשי ורוב המכונות ובתי חרשת המשי הנם בידי היונים.

על האי הזה ישב אחד מגדולי חכמי ישראל הגאון הנאור ר' יוסף שלמה דילמודיגא הנודע בשם ר' יש"ר מקאנדיע ז"ל.

רק שש שעות עמדה אניתנו ועל כן לא יכלנו לבקר את כל המקומות הנכבדים אשר חפצנו לראותם. ובכן נאלצנו לשוב אל האניה. ונרד הימה. הים היה שקט ושאנן, ונלך בין המון איים קטנים אשר לא ראינו עליהם כל נפש חיה. ובכל זאת התענגנו מאד על יופי הרי אבן אשר יכסו את כל האיים. לפנות ערב ביום ההוא באנו אל האי קאס.

קָאס

האי הזה הוא קטן ויפה מאד. זר הרים יכתירו את העמקים המלאים כל חמדת הטבע, ואשר יראו לעיני הנוסע גם בעמדו על האניה. האי הזה נודע ביחוד על אשר שם נולד אבי הרופאים היפאקראטעס בשנת 460

לפני ספהנ"ו. ולדעת אחרים נולד שם גם הפלוסוף פיטאגאראס. על ערבת האי בנוים בתים קטנים. תושבי האי ישמעאלים ויונים.

זמן לא רב התמהמהנו על האי הזה ונלך לדרכנו. וארבע עשרה שעות ארכה לכתנו. ונעבור על פני האי סאמאס עד בואנו אל האי כיאס.

כִּיאָס

האי הזה עומד בים האעגֶאִי ויחשב לאדמת אזיא. גדלו י"ח פרסאות מרובעות, ומכוסה על פני כלו בהרים גבנונים והרי געש. ומהם ההר הנודע בשם „עליאשבערג" (פעלינעאס.) תושבי האי יחשבו לששים עד שבעים אלף איש. רבם יונים, וכאלף איש מבני ישראל.

אדמת האי ברוכה ופוריה מאד. ולא נופלת היא כמעט מאדמת אי קנדיא. ורק בזאת נופל הוא מאיים אחרים: לרגלי הרעשים הנוראים אשר יקרו שמה לפעמים לא רחוקות. וגם אחרי היותנו שמה במשך איזה ימים, פתאום פור התפוררה הארץ ויהי רעש נורא ואיום, כל בתי העיר נהפכו כרגע לגלים נצים, ואלפים מיושביה מצאו קברם תחת גלי עפרם, כנודע לכל קוראי מ"ע. לפי המסורה נולד המשורר האמער היוני על האי הזה.

כעשר שעות התמהמהנו על האי הזה. ומהאניה נשמע קול חליל המכונה לאות כי ישובו הנוסעים מן העיר אל האניה. ובכן יצאנו לדרכנו. רוח קל הניע מעט את מי הים וגליו שחקו לפנינו כהולכי בחליל. סוסי הים (דעלפינען) רקדו כאלים משני עברי האניה והמון איים זרועים על פני הים מלפנינו ומאחרינו עד כי כמעט לא נראו מי הים. וכה התענגנו בכל משך נסיעתנו כעשרים שעות, עד אשר באנו לתוך לשון-ים סמירנא ההֻללה בתבל לרגלי ארכה וטובה, וביחוד מצבה אשר תשתרע בין שני טורי הרים גבנונים אשר יהיו למחסה לאניות מפני כל רוח סער, ולמגן מאניות מלחמה לבל תחדורנה לפנים הארץ. ההרים והגבעות משני עבריה עטופים בירקרק חרוץ, ובכל עצי עושי פרי ויבול ארצות הקדם עד כי לא תשבע העין מראות את כל כבוד הדר הטבע אשר תפגש מכל עברים. והאיש הבא מארצות הצפון אשר לא נסה לראות כזאת, ידמה כי לעדן גן אלהים תובילהו האניה. איזה שעות אָרך מסעינו דרך לשון הים עד בואנו לחוף סמירנא.

סמירנא (איזמיר).

העיר הזאת היא אחת הערים הגדולות והנכבדות בתוגרמה האזיאטית מספר תושביה כשתי מאות אלף איש. תוגרמים, יונים, ארמענים ויהודים. בה מסחר גדול לכל קצוי הארץ. בה חוף לאניות יפה מאד אין ערוך אליו בין כל חפי הים באיירופא. אפס העיר עצמה לא תואר לה ולא הדר. רוב בניניה בנוים בטעם בניני היונים. אצל כל בית קרוב אל הפתח נטוע עץ אחד

ולפעמים גם שנים, רחובותיה צרים ועקומים. כל העיר בנויה בשפוע הר רם ונשא. ובן אירופא לא ישבע ענג בבקרו את העיר ורק איזה בנינים חדשים ויפים נמצאים על חף הים.

האיש העומד על ראש ההר המתנשא מעל להעיר, יִגָּלֶה לעיניו מחזה יקר ונפלא מאד לא יתואר באמר ודברים. מחזה כל העיר עם המון מגדליה, חף הים עם המון האניות אשר תֵּרָאֶינָה מרחוק כיער גדול מעצי תמרים, הרים וגבעות מעלפים כל צבי חמדת הטבע עומדים בקירות נשגבים לשמור את מבואות הים. איים וציים מכסים את כל פני הים מרחוק. חרבות קדומים זרועים בכל עבר ופנה ואת כל אלה תפגוש העין ברגע אחד עד כי לא ידע האדם על מה יביט ראשונה. אכן נפלא מאד מחזה הטבע במקום הזה!

בכל הדרך מיפו עד סמירנא היתה אניתנו מלאה כצאן אדם. וביחוד היונים מכל האיים אשר עברנו עליהם. ואחרי אשר אין סדר ומשטר על אניות אֶסטעררייך בכלל, ואיש הישר בעיניו יעשה, ונוסף לזה היה רב החובל שותה שכור כל הימים, ולרגלי הלחץ והדחק הנורא מהמון הנוסעים עם כל כלי בתיהם אשר כל אחד יוכל לקחת אתו על האניה חנם בלי כל מעצור קרה לא אחת ושתים ריב ומדנים בין הנוסעים וביחוד כהו עיני היונים מכעש על היהודים אשר היו להם למותר. ולפעמים התנפלו על היהודים להכותם ורב החובל לא אבה לדעת מאומה מכל אשר יעשה על אניתו, ולא ענה לאיש אשר התאונן רע באזניו. ומלבד הנוסעים אשר נוספו בכל יום מן האיים הנה נסעו באניתנו יותר ממאה אנשי הצבא הערביים אשר לֻקחו מחדש לעבודת הצבא. ושר מאה בראשם. אלה אנשי הצבא הראו בכל עת כי לבם טוב לישראל ושנאתם הגדולה מאד אל היונים, כי על כן עמדו תמיד לימין היהודים. כפי אשר נוכחנו לדעת בכל הדרך, ראינו כי לא בכל חשק לבב הלכו הערביים לעבוד בצבא תוגרמה. ולא בסתר התפארו כי בבואם לקאנסטאנטינאפעל יברחו אל אניות הבריטנים לעבוד שמה יען בכל הדרך לא הניח פקידם לאיש מהם לרדת מן האניה. אפס אחרי אשר עמדה אניתנו יום שלם בסמירנא והעת הגיעה לעזוב את החף נאספו אל אניתנו עוד המון נוסעים אשר לא יכלה האניה להכילם והמהומה גדלה עד לשמים לרגלי הקולות המשונים והצעקות הנוראות מהנוסעים ומהמון היונים אשר כתרו את האניה באניותיהם הקטנות, ונוסף על זה החל גשם שוטף לרדת מן השמים. ומכסה על האניה למחסה מזרם אין. ובן ארץ הקדם אף העשיר שבעשירים לא ישלם לעולם מחיר המסע בַּתָּא מדרגה שניה או ראשונה. כי על כן התאמץ כל אחד למצוא מחסה ממטר ולהסתיר את כליו ובגדיו לבל ירטבו ולדחוק רגלי רעהו לקחת מקומו. ויהי ריב ומצה ומכות חדרי בטן מנת נוסעים רבים והזעקה הקיפה את כל האניה ותהי לחרדת אלהים. ופקיד האניה שותה שכור כדרכו ולא חש לעשות סדרים, וכאשר רד היום עזבה האניה את החוף ותלך לדרכה. עברו איזה שעות והגשם חדל. כוכבי השמים יצאו לפנינו בכל הודם ותפארתם. והמון האיים עומדים כאנשי צבא מסביב

לנו, ועל מנהל האניה לבקש דרך ביניהם. וכאור הבקר עברנו על פני האי טענעדאס וחשבתי לראות עוד שרידי חרבות טראיא. שני לילות ויום אחד הלכה האניה מבלי אשר עמדה בשום מקום עד בואנו לחוף דארדאנעל-לען. ושם עמדה האניה להוריד את הערביים אנשי הצבא ואחרי כן הלכה לעבר השני ותתיצב אצל חוף גאליפאלי. אך לא עמדה שמה רק כשעה אחת ונלך דרכנו עד בואנו קאנסטאנטינאפאלה. וברגע בואנו מצאנו אניה בריטאנית ההולכת לחפי ים האזאווי ונתן את שכרה ובשעה השלישית אחרי חצות היום הסיע את עוגנה מתהום הבאספארוס ותלך לדרכה. רב החובל נסע בפעם הראשונה בימי חייו על ים השחור כי על כן לקח לו איש יוני למורה דרך ויהי אך הרחקנו מסע שתי שעות בים השחור הרגשתי כרגע כי אבד דרך. אחרי אשר עלינו היה ללכת קרוב לחוף אזיא כי לקערץ היו פנינו מועדות. נגשתי אל היוני מורה הדרך והשמעתיו כי האניה תתעה בתהו לא דרך, דברי אלה היו לו כחומץ על נתר ויקלל ויקצף על הרהיבי עז בנפשי לספוק בידיעתו. אני ורעי ה׳ בלום ועוד אשה אחת מקערץ היינו על האניה וזולתנו אין איש עוד — מלבד המלחים — כי על כן קרבנו אל פקיד האניה ונגיד לו כי ישמר ממנהלו היוני. יען נודע הדבר לכל, כי לפעמים לא רחוקות יעשו מורים מתעים כאלה בזדון להוליך את האניה לנפצה על שן סלע למען יקבלו הון עתק מחברת בוטחי האניות, ובקערץ ישנם איזה אנשים אשר התעשרו עשר רב מזה וחברת פועלי און אלה בקערץ יקחו רבבות אלפים כסף במחיר אשר יתקנו את האניה מעט. רב החובל שמע את הדברים האלה ברוח שוקטה ולא ענה כמעט. ויהי כי הזקו עליו דברינו כי יקח את מפת הארץ בידו לראות כי כנים דברינו, עשה זאת בלי חמדה ולא דבר דבר. למחרת היום הלכנו עוד מבקר עד ערב, וחצי האי קרים עוד לא נראה לעינינו. נגשתי שנית אל רב החובל והשמעתיו כי לא לקערץ נבוא כי אם לבאלאק-לאווא או סעוואסטאָפאָל, בקצה השני מחצי האי. הירח עם כל צבא גדודיו הכוכבים יצא על פני השמים ויאיר את חשכת הלילה ואנחנו לא יכלנו לתת לעפעפינו תנומה כי הכינו לראות קץ הדבר. בשעה השניה אחרי חצות הלילה, נראה לנו אור מגדל מאיר ולאט לאט החלו גם הררי קרים להראות אלינו. מלאתי את פני מורה דרך המתעה קלון בהראותי לו כי צדקנו במשפטנו אחרי אשר עלינו היה ללכת ישר לקערץ ובאופן זה לא היה לנו לראות רכסי הררי קרים. כשתי שעות הלכה האניה נגד מגדל המאיר ופתאום ירד טל מן השמים ויכס את פני כל היקום עד כי לא ראינו איש את אחיו. ויהי באשמורת הבקר והאניה קרבה אל חוף קרים במקום סלעים נוראים עד כי כפשע היה בינינו ובין המות. החלונו לצעוק בקול גדול על פקיד האניה ומורה דרכו הזה הארור. ותהלה לאל כי הצליח עוד להסיע את האניה ממקום הסכנה. ואז ראו כלם כי קרובים אנחנו לסעוואסטאָפאָל מהלך שעה אחת. ויאחז דרכו ללכת לארך חצי האי, האניה היתה חדשה וטובה ולא נשאה כל משא.

כי על כן מהרה ללכת מאד, ארבע עשרה מיל בריטניה בכל שעה. ולעת ערב באנו לקערץ. שני ימים נחתי מעמל הדרך בבית ידידי ה' בלום בית מלא כל טוב, ואח"כ שבתי לביתי.

תוצאות מסעי, ואת אשר ראוי ונכון לעשות באה"ק לפי דעתי כתבתי על ספר ושלחתי להשר ק' אשר שלחני. ובלי כל ספק עשה והצליח, לולא החלו המהומות נגד היהודים בארצנו, אשר הפריעו את מחשבתו הטובה.

תעודת ישראל ואחריתו בין העמים.

בשאלת היהודים אשר עלתה על כל לשון ותהי לדבת עם ברוב ארצות איירופא בשנות המאה הזאת, טעו כל הסופרים כמעט לחשוב, כי רק עתה נתעוררה השאלה הזאת לרגלי הדעות החדשות והמושגים החדשים אשר הפכו את הסדרים הישנים על פניהם, וגם ישראל שנה את דרכיו הישנים בכל העמים. כי על כן התעוררו לשאול אם ראוי הוא היהודי הנודד הנצחי לתת לו משפט אדם בכלל האדם, אחרי אשר בצרת כל העם אשר הוא יושב בתוכו גם לו צר. ובשמחתו ישכיח גם לבו או אולי אחרי כל אלה, היהודי הוא בריה בפני עצמו, ודי לו אשר הוא חי בחסד העמים אשר יתנו לו לשבת ביניהם, אבל חלילה לו להתערב בהנהגת המדינה ולשבוע מטובה וכבודה. כי על כן כל עוד אשר שכב היהודי למעצבה בתחום מיוחד למענו מחוץ לעיר ודבר לא היה לו עם א־ם, לא היתה ולא יכלה להיות כל „שאלת היהודים" אחרי אשר כל איש אשר היו לו ידים ואגרוף רשע יכל להכהו על הלחי וכל אשר לו פה יכל לרוק בפניו ולא נאשמו, וכל זד ארור ומרצה עשה בהם כחפצו מבלי כל שאלות ותשובות. ואם עלה על לב המושל לגרש את כל היהודים מארצו, וכטוב לבו ביין אמר ועשה. כי על כן היתה שאלת היהודים לשאלה רק בפי העמים, ואחרי אשר איזה משרי הנוצרים אשר רחמו על העם הנדכא הזה המליצו טוב על ישראל בבתי המחוקקים ונבחרי העמים, התעוררה התשוקה גם בלב היהודים לדרוש משפט ותורת אדם מידי עושקיהם כח אשר שמום אלפי שנים בעפר לדוש. ובארץ אשר הצליח להם להשיג חפצם, הסתפקו במה שיש בידם ויתאמצו להוכיח לשכניהם כי ראוים המה אל הזכיות אשר השיגו בחסדי העמים. בזאת אשר בעטו בדרכי אבותיהם וימאסו בכל קדשי בית ישראל אשר היו להם כמזכיר שפלות אבות אבותיהם. ויתערבו בגוים, ושם ישראל היה להם לחגא. ובאולתם חשבו כי מעתה ישבו שאננים ואיש לא יגזול משפטם לעין השמש והשכלת איירופא תעמוד לימינם. ואף כי לפעמים לא רחוקות שמעה אזנם קול קורא אחריהם מלא, ועוד שמם מנאץ בפי העמים, חשבו זאת רק להד קול ימי הבינים אשר ברבות הימים יאלם דומיה מגערת ההשכלה מלכת כל הארץ. ובכן תקום תקופה חדשה לישראל אשר כמוה לא נהיתה למיום הלך בגולה. ואמנם נמצאו מטיפים וחוזים בישראל אשר חשבו כי כן יהיה

וישתדלו בכל עז למהר קץ התקופה הישנה על יד אמצעים שונים, למען יגיעו חיש למטרתם. אפס שנות 1800—81 הראו לדעת עד כמה טעו בחשבונם. ושאלת היהודים ל א ז א ת ה י א אשר חשבו, כי על כן תעו בפתרונה.

אלף ושמונה מאות שנה עומד ישראל כמצבה חיה מזכרת עון לכל העמים. וכלם רואים על המצבה הזאת חרותה מחאה גלויה נגדם „היהודי והדת הנוצרית לא יוכלו לגור בחללו ואוירו של עולם אחד". כי על כן על פי חקי טבע האדם, על העמים להתאמץ בכל עז למחות כל זכר למצבה כזאת העומדת כעצם בגרונם. וכימי דת הנוצרית על הארץ לא תחדל גם שאלת היהודים, כאשר לא חדלה ולא מצאו פתרון לה זה אלף ושמונה מאות שנה עד היום. ואם לא עלתה על במת הסופרים עד המאה הזאת ולא בקשו פתרונים לה. היה זאת יען כל אחד פתר אותה כאות נפשו זה במקלו וזה באגרוף רשע. אפס שתי השנים האחרונות הראו לנו עיקר השאלה הזאת ומקורה. ופתרונה בצדה.

כי ראשית שנאת העמים לישראל היתה שנאת הדת, בזאת לא יספוק איש אף רגע כי על כן, כל צרה, כל חלי ומדוה וכל מקרה רע אשר קרה לכל העמים שכניו, מצאו להם את ישראל לשעיר המשתלח לתלות עליו כל חטאתיהם. יען יהודי הוא, ורק הסופרים והשרים נתנו לכל אשמה תמונה אחרת. שנת שדפון כי היתה בארץ והאדמה לא נתנה יבולה האשימו את היהודים כי מוצצים המה לשד הארץ. דֶבֶר כי התהלך בארץ אז בלי ספק השליך היהודי סם מות בבארות המים. בעלי נחלאות שכורי יין כי אבדו רבאות כסף בשחוק נבלים, האשימו את היהודי כי הריק את אמתחותיהם. בעוד אשר לא האשימו מעולם את העמים האחרים אשר ישבו ביניהם. למשל היוני בקרים ורוסיא החדשה אשר אין לו כל עבודת מעשה אחרת זולתי המסחור, אף כי אין מפריע אותו לעבוד את האדמה ולאחוז בכל מלאכה, ואשר הוא עומד למפגע להרוסי על כל מדרך כף רגל באמת; ובכל זאת אין פוצה פה עליו, ויען מה? יען איננו יהודי. כן היה למיום קמה דת הנוצרית למשול בארץ, וכן יהיה כל עוד אשר היהודי ישאר יהודי. ואחרי אשר השנאה הזאת רק בדת מקורה, ברור הוא כי לוא יכלו לבלוע חיים גם את המחמדים כי עתה עשו זאת בחפץ כל לבב. אפס יען כי לא נקל הדבר לעשותו ע"כ יכסו שנאתם במשאון. ובכל זאת הננו רואים כי זה שנות מאות רבות אשר האנטיסימיטים הגדולים יתאמצו בכל עז לבער את המחמדים מן העולם לרשת את נחלתם. בריטניא וצרפת המתפארות בהשכלתן ואשר שנאת הדת רחוקה מלבבם לפי דבריהם, ובכל זאת עיניהם ולבם כל הימים לדכא את המחמדים תחת רגלם. וכל ישעם וחפצם לחלק ביניהם שני חלקי תבל אזיא ואפריקא למען תשתרע ממשלת הנוצרים על כל חלקי העולם. והנה אם יתכן הדבר בטבע ואם יצלח להם חפצם ברבות הימים, אז אין כל ספק כי ימחו כרגע כָל זכר לישראל למען תשאר דת הנוצרית השלטת בכל התבל

כלה. אפס יען כי הדבר מוטל עוד בספק אחרי אשר לפי דעתי כי רק ההשכלה אשר תחסר לעמי אזיא היתה בעוכרם כי שמו הנוצרים עול ברזל על צוארם. כי על כן כאשר תפרוץ לה ההשכלה דרך גם באזיא אז לא תחסר להם די עצמה לשים חחים בלחיי נוגשיהם. והחובה הזאת להביא חכמה בלב עמי אזיא מוטלת על היהודים לטובת עצמם. אפס אחרי אשר אחינו שקועים בבוץ העבדות עד צוארם, וטוב טוב להם לנשק עפר רגלי מנדיהם מאשר יתעוררו לעמוד על רגליהם ולחיות חיי אדם ככל האדם. כי על כן זאת היא כיום עצם „שאלת היהודים" מה יעשו למען יוכלו לצאת למרחב מידי מעניהם. אחרי אשר זאת ברור הוא, כי כאשר הלכו מדחי אל דחי זה אלף ושמונה מאות שנה, כן לא יונח להם, לעולם בארצות הנוצרים. ועליהם לעזוב את הארצות האלה אם יאבו או ימאנו, ואם לא היום הלא ביום מחר. ואז תפתר שאלת היהודים ממילא . . .

רדיפות היהודים ברוסיא ורומעניען, אשכנז ועסטרייך־אונגארן הורונו למדי כי אין מזח עוד בהשכלת איירופא. ובארבע הארצות האלה יושבים כשבע מיליאָן מבני ישראל. והוא החצי הגדול מכל משפחות בית ישראל בתבל, והיה אל כל אשר ישאנו הרוח ללכת, נמשוך גם את המעט אחרינו. ואחרי אשר ל נ ו ה ר ו ב אין מעמד עוד באיירופא מי יוכל לערוב ערובה כי גם אחינו בצרפת ובריטניא יהיו בטוחים משואת פתאום. ועל אחינו בשתי הארצות האלה לשים לב לגורלנו בכלל, כי ביום רעה לא ימלטו גם את נפשם. ואך הבל יהמיון אלה האומרים, כי יען מספר בני ישראל באיזה ארצות מעט הוא על כן לא נגעה בהם יד העמים לרעה. כי אמנם בשווייץ לא רב מספר היהודים, ובכל זאת לא השיגו עוד כל תורת זכיות המדינה, ובהאללנד הקטנה ככף איש עד כי נוף אחד ברוסיא גדול מכל הארץ ההיא: ובכל זאת חיים שמה כשמונים אלף יהודים חיי שלוה והשקט. אות נאמן הוא כי לא במספר היהודים בארץ תלויה שנאת העמים, ואם מצאו ישראל מנוחה כרגע באחת הארצות, עוד לא אות הוא כי שנאת הדת חדלה, כי אם יען לב המושל היה טוב על ישראל. כי על כן לוא שום ישראל על לב להתבונן בזמנים עברו כי עם שלם לא יכון בארץ על פי הגה איש אחד. ואם רוח המושל יעלה עליהם להשמידם מתחת שמי ד', ואך רגע באפו יהיו לבז ולמשיסה; כי אז אולי החלו לחשוב מחשבות למצוא מנוחה בארץ אשר כל יד עמל לא תנידם. אבל כזאת לא עשו עד היום כי אם לב המושל היה טוב עליהם אז שמחו בגורלם, ואם מושל עריץ פרש ידו על מחמדיהם, הנה קוו לימים טובים מאלה אחרי יעבור זעם, וכן עברו עליהם שנות מאות בין תקוה ופחד ולא חשבו מחשבות לשים קץ לחיים מרים כאלה. אפס אם גם לעת כזאת לא ישימו אל לב, כי אז סכנה נוראה מרחפת על פני העם כלו, כי לא כימים הראשונים לכל העמים הימים האלה. בימים עברו היה המושל על הארץ גם מושל על רוח ונפש עמו, וכל אשר עלה על רוחו

עשה מבלי שאול פי איש. כי על כן אם אבה לחונן גם את היהודים, אז היו היהודים בטוחים כי לא יקרם כל רע מן העמים שכניהם אשר אמרו טוב לכל מעשי מלכם. אכן הימים האלה כבר נשקעו בתהום הנצח, ועתה לא יוכלו עוד רוב המושלים לצות על עבדיהם לאהוב את אשר תאהב נפשם והעם חפשי הוא במעשיו. ועל כן אף כי לב המושל יהיה טוב לישראל לא יועיל לנו מאומה. והאות היותר נאמן הוא כי מי צדיק מושל ביראת אלהים כהקיסר הישר בארם פראנץ יאזעף מלך עסטרייך יר״ה אשר לבו טוב לישראל מאין כמהו ובכל זאת נרדפים ישראל על צוארם באונגארן בעהמן וגאליציען, ועוד מעט ותאחז אש שנאת הדת בכל פנות הממלכה ההיא. ממשלת צרפת טובה לישראל ובכל זאת נרדפים היהודים גם היום באלגיר מידי הצרפתים. ומי היה ראש המדברים בעלילת הדם בדמשק אם לא השר טהיערם ומלאכו ראטטימענטין? כי על כן אין בטחון לישראל עוד מידי המושלים. והעם? הלא בכלל שונא הוא את ישראל בכל זמן ובכל מקום, וממנו לא נוכל לקות לימים טובים מאלה. ומה תהי אחרית ישראל אם תקום עליו שואת פתאום בכל ארצות הנוצרים? והעת הזאת לא רחוקה היא ממנו. ובלי ספק בוא תבוא ולא תאחר ומי יתן כי אכַזֵב.

ארצות איירופא בכלל עומדות כעת על הר חוצב להבות אש לרגלי „שאלת הלאמים" אשר הקיפה את כל הארץ מצד אחד, ושאלת הסאציאליזמוס מצד השני ובכח שתי השאלות האלה להשמיד כל זכר לישראל בבוא עת פתרונן. כי כאשר בכל מקרה אשר קרה להעמים היה היהודי תמיד השה לעולה. כן לא תעשה התולדה כל הבדל גם כעת. כי על כן חלילה לנו מהכות עד הרגע האחרון המסכן מאד. ועלינו להכין לנו כלי גולה בעוד מועד ולבקש לנו מנוח ומפלט באחת הארצות אשר כל יד עמל לא תשיגנו. וארץ המסגלת למעננו היא רק ארץ הקדושה וסוריא, היא ולא אחרת.

על השאלה אם יתכן הדבר בטבע כי יֵשֵׁב ישראל בטח בדד בארץ אבותיו, אקוה כי כבר מָצא הקורא תשובה נכונה בפרקים הקודמים בספרי זה. כי אמנם גם שונאינו היותר גדולים לא יוכלו להכחיש כי עומדים אנחנו במדרגה שפלה יותר מהסערבים והבולגארים ויתר עמי הסלאוים הקטנים. ואם נמצאו בנו רשעים אשר תסיתם הות נפשם להכחיש את האמת הזאת ובשחוק נבלים ישפכו לעג כמים על כל דובר דברים כאלה, יען נעים להם לשבת שבת על סיר הבשר יום אחד מאושר כל העם ותעודתו יחדו, הנה עלינו רק להביט עליהם בשאט נפש ולחשוב אותם כבוגדים בעמם ביום צרה, אחרי אשר רבים המה תהלה לאל אתנו מאשר אִתם. וגם אלה האומרים כי האחדות תחסר לישראל, וזאת היא הסבה אשר לא עשו ידנו תושיה עד היום גם אלה שגו ברואה כי לא ר ג ש האחדות חסר לנו, כי אם חפש מחשבה ומעשה אשר לא יתנונו להתאחד. ואחינו ברומעניען הנם לנו לאות כי יש גם אחדות בישראל. והאחדות החסרה לנו ברוסיא לא בנו האשם כי

אם בתנאי חיינו הסובבים אותנו אשר שמו מועקה במתנינו וכבלים על רגלנו וזאת היתה בעוכרנו כי הצליח לאיזה נבלים להוליך את העם תועה ולהסיר לבו כמעט מהרעיון הקדוש הזה. אפס אם לא נאבה להונות את עצמנו, עלינו להודות כי אמנם רחוקים עוד אנחנו ממטרתנו מרחק גדול, ולא מסבת האי אחדות, כי אם מסבה אחרת הגדולה עוד ממנה, והיא העבדות.

העבדות אשר דבקה בנו זה שנות מאות, וביחוד ביהודי פולין, השכיחה בנו כל רגש כבוד ובמדה אשר פעלה על לב ההמון, פעלה עוד יותר על עשירנו, וכרוב עשר האיש כן גדלה עבדותו. אכן על המון העם לא נוכל להתאונן, ומה גם בארצנו אשר ענים נורא מאד ועליהם לבקש לחם ולא עת להם לחשוב מחשבות להתרומם משפל מצבם. רוב העשירים בקרבנו הנם עבדים נבזים ושפלים מאין כמהם, עבדים אשר מכרו את נפשם לעגל הזהב אלהי עשירי ישראל ברוסיא. והמה בעבדותם הנבזה הסירו את לב רוב העם מבלי לעשות מאומה בשנה העברה. ולא יען כי לא תמכו בידי העם במשען כסף רעה עשו, כי אמנם זאת לא נוכל לדרוש מהם כי יתנו לנו את אלהיהם עם חיי רוחם ונשמתם גם יחד, אבל הם המה אשר הסירו את לב העם גם בדבור ובפועל למען תהיה להם זאת לכסות עינים לבל יתנו מאומה. המה פחדו כי אם יתעורר רגש כללי בלב העם, כי אז יהיו נאלצים לתמוך את העם בכספם היקר להם מכל בחלד. ובא האות על זה כי כלם קראו בכתבי עתים יום יום מהעוני הנורא השורר בחוצות בראדי וכלם ראו כי מכל ארצות תבל התעוררו לתמוך בידי הגולים האמללים ומעשירי רוסיא לא התעורר אף אחד כמעט לתת נדבתו למענם. כי על כן התאמצו ומתאמצים עוד היום להפריע את העם מְבַקֵשׁ לו ארץ אחרת. ואולת גדולה עשו אלה אשר דרשו מעשירינו כי יתנו יד להגולים להושיעם בכספם. כי לוא לא הזכרנו גם את שמם, אז עשה העם לנפשו כאשר הורהו הזמן והנסיון וידיו עשו תושיה בלי ספק גם מבלי עזרת עגלי מרבק האלה אשר רק הפריעום מעשות מאומה. והמון העם אשר לא יחשוב מחשבות הרבה חכה לתשועת העשירים, או למצער כי ילכו העשירים לקנות אדמה וליסד בתי חרשת המעשה באה״ק, ולא הבינו כי מאה אנשים בינונים יוכלו לעשות יותר מעשרה עשירים. ובעיני אין כל ספק, כי לוא ראו עשירנו כי המון העם הולך לאה״ק וידיו עושות תושיה כי אז באו גם המה אחריהם בתקותם למלא גם שמה חוריהם כסף משד עניים באשר ברבות הימים בעזוב המון העם את הארץ, החלו חברת היחפים להתנפל גם עליהם בלי ספק בעוד אשר עד היום עשו שמות רק במשכנות העניים ואליהם לא הגיעה עוד הרעה, אבל המון העם — לדאבון לבנו — הוא כגמול עלי אמו, לו דרושה אומנת אשר תשאהו בחיקה ולא יאמין כי די אונים לו ללכת ברגליו.

בהתאסף שלוחי איזה קהלות ישראל בבירת ארצנו בחדש אפריל

1882 להתיעץ במה להושיע את ישראל, שלחו עשירי פעטערסבורג מכתבים לכל הערים הגדולות בארצנו ויבקשו מאת ראשי העם כי ישלחו מלאכים לפעטערסבורג ובתנאי כי יגידו כי אין חפץ להעם לעזוב את הארץ. מכתבים כאלה הגיעו גם לאדעססא. ובאספת עשירי העיר חרצו לשלוח מלאכים להגיד האמת כי אמנם לב העם כים נגרש ותשוקתו לעזוב את הארץ גדולה מאד. אפס מסבות שונות נשתקע הדבר ואיש לא הלך מאדעססא לעיר הבירה. וכן היה גם בערים אחרות כי על כן גם השלוחים האחדים אשר השמיעו באמת תשוקת העם באזני האספה היה קולם כקול קורא במדבר לעמת אילי הכסף אשר בלבלו את מוחם בדברי הבל, וישבעו באלה כי אסור לבני ישראל לאכול דם החזיר . . . . . למען יצדקו בעיני העמים. כאלו לא ידעו, כי אף אם נהיה טהורים כמלאכי השרת, גם אז ימצאו עלינו תואנות להטבילנו בשחת. ומי אשם בדבר אם לא עשירנו הפאקטורים הנבזים אשר פחדו להגיד האמת להממשלה? ויפלפלו בהבלים ימים הרבה ואחרי כן שבו לבתיהם, וכל העם אשר חכו כי ידברו מלאכיהם בשמם ויביעו חפצם לפני הממשלה נוחלה אבדה תקותם. והנה יוכל להיות כי רמז להם אחד השרים כי ידברו כן ולא רוחם. אך באופן כזה היה להם לעזוב את האספה כרגע מבלי דבר דבר, או לגשת אל כסא הגבוה מעל גבוה ולהשמיע באזניו חפץ כל העם ואז יכלנו לדעת גורלנו אם לשבט או לחסד. ופאקטור גדול אחד הציע לתת סך רב כסף לטובת היהודים אשר ילכו להתיישב בערבות אזיא התכונה אשר תחת ממשלת ארצנו. ובזה חפץ לעשות נחת רוח לצוררינו אשר הציעו בראשונה את ההצעה היקרה הזאת, כאלו לא ידע כי גם שמה תשיגנו יד הקאצאפים. אחרי אשר הצליח לנו לבנות ערים ולעשות את הארץ לארץ חמדה, ואז גרשונו גם משם ללכת לפנות להם דרך לערבות אפריקא. ויד מי עשתה כל אלה? הלא יד העבדות והלאקייסטווא. אשר השמידה כל רגש כבוד בנו ואין איש אשר יחוש לכבוד הלאם. כי על כן לא נמצאו בנו אנשים אשר רדפו להשיג כבוד מבני עמם בעשותם טוב, אך פאקטורים החפצים כי ידברו בהם בשער בין צוררינו נמצאים בין עשירינו למכביר. ובאולתם שכחו כי אף אם האחד יהללם, הנה רבבות אלפים לעמתו מחללים אותו ואת כל עמו אף בעד הטוב אשר יעשה להם. בעוד אשר הכבוד אשר נחלו מעמם לא נחשב בעיניהם למאומה. וזה הוא האות היותר נאמן כי רוח הלאמי זרה להם, כי על כן הם זרים לעמם.

פלאים נפלה רוח הלאמי בקרבנו! נפלה נפלה מאד עד כי לא נדע עוד בושת! בכל יום ובכל רגע הננו שומעים שם ישראל מנאץ מפי כל נבל ומרצח ואנחנו מחשים. שנות מאות או אלפים היינו מנגינות שותי שכר ואנחנו חובקים יד בצלחת, ולוא היו הצוענים על מקומנו כי עתה נלאו גם המה שאת חרפה כזאת כל הימים. „עשרה מאתנו יאבו להחליף באירלאנדי אחד" ואנחנו שומעים זאת במנוחה. איש צבא בן כפרי אכר לא יוכל לשרת

בבית יהודי רופא בצבא „לבל ישחית מדותיו הנעלות" ורופאינו נשארו על משמרתם וישאו חרפתם בדומיה, הכונו, פצעונו, שללו את רכושנו, ענו את נשינו, ויפתחו לפנינו גבולות ארצות המערב ואנחנו שוקטים על שמרינו כאלו לא נעשה עמנו דבר. ואנחנו מלחכים עוד עפר רגלי צוררינו. עוד עשירנו עושים חנף למען הכבד בעיני העמים אשר ישביעום חרפה מכבוד. ועד מתי יהיה כדבר הזה? מתי יבוא הקץ לצרותנו? אלף ושמונה מאות שנה הננו נעים ונדים כצוענים מבלי מצוא מנוחה, רק יען כי לא עלתה על דעתנו לבקש מקום מנוחה. אבל את אשר לא הבינו אבותנו מה לעשות או יען כי לא יכלו לעשות לטובת הלאם כלו, אותו נבין אנחנו וגם נוכל להוציא חפצנו לאורה אם רק לא חסר לנו החפץ. אפס החפץ מאין ימצא? — היראים בנו והמה הרוב, יחכו אל העני ורוכב על החמור ולא יאבו לדעת מאומה מרעיון הרוח הלאמי, והעשירים קרים ככפור ושוכבים כעכברא ארינרא, ואף אם יהפך כל בית ישראל כהפוך סדום ועמורה לא יחושו לזה רק אם לא תחסר בטנם. ורוב הנאורים אשר כבר שתו קציר לכל קרשי בית ישראל. ומה גם אלה אשר מנעוריהם לא למדו תורת ישראל ודברי ימיו, המה הלא ישתדלו עוד בכל עז להשכיח שם ישראל אשר נקרא עליהם, כי על כן ימלאו שחוק פיהם על תעודת ישראל*) וישפכו לעג כמים על ספרותנו העתיקה והחדשה, ולא מהם נוכל לקוות תשועה לישראל. נשארו לנו אפוא רק איזה יחידים אוהבי עמם באמת, והמה קצרי יד לעשות את אשר תורם רוח בינתם. וכי נשא אל ימים עברו עינינו, אל העת אשר קמו עלינו גוים עריצים היונים — ועם רומא — להשמידנו, אז עמדו גדולי התורה עמודי הדת בפרץ, והמה היו לעינים לעמם ברוח בינתם ולא חכו לעני ורוכב על החמור. ודי לנו אם נזכור בשם „המכבים" הכהנים הגדולים ור' עקיבא ותלמידיו . . . . והפאטריאטים הגבורים אשר יכנם פלאוויוס הבוגד בעמו, בשם „פריצים" — בעוד אשר בימינו יסתפקו רוב מורי הדת רק בהורותם דיני איסור והיתר, ובזה יאמרו לצאת ידי חובת יהודי נאמן לד'

---

*) עד כמה נפלה הרוח הלאומי בינינו, ועד כמה נדמינו בעינינו, נראה מזה כי איזה אנשים אשר כל תפארתם הוא כי לא יבינו קרוא בסדר התפלה, וכל השכלתם היא כי ידעו לנוחח מעט בשפת רוסיא, לבשו עזות להוציא מ"ע לבני ישראל בשפת רוסיא, ובלבם ידמו כי עומדים המה בראש העם וידברו בשמו. והם המה יביעו עתק וימלאו שחוק פיהם על תעודת העם אשר ישלם להם במיטב כספו ובדמי לבבו מחיר עזותם וישכחו כי לא „רוסים בני דת משה" אנחנו, וכי ידברו אלינו רוסית נביט עליהם רק כעל פקידים רוסים אשר יוכלו להרע לנו בהביאם דבתנו רעה אל הממשלה, והטיב אין אותם. ולדבר אל העם ובשם העם יוכלו רק אלה אשר יכתבו בשפת אבותנו היודעים את העם ומחסוריו, תורתו ודברי ימיו. ולא יהודים קאצאפים אשר תמול המה. ובכל זאת אין איש מתעורר לסתום פיהם למען יאלמו לנצח.

לתורתו ולעמו. ורק כברק אור מאיר באישון לילה ראינו כי התעורר אחד הרבנים הגדולים הגאון ר׳ שמואל מאהליווער מראדום לעשות מה לטובת כלל העם, אבל צפור אחת לא תעשה קיץ. והגאון הנאור הזה נשאר כמעט בודד במעשיו לדאבון לבנו. ואין כל ספק כי לוא מצא עוד חברים עוזרים על ידו בין הרבנים האחרים כי עתה עלתה בידו לעשות גדולות. אחת היא על כן אמרתי, כי על העם עצמו אשר כבר נלאה שאת חרפה בגוים להושיע לנפשו, מבלי חכות על היראים או על הנאורים, ומה גם על העשירים. על העם לקום על רגליו לנסות כחו בלי עזרת זרים. על העם אשר לא רטפש בשרו מנער, ואשר הסכין לשאת כל עמל ותלאה במנוחה, עליו החובה כי יחל לדאוג וגם לעשות לנפשו ולבניו אחריו לבל תרגז הארץ תחת רגליו בכל רגע. ותחת אשר איש איש ידאג ויעמול כל הימים לעשות עשר לבניו אחריו, מבלי אשר ידע כי לא זרים יחמסו נחלתו, הנה עליו לדאוג להם ראשונה להנחילם כברת ארץ ובית למעון. כי הון ברחובות קריה אשר כל יד חומס תשיגנו, לא לבעליו הוא עוד, והמון העם אם רק יקום כאיש אחד, אז בכחו לעשות נפלאות. ועל סופרי ישראל החובה לעורר את העם ולבלתי תת לו לנום. וראשית דבר על העם לבחור מקרבו אנשים חכמים וידועים — אבל לא עשירים — מכל ערי ישראל ולשלחם לבירת ממשלתנו לבקש רשיון לצאת מן הארץ בסדר ומשטר, לא בבהלה וחפזון. והנבחרים יהיו דוקא אלה אשר יבחר העם על פי רוב דעות, לא כאלה אשר בחרו את עצמם מבלי שאול פי איש, או נקראו לבוא מאת עשירי פעטערסבורג. והנבחרים בבואם אל עיר הבירה יחברו תקנות ופראגראממע אשר יגישו אל הממשלה, ואין כל ספק כי באופן זה לא תתנגד לנו הממשלה, וגם צוררינו הגדולים העומדים בראש הפאנסלאוויזמוס יהיו בעזרנו בכל יכלתם, אחרי אשר זאת היא כל מגמתם כי נצא מן הארץ. ובכל עניני המדינה הלא ידם על העליונה כעת. ואם אמנם הנני יודע כי כל עוד אשר לא תתחדשנה המהומות, וכל עוד אשר לא יתנו לנו חברת היחפים פקודה נמרצה עוד הפעם בכקלות וקרדומות, לא תמצא יד איש לעורר את אחינו לעשות כדבר הזה. אפס אחרי אשר ברור הדבר כי היחפים לא שכחו עוד את היהורים ורכושם, כי על כן יש תקוה כי סוף כל סוף יקיצו אחינו משנתם ויתנו לב להבין אחריתם, כאשר עשו אחינו ברומעניען, כי יסדו אגודה גדולה לישוב א״י. ואם אמנם אוי לאותה בושה לקות תשועה מחברת היחפים. אבל כן העם הזה למאז עד היום הזה. גם אז בצאת ישראל מכור הברזל ממצרים לא עזבו את הארץ כרצון נפשם כל עוד אשר לא גרשום המצרים היחפים. וכאשר שלחום מלכי פרס לחרות לא עזבו את הארץ רק מתי מספר יען נעים היה להם להיות עבדי עבדים בארצות אויביהם מהיות בני חורין בארץ אבותיהם. וכן יהיה בלי ספק גם בפעם הזאת. כי אמנם כבר מלאה סאת צרותינו במשך אלפי שנים אשר כבר עברו. ועוד תלאות חדשות

וגדולות עומדות אחר כתלנו אשר רק אלה אשר עינים להם ולא יראו את האיד הנכון לצלענו אומרים לנו שלום שלום ואין שלום, בעוד אשר האיש אשר עיניו בראשו ולא יחפוץ להונות את עצמו, יודה כי עומדים אנחנו כעת על עברי פי פחת לרגלי השאלה הלאמית אשר התעוררה ברב כח בין כל עמי איירופא. ואם לא נתאמץ לקדם את פני הרעה בעוד מועד, תבואנו חלילה שיאת פתאום לא נדע שחרה. ואז נאלץ לנום כפליטי חרב בבהלה וחפזון עוד הפעם כאשר היה בשנות תרמ״א ותרמ״ב. והמונים המונים מאחינו אשר לא ידעו אנה ינוסו לעזרה הביאו עליהם אסון נורא, כאלה אשר נשארו באמעריקא, וכן אלה אשר שבו משם בפחי נפש, והנסיון המר הזה יורה לנו מה לעשות לימים יוצרו לבל נשגה עוד הפעם.

ועתה אליכם צעירי בני ישראל. אליכם בני הדור החדש וביחוד תלמידי בתי מדרש לחכמות שונות אשר כפיכם עוד לא נגואלו במסחר וקנין — אשר יקחו לב בעליו עם רוחו וכבודו גם יחד — אליכם אשר כבוד איש בכלל וכבוד עמנו בפרט יקר לכם. עליכם החובה והמצוה להיות כצבא החלוץ לבני ישראל. אתם אשר אין עוד עליכם עול אשה ובנים וכל רגשותיכם קדושים להיות אנשים מועילים לחברה ולמדינה, עתה הנכם רואים כי תקיא אתכם הארץ אשר הקדשתם לה כל כשרונותיכם ודמי עלומיכם. כי על כן נסו נא להקדיש עתכם ורגשותיכם בעד עמכם האמלל השקוע ביון עבדות ותראו כי שמכם ישאר חרות על לוח דברי הימים לבני ישראל לכבוד ולתפארת, זכרו נא כי נפל לכם חבל בנעימים להנית אבן הפנה ליסוד אושר ישראל. ובלי ספק ימצאו בינינו יחידי סגלה אשר כבוד ישראל ואשרו יקר להם מכספם והמה יתמכו בידכם בכסף ובעצה לתכלית הקדושה הזאת. וכראות כל בית ישראל כי עמלכם לא עלה בתהו, ינהרו אליכם מכל עבר ופנה. ולא יאמר עוד עליכם „בנים זרים לעמם ולאמם.״ כי אם זרע ברך ד׳. כי יתברכו בכם כל בית ישראל, ויודו לכם לעולם כל אוהבי כבוד עמם באמת, ובתוכם גם אני הצעיר

המחבר.